

NS-studentene ved Universitetet i Oslo

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo

Våren 2010

Stig Hosteland

Forord

I dag er det nøyaktig 65 år siden Norge igjen ble et fritt land, etter å ha gjennomgått en fem år lang okkupasjon. Interessen for 2. verdenskrig og okkupasjonen av Norge ser ikke ut til å avta, selv etter så mange år. Hvert år gis det ut en rekke nye bidrag og perioden interesserer stadig nye generasjoner forskere. Selv er jeg akkurat ferdig med mitt bidrag.

Jeg vil benytte denne anledningen til å takke min veileder, professor Jorunn Sem Fure for uvurderlig hjelp og støtte med denne oppgaven. Jorunn har vært oppofrende og motiverende gjennom hele prosessen, til tross for avstanden mellom Oslo og Berlin.

Jeg vil også rette en takk til Kjersti Brathagen som hjalp meg ved å lese og kommentere et av kapitlene. Det var neppe beleilig med tanke på at flyttelasset i de tider gikk fra Italia til Norge.

En takk går også til mine medstudenter på historie. Takk for alle seriøse og useriøse samtaler, quiz-kvelder, generell hygge og et godt samhold. En spesiell takk til Magnus Håkenstad for hjelp med å få oppgaven klar til trykk da alt skar seg rett før innlevering.

Kildematerialet tilhørende en masteroppgave er omfangsrikt. I den forbindelse vil jeg takke de ansatte ved Universitetsbiblioteket, Nasjonalbiblioteket og Riksarkivet for all hjelpen jeg har fått underveis.

Til slutt vil jeg takke min kjære Astrid. Astrid Holmen har bidratt med gode faglige råd og korrekturlesning. Hun har også sørget for motivasjon gjennom hele prosessen, både gjennom ros, oppmuntring og tukt. Jeg er deg veldig takknemlig.

Blindern, 8. mai 2010.

1: INNLEDNING	1
TEMA.....	1
PROBLEMSTILLING OG OPPGAVENS UTFORMING.....	1
DEFINISJONER OG AVGRENSNINGER	3
KILDER OG METODISKE BEMERKNINGER	5
TIDLIGERE FORSKNING	8
TEORETISK GRUNNLAG	9
DEL I.....	13
2: NS-STUDENTENE PÅ 1930-TALLET	15
OPPRETTELSEN	15
DET NORSKE STUDENTERSAMFUND	16
”DEN NASJONALE OPPOSISJON” – EN FASCISTISK OPPOSISJON?	17
BOIKOTT ELLER NYTT STUDENTERSAMFUND?	19
FORUMSLAGET	20
NY KAMP OM RORET	22
FASCISME I DET NORSKE STUDENTERSAMFUND.....	23
STRUKTUR – AKTØR.....	24
OPPSUMMERING.....	25
3: NS-STUDENTENES VIRKE PÅ UNIVERSITETET	27
HØSTEN 1940 – NASJONAL SAMLING STUDENTFYLKING OPPRETTES	27
PROPAGANDA TIL BESVÆR	28
STUDENTER I UNIFORM.....	29
VÅRSEMESTERET 1941 – LITE VIRKSOMME NAZIFISERINGSFORSØK.....	29
NS STUDENTHEIM	31
STUDENTFYLKINGEN TIL ØSTFRONTEN	31
AVSETTELSEN AV SEIP – BEDRE RAMMER FOR NSSF	32
CONRADI BYTTES UT – NAZIFISERINGEN BEGYNNER FOR ALVOR	33
UTVALGENE FALLER	34
HOLMS TALE TIL NS-STUDENTENE	34
VÅRSEMESTERET 1942 – NY OPTIMISME OG SNIKING I KØEN	36
KULDEFRONTEN	37
NORSK STUDENTSAMBAND.....	38
ØKONOMISK UAVHENGIG AV UNIVERSITETET	39
SAMBANDET – FORSØK NUMMER TO PÅ Å DANNE ET FUNGERENDE KORPORAT?	40
HØSTSEMESTERET 1942 – ADGANGSBEGRENSNINGEN BLIR IGJEN STRIDSTEMA	41
VÅRSEMESTERET 1943 – INDRE URO OG POLARISERING BLANT NS-STUDENTENE	43
ARBEIDSTJENESTE	44
ADOLF HOEL UT MOT LANDSLEDER HOLM	45
HØSTSEMESTERET 1943 – MOT SLUTTEN.....	46
15. OKTOBER – MASSEARRESTASJONER OG ANGIVERI	47
UNIVERSITETET STENGES AV TERBOVEN.....	48
HJELP FRA UTRO TYSKER.....	50

FRIGIVELSER.....	51
KOLLEKTIV STRAFF	54
STRUKTUR – AKTØR	55
OPPSUMMERING	55
DEL II	57
4: REKRUTTERING OG OPPSLUTNING	59
REKRUTTERING	59
STERK IDEOLOGISK TILKNYTNING	61
NAZIFISERING AV AKADEMIA.....	62
OPPSLUTNING	62
OPPSLUTNINGSBEHOV	64
OPPSLUTNINGSMØNSTER.....	66
STRUKTUR – AKTØR	67
OPPSUMMERING	67
5: POLARISERING OG GRUPPEDANNELSER BLANT NS-STUDENTENE	69
NASJONALISME – EN STERK NORSK STAT	69
PANGERMANISME – DRØMMEN OM GERMANIA	70
ØKONOMISK POLITIKK I NS – SOSIALISME ELLER KAPITALISME?	71
SOSIALISME	72
KAPITALISME	72
OSWALD SPENGLER – EN TIDLIG NASJONALSOSIALISTISK IDEOLOG	74
MENINGSFORSKJELLER OG LAGDANNELSER I NSSF	75
DE MODERATE	75
DE RADIKALE – ”HOLMS DRABANTER”	76
NS-STUDENTENES IDEOLOGI	77
PAUL RØER	78
CARL-MARTIN KRAMER.....	78
ASBJØRN B SÆTEREN	80
ROLF HOLM	80
ULF BREIEN	81
KARL JOHAN ”KALLE” KRISTIANSEN	82
INGEN IDEOLOGISK BEGRUNNELSE	83
REKTOR HOEL OG PROFESSOR KLAUS HANSEN – PÅVIRKNING PÅ STUDENTFYLKINGEN?	83
ET MODERAT SPILL FOR GALLERIET?	84
EN KAMP OM MAKTT	87
OPPSUMMERING	88
6: NS-STUDENTENE OG UTDANNINGSPOLITIKK	91
NASJONAL SAMLINGS TEORIGRUNNLAG FOR UTDANNING	91
NS-STUDENTENES PLANER FOR UTDANNINGEN	94
KORTERE UTDANNING OG ADGANGSBEGRENSNING.....	95
INGEN ENIGHET OM FELLES LØSNING	98
LANGEMARCKSTUDIET	99
EN MASSIV NAZIFISERING.....	100
PRESS OM FRONTTJENESTE.....	101
STATSGYMNAS II – EN NORSK VARIANT AV LANGEMARCKSTUDIENE	102

STATSGYMNAS I PÅ GJØVIK	104
EN AKADEMISK UTDANNELSE PÅ STATSGYMNASET	105
EN NASJONAL SKOLE	107
PLANER OM EGEN HIRD	107
FORSKJELLIGE STRATEGIER?	110
STIPENDIER.....	111
STRUKTUR – AKTØR.....	111
KONKLUSJON	112
<u>7: KVINNELIGE NS-STUDENTER.....</u>	<u>115</u>
NASJONAL SAMLING KVINNEORGANISASJON.....	115
DÅRLIG ORGANISERTE KVINNELIGE NS-STUDENTER	117
EN MANNSBASTION?	119
NSSF – ET BLIVENDE STED FOR AMBISIØSE KVINNER?	122
STRUKTUR – AKTØR.....	123
OPPSUMMERING.....	123
<u>8: AVSLUTNING</u>	<u>125</u>
HVORDAN ORGANISERTE NS-STUDENTENE VED UIO SEG?	125
HVORDAN FUNGERTE ORGANISASJONENE NS-STUDENTENE OPPRETTET?	126
HVA VAR NS-STUDENTENES PLANER OG STRATEGIER FOR Å NAZIFISERE AKADEMIA?	129
STRUKTUR – AKTØR.....	131
HVA ER NYTT?	132
VIDERE FORSKNING	133
<u>BIBLIOGRAFI</u>	<u>135</u>
LITTERATURLISTE	135
INTERNETT	137
AVISER, BROSJYRER OG TIDSSKRIFTER	138
ARKIVMATERIALE	138
UTRYKTE KILDER.....	139
MUNTLIGE KILDER	139

1: Innledning

Tema

Nasjonal Samling og okkupasjonstiden i Norge er et tema som har interessert mange historikere. De første bøkene ble utgitt allerede før frigjøringen i 1945 og stadig publiseres nye verk. Likevel er mange aspekter av historien fortsatt ukjent eller på veg inn i glemmeboka. Nye oppdagelser rundt okkupasjonshistorien blir stadig presentert og nye generasjoner kommer med sine bidrag og perspektiver.

NS-studentene på Universitetet i Oslo er en gruppe som aldri har undergått noen samlet analyse. NS-studentene var under okkupasjonen i all hovedsak tilknyttet *Nasjonal Samling Studentfylking* (NSSF) NSSF var Nasjonal Samlings utstrakte hånd på Universitetet og etterhvert også ved landets øvrige høgskoler. Studentfylkingen ekspanderte videre, og grupper ble opprettet også i Tyskland. En annen NS-organisasjon som var viktig for NS-studentene ved UiO var *Norsk Studentsamband*. Disse to organisasjonene glir, som vi skal se, delvis over i hverandre selv om de i utgangspunktet skulle være adskilt. NSSF var ikke Nasjonal Samlings første forsøk på å opprette et studentparti. NS var tidlig ute med å starte en studentgruppering, og allerede til høstsemesteret 1933 så *NS Studentergruppe* dagens lys. Oppgaven vil omhandle disse tre organisasjonene: NS Studentergruppe i tiden 1933 til 1940 og NSSF fra 1940 til 1945, i tillegg til Norsk Studentsamband som ble opprettet sommeren 1942 og eksisterte til kapitulasjonen og frigjøringen av Norge 8. mai 1945. Hovedvekten vil legges på okkupasjonstiden.

Problemstilling og oppgavens utforming

Det var i Nasjonal Samlings interesse at NSSF skulle få stor oppslutning på Universitetet og på landets høgskoler. *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (NSDAP) i Tyskland hadde vist at det var effektivt å indoktrinere barn og unge mennesker gjennom barne- og ungdomsorganisasjonen *Hitler Jugend* og gjennom en nazifisering av landets utdanning. NSSFs oppgave skulle være å nazifisere norske studenter og dermed gjøre dem mottagelige for nyordningen. Den overordnede problemstillingen for oppgaven er: *Hvordan organiserte NS-studentene ved UiO seg, hvordan fungerte organisasjonene, og hva var deres planer og strategier for å nazifisere akademia?* Denne problemstillingen skal bidra til å gi en god innsikt i hvordan NS-studentene organiserte seg ved UiO, hva deres målsetninger var og

hvordan de skulle nå målene sine. I tillegg vil jeg undersøke i hvor stor grad de lyktes med sine planer og undersøke grunnene til utkommet av nazifiseringsstrategiene. Jeg vil også undersøke hvordan hendelsene rundt NS-studentene ble drevet fram. Med det mener jeg i hvor stor grad de selv skapte sin egen hverdag og dermed historie, i motsetning til hvor styrt de var av strukturer utenfra. Dette blir ytterligere forklart i teoridelen av innledningskapittelet. Jeg vil i denne oppgaven også kartlegge NS-studentenes ideologiske ståsted innad i Nasjonal Samling, dette blir også ytterligere forklart i teoridelen. Foruten den overordnede problemstillingen, vil hvert kapittel ha sin problemstilling, som igjen skal bidra til å svare på den overordende.

Oppgaven er delt inn i to deler. I del en vil jeg gå gjennom hele hendelsesforløpet for NS-studentenes virke på UiO, fra opprettelsen i 1933 til stengningen av Universitetet i november 1943. Denne gjennomgangen vil være viktig for å fortelle NS-studentenes historie ved UiO. Del en vil i tillegg hjelpe leseren til å forstå innholdet i del en. Kapittel to vil behandle NS Studentergruppe som ble opprettet i 1933. Her vil jeg finne ut hvordan NS-studentene organiserte seg på 1930-tallet og hva deres politiske målsetninger var i forhold til *Det Norske Studentersamfund* (DNS) som skulle bli deres arena. I dette kapittelet vil deres kamp mot venstresida med *Mot Dag* i spissen bli redegjort for, sammen med hvilke politiske allianser NS Studentergruppe inngikk med beslektede studentpartier. I kapittel tre vil Nasjonal Samling Studentfylkings liv på Universitetet i Oslo bli behandlet. Disse kapitlene ha et deskriptivt preg, men ikke uten analyser og vurderinger av kildene. Tidsaspektet for kapittel tre vil være fra 9. april 1940 til 30. november 1943, da Universitetet ble stengt av Terboven.

I del to vil oppgaven handle om temaer som er sentrale for å fortelle historien om NS-studentene ved UiO. Kapittel fire vil omhandle oppslutningen til NS blant studentene på Universitetet, og grunnene til at de ble NS-medlemmer. Dette er viktig for problemstillingen da nazifiseringen av studentmassen skulle være NSSFs hovedoppgave blant studentene. En vellykket nazifiseringspolitikk ville ført til en stor oppslutning om nyordningen blant studentene. Ideologiske strømninger og forskjeller vil bli forklart i kapittel fem. Funnene her vil si noe om hvordan gruppen av NS-studenter var sammensatt ideologisk, dette vil igjen gi en pekepinn på hvilke forutsetninger organisasjonene hadde for å samarbeide og drive et målrettet arbeid. Om de ideologiske forskjellene var små, ville det vært enklere enn om det var store forskjeller innad i gruppen. Kapittel seks vil omhandle NSs og NSSFs syn på utdanning. Hvordan skulle utdanningen formes i et nyordnet Norge, og hva skulle NS-studentenes rolle i denne prosessen være? Til slutt vil jeg redegjøre for kvinnelige NS-studenters plass i Studentfylkingen. Kvinner i NS er et tema som ikke har blitt viet mye

forskning. Derfor vil det være interessant å finne ut hvordan kvinnene passet inn blant studentene i partiet. Dette vil også være viktig for å finne ut hvordan NSSF og Norsk Studentsamband var bygget opp og organisert. I avslutningskapittelet vil jeg trekke sammen trådene fra kapitlene underveis, og svare på problemstillingen jeg har presentert tidligere i innledningen.

Definisjoner og avgrensninger

Et begrep som vil gå igjen i oppgaven er *nazifisering*. Å nazifisere noe eller noen vil, i denne sammenhengen, si at objektet blir påvirket eller tvunget til å gå fra å være demokratisk i sinnelag eller oppbygging, til å følge NS' nyordningspolitikk. En person som ble nazifisert, ble i klartekst tilhenger av NS' politikk og samfunns- og menneskesyn. En organisasjon som ble nazifisert ble gjort til et verktøy for NS, med tanke på å nazifisere medlemmene og å erstatte en demokratisk struktur med førerprinsippet. Under nazifiseringen av en organisasjon ble som oftest de øverste lederne og styret byttet ut med NS-vennlige personer som deretter gjennomførte nyordningen i leddene under seg. Begrepet nazist ble benyttet av Nasjonal Samlings politiske motstandere som et nedsettende begrep på NS-medlemmer. NS brukte, som hovedregel, ikke selv begrepet.¹ Om NS-medlemmer skulle sette en isme-betegnelse på seg selv ville de fleste av dem valgt *nasjonalsosialisme*, selv om denne betegnelsen også var problematisk for mange i Nasjonal Samling. Derfor blir det også unøyaktig når *nazifisering* i denne oppgaven brukes om NSSFs mål for å vende studentmassen over til nyordningen. I mangel på noe bedre begrep blir det likevel benyttet.

Et annet begrep jeg benytter til å beskrive NSSF er *fascisme*. Fascisme må i denne sammenhengen sees på som en generaliserende *isme* som NS' ideologi i stor grad faller inn under. Fascisme er et begrep som blir benyttet på mange forskjellige politiske partier. Viktige elementer som en sterk hierarkisk struktur med en *fører* på toppen, nasjonalisme, militarisme, en sterk og udemokratisk stat og uniformerte partimedlemmer er dog fellesnevnerne.² Begrepet fascisme blir i denne sammenhengen som en generalisering å regne. En økonomisk styringsform som ofte blir knyttet til fascisme er *korporativisme*, eller *statskorporativisme*. Dette er et styresett jeg mener influerte NS-studentenes organisering, da de ville bygge opp sine organisasjoner som korporater av studenter. Korporativismen bygger på fag- og elitestyre der hvert korporat styres av et elitestyre med tette koplinger til statsmakten.

¹ Leif Storhaug, *Nazist og landssviker?: 1 Okkupasjon*, Oslo 1981, s. 8.

² Se f.eks. Hans Fredrik Dahl, *Hva er fascisme?: Et essay om fascismens historie og sosiologi*, Oslo 1972 s. 30.

Korporatene skulle løse opp og erstatte fagbevegelsene som sto utenfor statlig kontroll. Arbeidslivet skulle styres gjennom en vertikal organisering med et klart hierarki, i motsetning til fagbevegelsene som hadde en mer horisontal struktur.

Statsrådene som styrte departementene under okkupasjonen ble første gang konstituert av Josef Terboven den 25.9.1940 og fikk titlene *kommisjariske* statsråder.³ Etter et år fikk departementsoverhodene tittelen kommissariske ministre.⁴ Det norske begrepet *konstituerte* ble også benyttet i stedet for kommissariske. En variant i okkupasjonslitteraturen har vært å sette tittelen på NS-medlemmer som hadde verv i Nasjonal Samling med anførselstegn. For eksempel ”minister” Fuglesang. Dette for å vise at nordmenn som ikke var tilhengere av NS aldri anerkjente disse personene som embetsmenn i Norge. For å gjøre det enklere for leseren blir både begrepene *konstituerte* og *kommisjariske* samt anførselstegnene utelatt i tituleringen av departementsoverhodene i denne oppgaven. Anførselstegn blir heller ikke benyttet på andre titler som for eksempel ”rektor” eller ”byråsjef”.

I oppgaven brukes også formuleringen *nasjonalt innstilte studenter/nordmenn*. Med det menes de som ikke gikk inn for Nasjonal Samling og som var det man etter okkupasjonen kalte på den ”rette” siden. Formuleringen nevnes her på grunn av at mange innen NS også så på seg selv som nasjonale. Disse to grupperingene må ikke blandes sammen.

Oppgaven skal ta for seg NS-studentene ved UiO og deres virke i tiden fra 1933 til 1945, men med et hovedfokus på perioden fra høstsemesteret 1940 til stengningen 30. november 1943. Universitetet ble stengt i 1943, men enkelte NS-studenter ved Universitetet fortsatte sitt virke helt frem til frigjøringen. Da mest som aktører i Norsk Studentsamband, eller i partiavisa *Huginn*. NSSF fortsatte å eksistere også etter stengningen, men Oslogruppen ble uvirksom rundt inngangen til 1944. Landsledelsen lå hele tiden i Oslo, og de fortsatte å styre organisasjonen derfra. De andre grupperingene av NS studentfylking ved landets høgskoler og tysklands universiteter vil ikke være et tema for oppgaven. Likevel vil eksempler og hendelser som er viktige for problemstillingen benyttes. Denne avgrensningen har to grunner. Den første grunnen er rent kapasitetsmessig. Kildematerialet er stort og omfattende, og en behandling av hele NSSF ville sprengt rammene for et masterprosjekt i historie. Den andre grunnen er at jeg er tilknyttet *Forum for Universitetshistorie* ved Universitetet i Oslo. Dermed vil oppgaven først og fremst ta for seg studentene som var

³ Kommisjariske = konstituerte. Stammer fra det tyske begrepet ”kommissarische”.

⁴ Norsk krigsleksikon på nett: <http://mediabase1.uib.no/krigslex/k/k3.html#kommisjariske> (lastet ned 23.03.2010).

immatrikulert ved denne institusjonen. Derfor vil ikke NSSF som organisasjon bli fullstendig dekket av dette prosjektet.

Kilder og metodiske bemerkninger

Av trykte kilder bygger oppgaven først og fremst på NSSFs tidsskrift *Huginn*.⁵ Foruten *Huginn* blir også NS-konrollerte dagsaviser som *Fritt Folk* og *Aftenposten* benyttet. Tidsskriftene *Germaneren* og *NS Månedshäfte* vil også bli anvendt i noe grad.. *Huginn* ble utgitt første gang av NS Studentergruppe i 1936, men denne gangen ble det med kun et fåtall utgivelser. Deretter ble *Huginn* startet opp igjen høsten 1941 og ble gitt ut helt til frigjøringen. Tidsskriftet kom ut en gang i måneden.⁶ NS og Rikskommisariatet førte sensur og/eller kontroll over den legale pressen under okkupasjonen.⁷ For *Huginn*s del ble denne sensurretten forvaltet av landslederen i NSSF, som igjen måtte stå til ansvar overfor tyskere i Rikskommisariatet dersom ytringer som brøt med tyskernes oppfatning av avisenes rolle ble publisert. Det som ble skrevet i *Huginn* hadde en klar politisk profil. Utgivelsene hadde en nazifiseringsagenda og var preget av propaganda for NS og tysk krigføring. Sensuren og propagandaaspektet gjør avisene og bladene utfordrende å bruke som kilder. Under gjennomgangen av dette stoffet er det viktig å tenke nøye gjennom innholdet og vurdere den bakenforliggende politikken som gjennomsyrrer utgivelsene. Foruten sensuren er det nødvendig å ta med i betraktningen at avisartiklene ikke trenger å gjenspeile en hel gruppes synspunkter, men kan representere kun forfatterens eller redaksjonenes mening. Noen av artiklene i de forskjellige NS-utgivelsene ble skrevet under pseudonym, eller undertegnet kun med initialer. I disse tilfellene er det ofte vanskelig å vite om artiklene ble skrevet av NS-menn eller om det er artikler oversatt fra tysk. Noen av aviskildene har jeg funnet i mikrofilmsamlingen til Nasjonalbiblioteket, mens andre er funnet som bevis i landssviksakene. Ofte er disse klippet ut slik at overskrift og sidetall mangler og datoene er påført for hånd. I disse tilfellene har jeg valgt å henvise til avis og dato samt saks- og dokumentnummer. Jeg har også anvendt en del kilder som ble utgitt i bokform av NS under okkupasjonen. Artikkelsamlingen *Norges Nyreisning* og trebindsverket *Det nye Norge* består av fagartikler og taler skrevet av NS-menn og kvinner og har en helt klar propagandafunksjon. NS-årbok, som ble utgitt i 1942 og 1944 er også en del av kildegrunnet. Denne typen

⁵ Byttet navn fra *Huginn* til *Hugin* i 1943.

⁶ Noen utgivelser inneholdt to nummer i samme utgivelse f.eks. *Huginn* nr 1-2 1944.

⁷ Rune Ottosen, Lars Arve Røssland, Helge Østbye. *Norsk pressehistorie*, Oslo 2002. s. 92.

utgivelser er også som ren propaganda å regne, og krever samme type kildekritikk som avisene og tidsskriftene.

Størstparten av primærkildematerialet finnes på riksarkivet i henholdsvis privatarkivet til Norsk Studentsamband,⁸ og landssviksakene til de mest involverte NS-studentene. Privatarkivet til Norsk Studentsamband består for det meste av korrespondanse som ble sendt til og fra deres kontor i Oslo. I landssvikdommene som er gjennomgått, finnes dokumenter de siktede selv ønsket å ha med, dokumentasjon de mente skulle påvirke rettergangen positivt, som anbefalinger og vitneavhør fra personer med et positivt syn på den tiltalte. Bevisene mot de siktede i landssvikoppgjøret ble hentet inn fra flere arkiver etter frigjøringen, og inneholder stort sett bare kompromitterende kilder som setter personene i et negativt søkelys. En må også ta høyde for at de siktede ville fremstå som mest mulig positive overfor retten. Derfor må man ta med i betraktningen at mange har løyet eller holdt tilbake informasjon. Det er viktig å ha denne informasjonen med i tankene når man benytter dette materialet. Jeg har gått igjennom sakene til i alt 32 studenter⁹, i tillegg til to professorer. De fleste av landssviksakene i mitt kildemateriale har en forlenget taushetsplikt til 80 år. Flestparten av personene er allerede kjent fra tidligere, og i disse tilfellene vil jeg bruke fullt navn. En liten del av navnene er ikke tidligere kjent. I disse tilfellene vil jeg kun avsløre fornavn og forbokstaven i etternavnet.

Selv om disse kildene kan være problematiske på grunn av sin politiske ensretting, er det nettopp denne ensrettingen som er interessant for mitt prosjekt. Ingen kilder er objektive, NS-kilder skiller seg derfor ikke prinsipielt fra andre kildekategorier.

Landssvikdommene er plukket ut etter relevans for de forskjellige kapitlene. Jeg har gjennomgått landssviksakene til personene i lederposisjoner innad i NSSF. Dette har gitt meg en oversikt over materialet og hendelsene på UiO under okkupasjonen, et videre søk ville trolig ikke gitt meg flere svar på problemstillingen. Under arbeidet med noen av kapitlene har jeg søkt opp personer med relevans for akkurat dette aspektet i oppgaven, men som ellers ikke har vært toneangivende i NSSF eller Norsk Studentsamband i utstrakt grad. Dette gjelder for eksempel kapitlene om kvinners stilling i NSSF og NS-studentenes syn på utdanning.

To av NS-studentene skrev selv ned sin egen historie om hendelsene under okkupasjonen. Leiv Storhaug var fremtredende i det høyre-radikale miljøet i Oslo på 30-tallet, som medlem av ungdomspartiet til Fedrelandslaget og seinere Nasjonal Samling. Han var aktiv i NSSF de første årene, før han tok stillingen som sekretær hos NS-ordføreren i Oslo

⁸ RA: PA 780 Norsk Studentsamband.

⁹ Omfatter både dommer, påtaleunntatelser, forelegg og domsforelegg.

Friedrich "Fritz" Jenssen. Den andre NS-studenten som skrev ned sine minner fra krigstiden var Paul Røer. Røer var i løpet av okkupasjonen både redaktør av Huginn og leder for Oslogruppen av NS-Studentfylking. Disse bøkene ble nedskrevet lenge etter frigjøringen. Storhaug skrev sin bok *Okkupasjonen*¹⁰ i 1981. Denne boken ble utgitt. Paul Røers Minner fra krigstiden, ble skrevet ferdig i 2004 og ikke skrevet for utgivelse.¹¹ Røers bidrag har ikke gjennomgått noen form for redaksjonell kontroll og fremstår som særdeles subjektiv. Den er ferdiggjort nesten 60 år etter frigjøringen og bærer preg av å være et nøye gjennomtenkt forsvarsskrift. Leiv Storhaugs bok er også klart subjektiv, men støtter seg i tillegg på andre og seriøse kilder i større grad enn det Røers epos gjør. Disse kildene må brukes med en høy grad av kritisk tilnærming.

I denne oppgaven har jeg også benyttet et tidsvitne. Johan Myrdahl var aktiv i NS-Studentergroupe fra 1936 og var student ved UiO frem til han vervet seg til fronten sommeren 1941. Myrdahl var ved intervju tidspunktet (desember 2009) 96 år, men klar i hodet og med en relativt god hukommelse. Han var villig til å la seg intervju og inviterte meg til sitt hjem på Oslos østkant. Intervjuet foregikk ved at jeg stilte spørsmål og noterte ned svarene. Deretter leste Myrdahl over svarene sine og godkjente sine utsagn.¹² Myrdahl har god kjennskap til perioden mellom valgnederlaget i 1936 og frem til tyskernes inntog, en periode som er dårlig kildebelagt for NS-studentenes virke. Tidligere NS-medlemmer har, på generelt grunnlag, hatt god tid til å danne seg et selektivt bilde av hendelsene under okkupasjonen. Derfor er det også her nødvendig å være kritisk til kilden. Når det er sagt, må det også sies at Myrdahl har vært en god kilde og hjulpet meg med å tette hull i min kunnskap.

Når det er snakk om subjektivitet og objektivitet, er det viktig å påpeke at ingen historieskrivning kan oppnå full objektivitet. Bidragene som ble laget av Sverre Steen og Didrik Arup Seip kort etter frigjøringen var preget av at de selv var involvert i hendelsene de beskrev. Det var seierherrenes historier. Seinere generasjoner med forskere har også hatt sine forutantagelser og perspektiver. I denne sammenhengen er det nødvendig å påpeke at jeg selv ikke kan skrive en fullt ut objektiv oppgave. 2. verdenskrig og okkupasjonen av Norge er et tema det er umulig å forholde seg verdinøytralt til.

Forkortelser som blir benyttet i fotnotene er RA: for riksarkivet, PA: for privatarkiv og L-sak: for landssviksak

¹⁰ Storhaug 1981 Flere bind var planlagt, men trolig aldri utgitt.

¹¹ Paul Røer, "Minner fra krigstiden", 2004. Gitt i gave til Universitetet i Oslo, Forum for Universitetshistorie.

¹² Intervjuet er i forfatterens eie.

Tidligere forskning

Det er skrevet mye om Universitetet under okkupasjonen, men dette er første gang NS-studentene kommer i første rekke. Det ble anbefalt fra rektorhold at alle skrev ned sine opplevelser fra krigsårene. Oppfordringen ble fulgt opp av mange professorer, men ikke alle. De verkene jeg benytter meg av fra denne oppfordringen er *Universitetet i ildlinjen*¹³ av Sverre Steen og *Hjemme og i fiendeland* av rektor Didrik Arup Seip.¹⁴ I 1978 kom NS-rektor Adolf Hoels *Universitetet under okkupasjonen* ut.¹⁵ Denne boka ble utgitt 15 år etter hans død og manuskriptet ble tilrettelagt av tidligere NS-student Paul Røer. Minst to hovedoppgaver er skrevet om Universitetet i perioden 1940 -1945. I 1972 ble Leif Heggen ferdig med sin oppgave om motstandsproblematikken ved universitetet.¹⁶ Den andre hovedoppgaven er skrevet av Gordon Spangelid og omhandler motstandsbevegelsen blant studentene.¹⁷ Hovedverket om Universitetet i Oslo under okkupasjonen er *Universitetet i kamp* og er skrevet av Jorunn Sem Fure.¹⁸ Universitetet og dets stilling under okkupasjonsårene var viktig for det norske samfunnet. Hendelser som hendte her påvirket resten av samfunnet. Derfor er enkelthendelser fra Universitetet beskrevet i mange verk om okkupasjonen, og da i særdeleshet Aulabrannen. For en oppgave om Universitetet under okkupasjonen er også generell litteratur om Norge i denne perioden viktig. Dette for å plassere oppgaven inn i en historisk setting. En bok som er viktig for oppgaven er Øystein Sørensens *Hitler eller Quisling* fra 1989.¹⁹ Sørensen trekker her opp ideologiske skillelinjer innad i NS-bevegelsen. Mer om dette i neste avsnitt. I oppgaven er det et kapittel om kvinnelige NS-studenter. Derfor har jeg også vært på leting etter litteratur som omtaler kvinner i Nasjonal Samling. Kvinner i NS er et lite utforsket emne. Jeg fikk her hjelp av to hovedoppgaver i historie: Kjersti Brathagen som har skrevet om Nasjonal Samling Kvinneorganisasjons ledelse og deres rettergang etter frigjøringen,²⁰ og Rikard Andre Toftesunds oppgave om Halldis Neegård Østbye.²¹ I forbindelse med dette kapittelet har Jill Stephensons *Women in nazi society* også

¹³ Sverre Steen, "Universitetet i ildlinjen" i Sverre Steen (red) *Norges krig: bind 3*, Oslo 1950.

¹⁴ Didrik Arup Seip, *Hjemme og i fiendeland: 1940 - 45*. Oslo 1946.

¹⁵ Adolf Hoel, *Universitetet under okkupasjonen*. Oslo 1978.

¹⁶ Leif Heggen, "Motstandsproblematikken ved Universitetet fra september 1941 til november 1943", Universitetet i Bergen 1972.

¹⁷ Gordon Spangelid, "Studentenes kamp: Den indre motstandskampen blant studentene ved Universitetet i Oslo under den 2. verdenskrig". Universitetet i Oslo 1994.

¹⁸ Jorunn Sem Fure, *Universitetet i kamp: 1940-1945*. Oslo 2007

¹⁹ Sørensen, Øystein. *Hitler eller Quisling*, Oslo 1989.

²⁰ Kjersti Brathagen, "Ledelsen av NS Kvinneorganisasjon for retten: NSK-ledelsen og det rettslige oppgjøret 1945-49". Universitetet i Oslo 2004.

²¹ Rikard Andre Toftesund, "Da allt folket skulde tro løggen": Halldis Neegård Østbye – Antisemittisk ideolog i Nasjonal Samling" Universitetet i Bergen 2001.

vært nyttig.²² For perioden fra 1933 til 9. april 1940 har jeg benyttet Karl Langefeldts artikkel ” To årstider fram til 1940” i *Det Norske Studentersamfund gjennom 150 år*. Denne artikkelen er bygget opp rundt avisartikler, da arkivene til DNS ble borte under okkupasjonen.

Artikkelen er likevel en grundig og god gjennomgang av 30-tallets hendelser i DNS.

Langefeldt brukte avisene godt og balanserte med aviskilder fra hele den politiske bredde.

I oppgaven benytter jeg en god del hoved- og masteroppgaver i historie. Dette er ofte gode kilder, men det er samtidig nødvendig å være bevisst på at dette materialet er skrevet av studenter under opplæring. Mange oppgaver er gode, men noen kan også ha mangler. Det er derfor viktig å være kritisk til denne type historisk litteratur.

Teoretisk grunnlag

Som nevnt i avsnittet *Problemstilling og oppgavens utforming*, vil jeg bruke aktør – strukturperspektivet for å forklare hvordan NS-studentene handlet på Universitetet i Oslo. Denne teorien er mye anvendt til historieskrivning og går ut på å forklare hendelsene ut fra hvilke forutsetninger *aktørene* har for å handle fritt, og i hvilken grad de sosiale *strukturene* er bestemmende overfor aktørene.²³ NS var et parti bygget opp på førerprinsippet, der føreren var den øverste lederen og i teorien skulle styre og ha oversikt over hele organisasjonen ovenfra. Avgjørelser som ble gjort av lederne nedover i partiorganisasjonen skulle være i overensstemmelse med førerens vilje. Det interessante her er i hvor stor grad NS-studentene fikk lov til å handle fritt, eller om de ble styrt av riksledelsen i Nasjonal Samling, rektor Hoel og/eller det tyske Rikskommissariatet til å utføre bestemte oppgaver. I denne sammenhengen blir aktørene NS-studentene, og strukturen blir deres overordnede i NS og Rikskommissariatet. Det er interessant å finne ut av i hvilken grad de selv sto bak valgene som ble gjort, og hvor mye de ble instruert fra høgere hold. Hva gjorde de eventuelt for å tilegne seg ytterligere handlingsrom. Det kan også argumenteres for at nasjonalt innstilte nordmenn var med på å danne en strukturell ramme som hindret NS-studentene handlefrihet ved Universitetet, spesielt de første semestrene.

Denne teorien har en klar styrke når det gjelder å analysere NS-studentene som gruppe over tid og i forskjellige situasjoner, da den er dynamisk. Det er plausibelt å anta at den strukturelle styringen fra NS, Rikskommissariatet og rektor Adolf Hoel har variert over tid og med tanke på viktigheten av arbeidsoppgavene. Et aspekt som må tas i betraktning her er at

²² Jill Stephenson, *Women in nazi society*, London 1975.

²³ Knut Kjelstadli, *Fortida er ikke hva den engang var: En innføring i historiefaget*. Oslo 2000 s. 32.

NSSFs handlinger ofte var i overensstemmelse med NS og Quislings egne ønsker. I disse situasjonene vil det være vanskelig og også lite fruktbart å avdekke NSSF handlingsrom.

Øystein Sørensen viser i sin bok *Hitler eller Quisling* at det fascistiske NS ikke var en ensrettet ideologisk gruppering, men at det innad i partiet var flere ideologiske retninger representert. Sørensen anvender en modell der han viser fire ideologiske hovedretninger. Han skisserer opp et politisk skille mellom sosialisme og kapitalisme. NS tiltrakk seg medlemmer fra flere politiske lag i befolkningen. De borgerlige var tidlig inne i partiet, det samme var enkelte bønder. Seinere søkte også en del fra venstresida i norsk politikk til partiet. Den økonomiske politikken skulle derfor vise seg å bli en utfordring for Nasjonal Samling. Partiets medlemmer hadde et politisk spenn fra høyre- til venstresiden i norsk økonomisk politikk. Sørensen opererer med begrepene *pro-kapitalisme* og *sosialisme* i sin ideologiske modell. Det gikk i tillegg et skille på hvordan Norge skulle forholde seg til Det tredje riket den gang krigen skulle være over.²⁴ *Pangermanistene* så for seg en samlet germansk/nordisk stat, der datidas landegrenser var hvisket ut og den ariske rase var samlet i ett rike. Det var ikke avklart hvordan dette riket skulle være, eller hvem som skulle innlemmes i det. Poenget er at pangermanistene så for seg en tettere samling på tvers av datidas landegrenser og at nasjonalstatene, som mange mente var kunstige, skulle svekkes. Terje Emberland har seinere avdekket at nyhedenskap sto sentralt blant mange pangermanister.²⁵ Elementer innen pangermanismen dyrket fortidas norrøne guder og forkastet kristendommen. Mot pangermanistene sto de som var nasjonalt innstilte og ville bevare kristendommen. Nasjonalismen var en retning for de innen NS som ville bevare Norge som en egen stat med en særegen kultur og identitet.. De nasjonalt innstilte så for seg et sterkt Norge i samarbeid med andre likeverdige stater. Teorien vil bli prøvet ut på medlemmene i NSSF for å se hvordan gruppen var sammensatt ideologisk.

²⁴ Sørensen 1989 s. 14.

²⁵ Terje Emberland, *Religion og rase: Nyhedenskap og nazisme i Norge 1933 – 1945*, Oslo 2004 s. 148.

	nasjonalisme	pangermanisme
sosialisme		
pro-kapitalisme		

Sørensens modell kobler sammen de økonomiske ideologiene med pangermanismen eller nasjonalismen, slik at det blir fire forskjellige kombinasjoner. Man kunne for eksempel være sosialistisk innstilt og tilhenger av pangermanismen. Det er viktig å være klar over at denne modellen er et verktøy for å plassere NS-medlemmer ideologisk, modellen har en generaliserende effekt i det den forenkler menneskets kompleksitet ned til to stikkord. Likevel er den fruktbar for sine formål. Den ideologiske sammensetningen kan være viktig med tanke på hvordan de forskjellige NS-studentene samarbeidet med hverandre. Sørensens teori vil bli ytterligere forklart i kapittel 5.

Del I

2: NS-studentene på 1930-tallet

Nasjonal Samling Studentfylking ble opprettet høsten 1940. Likevel kan historien om studentforgreiningen av NS skrives tilbake til 1933. Dette kapittelet vil greie ut om NS studentenes første år og deres kamp mot venstresida i studentpolitikken. Jeg vil redegjøre for for den konservative høyresidas studentpolitikk, partikonstellasjoner og deres kamp om makt på 1930- tallet. De borgerlige partiene i norsk politikk hadde vansker med å samarbeide i denne perioden. Flere forsøk ble gjort på å danne samarbeid mellom partiene Nasjonal Samling, Fedrelandslaget, Bondepartiet, Frisinnede Folkeparti og Høyre uten at noen nådde frem.²⁶ De ideologiske skillene ble for store og gjorde samarbeid innen rikspolitikk umulig. Jeg vil i dette kapittelet undersøke om studentpartiene på borgerlig side samarbeidet eller om de fulgte det samme mønsteret som sine moderpartier. Hva bestod i så fall samarbeidet av? Spørsmålet som blir stilt i dette kapittelet er: *Hvordan og hvorfor etablerte NS seg på Det Kongelige Fredriks Universitet, og hva var deres målsetninger?* Dette kapittelet vil være viktig for å kartlegge NS-studentenes handlinger og målsetninger på 1930-tallet.

Opprettelsen

Skal vi tro påstandene som blir gitt i NS årbok fra 1942 var det studenter som sto for den første vervingskampanjen for det nyopprettede partiet. Juriststudentene Rolf Fuglesang, Bjarne Holst og Knut Carlson stod på gata i Oslo – angivelig på selveste 17. mai – og tegnet medlemmer til det nye partiet.²⁷ Disse hadde fra før tilhold i ”Den Nasjonale klubb” som bestod av unge og konservative akademikere og forretningsfolk. Blant de som ble vervet i denne første kampanjen var, i følge årboka, Rolf Holm, seinere landsleder i Nasjonal Samlings studentfylking. Rolf Fuglesang var både før og under okkupasjonen en av Quislings mest betroede menn. Fra 1934 var han generalsekretær i NS, men før det var han med på å få hjulene i gang for ungdoms og studentgruppene i partiet. Fuglesang ble etter opprettelsen av NS leder for det som seinere skulle bli NS ungdomsfylking (NSUF), som i begynnelsen ble kaldt NUF. Da universitetet skulle åpne til høstsemesteret 1933 ble det også dannet en studentgruppe, denne ble underlagt NUF. Holst ble konstituert som den første lederen i NS

²⁶ Hans Olav Brevig og Ivo de Figueiredo, *Den Norske fascismen: Nasjonal Samling 1933 – 1940*, Oslo 2002, s. 63. Det eksisterte listesamarbeider med flere partier på lokalt plan.

²⁷ NS Årbok 1942 s. 118.

Studentergruppe, 8. september 1933.²⁸ I tillegg til NS Studentergruppe opprettet NS også Nasjonal Samling Gymnasiastgruppe (NSGG). Lederen for NSGG var seinere motstandsmann på Universitetet, Bjarne Gran.²⁹ Gymnasiastgruppen ble opprettet 9. november, etter et møte i Prinsensgate 7 i Oslo. Det synes klart at NS ønsket å satse på ungdom og studenter. Parallellene til NSDAP og Hitler Jugend er her klare. De ønsket å tiltrekke seg unge mennesker for å forme dem inn i sitt politiske syn.

Det Norske Studentersamfund

Talerstolen i Det Norske Studentersamfund (DNS) var kjent for å være Norges frieste talerstol, og hadde stolte tradisjoner tilbake til 1813. DNS hadde lokaler i Uranienborgveien 11, rett bak slottet i Oslo. DNS var en kulturinstitusjon og et sted for samfunnsdebatter. DNS var ikke først og fremst preget av studenter, men var en arena for samfunnsengasjerte akademikere fra mange lag i samfunnet. For å være medlem måtte man ha godkjent artium. Det var altså ikke nødvendig å være studerende for å være medlem. Mot slutten av 1920-tallet polariserte debatten seg i DNS. Det som før hadde vært en fri talerstol ble nå dominert av to ytterpunkter i norsk studentpolitikk og kulturliv. Den konservative studentforening (DKSF) sto steilt imot en kommunistisk koalisjon med Mot Dag i spissen. Mot Dag hadde erobret formannskapet i DNS høsten 1930. Etter tre år med styre fra Det Konservative Studentparti.

Mot Dag kan for ettertiden synes å være et litt merkelig studentparti. Det var en anerkjent – om enn omdiskutert – organisasjon på venstresiden av norsk politikk, som til tross for å ha sin eneste reelle maktposisjon i DNS, nesten var blottet for studenter. I løpet av motdagistenes offisielle regjeringstid på universitetet var formannen aldri student. Mot dag var det ledende partiet på sosialistisk/marxistisk side, men ikke det eneste. Clarté og Norges kommunistiske parti er eksempler på at det også fantes andre avgreininger. Clarté var en internasjonal sosialistisk studentbevegelse, Ved Universitetet i Lund var Clarté den største grupperingen på venstresiden.³⁰ Talerstolen var ikke lenger fri, men ble en arena der de konservative og de radikale møttes for å vise sine ulikheter. DNS besto også av debattanter som ikke var politisk polariserte, men de kom ikke med i diskusjonene og fikk ikke være med og prege dagsorden. En av dem var Henrik Arnold Aubert. 8. februar 1930 kom han til ordet,

²⁸ NS Årbok 1942 s. 118.

²⁹ Storhaug, s. 152.

³⁰ Sverker Oredsson, *Lunds universitet under andra världskriget: Motstningar, debatter och hjälpinnsatser. Lunds universitetshistoriska sällskap*. Lund 1996, s. 15.

og holdt et innlegg på vegne av ”sumpen,” som var navnet de fikk av de politiske studentgruppene.

For øyeblikket er samfundsmøtene en endeløs gjentakelse av de samme ensformige talere fra de to leire. Vi kjenner dem alle og kan dem. – Samfundets øvrige medlemmer forlanger igjen diskusjonsfrihet: frihet for gruppetyranni i diskusjon og valg. – Så lenge den motdagiske og konservative gruppekjeft får lov å brøle fra hver sin kant, vil atmosfæren forkvalmes her i salen. La oss enes i et valgsprog: Ned med Mot Dag! Ned med de konservative! Op med Samfundet.³¹

Dette viser at det fantes stemmer innad i Studentersamfundet som ønsket å dreie debattene bort fra partipolitikk. Men det skulle vise seg vanskelig å bryte det systemet som var i ferd med å etablere seg. Auberts forslag fikk 10 stemmer for og 10 imot. Ingen av de politisk organiserte valgte å stemme. Diskusjonen endte paradoksalt ut i en debatt om hvem av de to partiene som hadde skylda for den rådende situasjonen.³²

Studentersamfundet var veldig toppstyrt. Den som ble valgt til formann, sto fritt til å utnevne et eget styre. Dermed var det – sett i lys av avstanden mellom de to fraksjonene – lite en faktisk kunne bidra med da en ikke satt med formannen. Det å være til stede for å debattere, og på den måten kanskje få med seg sumpen, var en lite brukt strategi, annet enn da det nærmet seg valg. Hva debattene foregrep av saker, da den ene siden boikottet DNS, sies det ikke så mye om i de få kildene som fortsatt er bevart. Store deler av arkivet gikk tapt under krigen. Artikkelen til Langfeldt i *Det Norske Studentersamfunn gjennom 150 år* er stort sett bygd opp på avisartikler.

”Den nasjonale opposisjon” – en fascistisk opposisjon?

Det toneangivende studentpartiet på høyresiden hadde vært Den konservative Studentforening. De hadde lang fartstid og var Norges og Nordens eldste studentparti. De hadde vært førene i DNS på slutten av 20-tallet, men hadde nå mistet makta til Mot Dag. DNSs tidligere leder Rannik Halle var i 1930 blitt med i det nyoppstartede Fedrelandslaget Studentgruppe, en gruppe som skulle bli alliert med DKSF. Det var i forbindelse med et av Halles forslag til vedtak i DNS, den konservative siden først ble beskyldt for å være

³¹ Sitat hentet fra: Knut Langfeldt, ”To årtider fram til 1940” i John Elden (red.) *Det Norske Studentersamfunn gjennom 150 år*, Oslo 1963 s. 265.

³² Langfeldt i Elden (red.) 1963 s. 266.

fascistisk.³³ Halle forsøkte å kaste den nyvalgte motdagisten Dr. Karl Evang, allerede før han hadde tiltrådt som formann høstsemesteret 1930. Dette gjorde han ved å hevde at valget av Evang hadde vært en misforståelse, og at man straks burde gå til nyvalg. Akke Anker-Ording fremla et innlegg der han beskyldte Halle og Fedrelandslaget for å være fascistiske. Han dro det også enda lengre og sa at ”Avstemningen vil vise om de konservative vil anerkjenne fascismen innen sin midte.”³⁴

”Den nasjonale opposisjon” besto av de konservative studentpartiene: Det Konservative Studenterparti (DKSF), Fedrelandslagets Studentergruppe og etter hvert også NS Studentergruppe. Dette var en samling som hadde som eneste mål å velte Mot Dags styre og fri Studentersamfundet fra marxismen. Mot Dag var på sin side allierte med Clarté og Studentenes Mållag. Til tider ble de også støttet av Venstrelaget. ”Den nasjonale opposisjon” fikk ord på seg for å være en fascistisk og korporativ samling. Når det gjaldt korporativismen var det et syn de delte med hovedpartiene til Fedrelandslaget og NS. DKSP og deres blad Minerva var også tilhengere av en korporativ struktur. Det demokratiske systemet Norge hadde etter parlamentarismen hadde vist seg å være utfordrende å styre etter, og mange fant et alternativ i de to partier som ikke hadde et demokratisk grunnsyn, men som var korporativt innstilt. Verken Fedrelandslaget eller Høyre kan sies å noen gang ha hatt tilbøyeligheter til fascismen, men ungdomspartiene var mer ytterliggående ”Den nasjonale opposisjon” ble introdusert som begrep i høstsemesteret 1932. En av de hendelsene som ”Den nasjonale opposisjon” reagerte mest på, var at motdagistene ville bruke DNS som arena for å feire 15 års jubileum for oktoberrevolusjonen i Russland. ”Den nasjonale opposisjon” planla på samme tid en feiring av 10 års jubileet for fascistenes marsj mot Roma. Begge feiringene ble gjennomført med foredrag. Under 15-årsmarkeringen for oktoberrevolusjonen oppsto det nesten håndgemeng mellom grupperingene.³⁵

Høsten 1933 var Nasjonal Samlings Studentergruppe kommet til på den borgerlige siden. Det ble delt ut et felles opprop for ”Den nasjonale opposisjon”, der alle studenter ble oppfordret til å melde seg inn i DNS slik at de kunne stemme imot motdagistene. Slik skulle DNS igjen bli en uavhengig talerstol, og ikke en lekestue for den kommunistiske tenkning.³⁶ Den 21.oktober fremsatte stud.jur Carl Christian Lous på vegne av ”Den nasjonale opposisjon” et mistillitsforslag mot styret. Dette ble debattert i timevis, og først ved 01.30. tiden - natt til 22.oktober kom det til avstemming. Mistillitsforslaget falt med 184 stemmer

³³ Langfeldt i Elden (red.) 1963 s. 270.

³⁴ Sitat hentet fra Langfeldt i Elden (red.) 1963 s.. 270.

³⁵ Langfeldt i Elden (red.) 1963 s.. 281-2.

³⁶ Oppropet gjengitt i Langfeldt i Elden (red.) 1963 s.. 285.

mot 154 stemmer. Ranik Halle sa seinere i et intervju med Aftenposten at han trodde de kunne vunnet, om bare avstemmingen var blitt avholdt før. Dette var en mye brukt taktikk fra Mot Dag. De drøyde avstemmingene til langt på natt, for å slite ut sine motstandere til de ikke orket mer og gikk hjem. Halle sa videre i intervjuet at det var en viss asymmetri mellom partene i DNS: ”For øvrig skal man være oppmerksom på at kampen i studentersamfundet føres mellom studerende ungdom på den ene siden og profesjonelle durkdrevne og modne politikere på den annen”³⁷ Senere på semesteret ble det avholdt valg på ny formann i DNS. Halle stilte som kandidat på den konservative fløyen, mens Kristian Gleditsch stilte for Mot Dag. Venstre stilte også med kandidat dette semesteret. Venstres kandidat fikk 25 stemmer. Gleditsch vant med 182 stemmer, mot 127 til Halle. Dette var den første reelle kampen mellom kommunismen og ”Den nasjonale opposisjon” ved Det Norske Studentersamfund. En kamp Mot Dag vant, men ikke klart.

30. januar ble det klart at Bjarne Holst hadde rykket videre inn i NS og var av føreren blitt overdratt ledelsen av NUF. Ny leder ble Axel Aas.³⁸ I følge Huginn kom det i denne tiden til mange konfrontasjoner med NS-motstandere. Derfor valgte de å opprette et ordensvern. Dette var en gruppe som skulle være sikkerhetsvakter under møter og andre politiske ytringer og ta opp kampen om det trengtes. Før det første rikstinget opptrådte mange unge NS-menn i brunskjorte, slips og armbind med solkors. De hadde i følge Holst mange møter og over 200 medlemmer i NS Studentergroupe. Antallet stemmer ikke og ble skrevet som propaganda. Det stemmer dårlig overens med at Ranik Halle kun fikk 127 stemmer som felleskandidat for ”Den nasjonale opposisjon”. DKSP var på denne tiden det største partiet i konstellasjonen. Det stemmer heller ikke med at Finn Thrana seinere i den samme artikkelen sier: ”Medlemsantallet øket og vi visste ved semesterets slutt at alt forarbeid for høstens kamper var unnagjort på den etter forholdene beste måte. Medlemstokken i gruppen var allerede ved høstsemesterets begynnelse temmelig stor – vi hadde rundt 200 medlemmer.”³⁹ Dette om situasjonen i 1936. En siste indikasjon på at dette tallet var sterkt overdrevet finner man ved å se på valgresultatet i DNS fra 1934 (se nedenfor).

Boikott eller nytt studentersamfund?

Da valget på formann for høstsemesteret ble holdt i april 1934, fikk NS Studentergroupes representant, Roald Astrup Nielsen, 9 stemmer, mens Mot Dags Hans Vogt fikk 91. En av

³⁷ Sitat hentet fra Langfeldt i Elden (red.) 1963 s. 287.

³⁸ ”Studentfylkingen gjennom 10 år” *Huginn* nr 7-8 1943.

³⁹ ”Studentfylkingen gjennom 10 år” *Huginn* nr 7-8 1943.

grunnene til den lave deltagelsen var at DKSF og Fedrelandslaget's Studentergruppe nå boikottet Samfundet.⁴⁰ Det var kun NS igjen, og som stemmene forteller, var ikke de mange. Den reelle aktøren i opposisjonen var på denne tiden Den konservative studenterforening. I alle fall da det kom til oppslutning.

”Den nasjonale opposisjon” var ingen maktfaktor i Det Norske Studentersamfund i 1934. De møtte ikke opp på møter i særlig grad, og lot motdagistene holde på med sitt. De hadde ingen påvirkningskraft annet enn å lage bråk og fordømme Mot Dag. Derimot begynte de planleggingen av et nytt studentersamfund, som skulle ta over for det gamle. Dette virket som den enkleste veien til makt ved DNS. Dette skulle være korporativt organisert. Innmeldingen skulle foregå slik at særforeningene skulle melde seg inn, og deres medlemmer skulle da automatisk følge etter.⁴¹ Slik skulle en tømme det opprinnelige Studentersamfundet for medlemmer og dermed få makten i det nye. Det var Minerva som førte denne saken i 1934-35. Pressedekningen var ellers laber. Samfundet hadde mistet sin fordums plass som en intellektuell arena i Norge, og pressen skrev bare om de ekstraordinære hendelsene. Unntakene var Minerva, som var den konservative avisen og selvsagt *Mot Dag* som var avisen til motdagistene. Noe parallelt studentersamfund ble det aldri, men Universitetets ledelse opprettet – etter motstand fra Mot Dag og DNS – et studentkontor som skulle virke uavhengig av Samfundet. Dette var en ikke-politisk organisasjon, som ble opprettet for å bidra til bedre kår for studentene. Uansett så Den konservative Studenterforening mange muligheter i det nye kontoret.⁴²

Forumslaget⁴³

I 1933 hadde gymnastgrupperingene til Fedrelandslaget og Nasjonal Samling og Norges Nasjonalsosialistiske arbeiderparti (NNSAP) klart å overta makten i Oslo Gymnassamfund.⁴⁴ Mot Dag og Clarté var engasjerte også her og hadde før valget i 1933 hatt formannen. Båndene mellom DNS og Oslo Gymnassamfund var flytende. De samme partiene var representert i begge samfundene og begge holdt til i samme lokale, Uranienborgveien 11. Der barket marxistene og den nasjonale ungdommen sammen til nevekamper 17 april 1934.⁴⁵ Motdagistene hadde barrikadert seg inne, mens de høyre-radikale sto på utsiden og ville inn.

⁴⁰ Langfeldt i Elden (red.) 1963 s. 290.

⁴¹ Langfeldt i Elden (red.) 1963 s. 290.

⁴² Langfeldt i Elden (red.) 1963 s. 294.

⁴³ Oslo Gymnassamfund ble kaldt Forum på folkemunne.

⁴⁴ Terje Emberland og Bernt Roughvedt, *Det ariske idol: forfatteren, eventyreren og nazisten Per Immerslund*, Oslo 2004 s. 196.

⁴⁵ Langfeldt i Elden (red.) 1963 s. 289.

Dører ble knust og slosskampen var et faktum. Dette slaget er interessant siden det viser litt av bredden i opposisjonen mot kommunistene. I denne fronten befant en rekke grupperinger på høyresiden i norsk ungdoms- og studentpolitikk seg. Foruten NS Studentergruppe og Fedrelandslagetets Studentergruppe var Nasjonal Samling Gymnastgruppe, Gymnastfylkingen til Fedrelandslaget og NNSAP tilstede. I følge Leiv Storhaug var også en gruppering som kalte seg Nasjonalsosialistisk Gymnasiastklubb med på slaget.⁴⁶ Det er uvisst om også DKSF hadde representanter tilstede.

Det hele endte med at politiet kom og skilte partene, og motdagistene beholdt Forum. Etter Forumslaget marsjerte nærmere 500 av de høyre-radikale mot Grev Wedels plass, de skulle inn i Losjen, der NS før på kvelden hadde arrangert møte. De unge høyre-radikale skulle danne en ny nasjonal gymnasiastforening. Vaktmesteren ville ikke slippe dem inn, og noen nasjonal gymnasiastforening ble aldri noe av. Dette viser at selv om de var ganske mange, og at korporative og fascistiske ideer var populære blant ungdom og studenter på ytterste høyre fløy, klarte de ikke å samle seg sammen til en organisasjon. Dette til tross for at de hadde en felles fiende i Mot Dag. Et annet aspekt som kom til syne ved Forumslaget var at begge sider utviklet seg til å bli mer voldelige. Både kommunistene i Mot Dag og Clarté og den radikale høyrefronten hadde vaktstyrker som ikke stod tilbake for å bruke vold. Motdagistene hadde arbeidervernet på sin side, mens NS hadde opprettet et eget ordensvern.⁴⁷ Ordensvernet ble opprettet for at møtene ikke skulle bli stoppet av deres politiske motstandere. Uniformene til ordensvernet, eller hirden som etter hvert ble det offisielle navnet, var brune skjorter, slips og trekøller. I 1935 telte hirden ca 100 mann.⁴⁸ Også NNSAP drev våpentrening og hadde opprettet Oslo SA, som skulle være deres kamporgan. Forumslaget skapte store overskrifter og avisene valgte side. Arbeiderbladet og Mot Dag støttet motdagistene, mens Tidens Tegn bagatelliserte voldsbruken til de høyre-radikale.⁴⁹ Kampen om Forum var imidlertid ikke over med dette. De høyre-radikale var ikke slått og oppslutningen avtok ikke. I 1935 ble det nedfelt i statuttene til Gymnasiastsamfundet på Oslo Katedralskole at formannen ikke skulle velges demokratisk, men utnevnes etter førerprinsippet.⁵⁰

⁴⁶ Storhaug 1981 s 152.

⁴⁷ Storhaug 1981 s. 153.

⁴⁸ Brevig og de Figueiredo, 2002 s. 50.

⁴⁹ Emberland/Roughthvedt 2004 s. 202.

⁵⁰ Brevig og de Figueiredo 2002 s. 50.

Ny kamp om roret

I 1936 var det en ny giv for opposisjonen i DNS, og den 17. oktober skulle det holdes en avgjørende avstemning. Mot Dag hadde nå sittet med formannskapet siden 1930, og NS og de andre i ”Den nasjonale opposisjon” hadde ikke hatt noen form for innflytelse. Valget skulle holdes kun 2 dager før stortingsvalget og var veldig viktig også for moderpartiene.

Fylkeslederne i Oslo og Akershus, Jens Rolfsen og Johan B. Hjort, tok selv ansvar og henvendte seg i et skriv til NS-studentene. I dette skrivet ble alle oppfordret om å melde seg inn i DNS slik at de ble stemmeberettiget. De fikk også beskjed om ikke å ha på NS-merker da de meldte seg, slik at motdagistene ikke skulle fatte hva som var i gjære.⁵¹ Fedrelandslaget og Den konservative studentforening rykket inn i aviser med lignende opprop. Nå var kampen i gang og begge parter rustet seg til dyst om makten i Det Norske Studentersamfund. På valg møtene i tiden før valget så man en gjenreising av det gamle engasjementet rundt DNS. Fra å romme ned til rundt hundre personer i årene forut kom det nå opptil 1000 mennesker på møtene. Folk måtte stå, og turnhallen var fylt til randen. Møtene måtte etter hvert holdes i Gamle Logen. NS studentforening var nå det største partiet i ”Den nasjonale opposisjon”. De hadde opplevd en rimelig stor tilstrømning og var nå det ledende partiet på borgerlig side. På møtet den 17. oktober ble det fra Knut Kobro i Den konservative studentforening forelagt et mistillitsforslag mot styret. Begge sider hadde rustet opp før møtet og salen var stappfull. Mye sto på spill, ”Den nasjonale opposisjon” hadde satset mye på denne dagen. Etter mange år utenfor det gode selskap, øynet de nå sjansen til å ta over formannskapet og dermed styre dagsordenen i DNS. Resultatet herfra ville også stå på trykk på selve dagen for stortingsvalget og dermed være god reklame for Nasjonal Samling. Debatten var lang, med hele 27 talere på lista. Da stemmene var talt opp, ble det klart at 509 stemte imot Kobros forslag, mens 350 stemte for. Slaget var tapt og motdagistene sto fortsatt ved roret. Det kunne se ut som om opposisjonens høyreekstreme tilnærmelser ble avgjørende. Venstrestudentene hadde lite til overs for noen av grupperingene, men deres leder Finn Jørgensen uttalte under debatten: ”Det vil være et hån mot et fritt Samfund å la folk med den mentaliteten som NS og Fedrelandslaget representerer få ledelsen. Venstrestudentene vil ikke vite noe av verken samarbeid med nazistene eller av ’borgerlig’ samling”⁵²

Finn Thrana skrev at stemningen, til tross for nederlaget, var god. NS Studentgruppe hadde lært mye av nederlaget og så lyst på situasjonen fremover, de hadde en stor medlemsgruppe og var tilsynelatende på veg frem. Etter det dårlige stortingsvalget i 1936 ble

⁵¹ Skrivet er gjengitt i Langfeldt i Elden (red.) 1963 s. 296.

⁵² Sitat gjengitt i Langfeldt i Elden (red.) 1963 s. 298.

det imidlertid gråere: ”I det hele var stemningen ikke så dårlig som man skulle trodd, men så kom stortingsvalget like etter, og med det brøt temmelig mange av våre medlemmer sammen.”⁵³ Gruppen ble i 1936 ledet av stud.filol Sletten som i 1937 overlot ansvaret til stud.jur Otto Jebens. Jebens var ikke ved Universitetet høstsemesteret 1937 og Thrana overtok selv ledelsen. NS Studentergruppe lå nå nede for telling og hadde opplevd en radikal medlemsflukt siden masse mønstringen forut for det avgjørende møtet høsten 1936. Det er nærliggende å anta at enda flere forsvant fra NS Studentergruppe etter Hjorts brudd med partiet i 1937. Bjarne Gran var en av disse. Perioden mellom 1936 og til okkupasjonen var et faktum, var stille for NS-studentene på Universitetet. Medlemmene var få og de hadde lite midler. De hadde ingen fora der de nådde ut til studentene, og de hadde problemer med å finne tilholdssted for møtevirksomheten. Det kommer frem av jubileumsartikkelen i *Huginn* at de hadde lite midler til å leie møtelokaler og at mange også reserverte seg mot å leie ut til dem. De endte som regel opp å en av medlemmenes hybel, der det var nok av plass til de som møtte opp. Det berettes likevel om en aktiv møtefrekvens med foredragsholdere som Fuglesang og Quisling selv. Denne delen av artikkelen ble skrevet av Johan Myrdahl. Da Myrdahl ble konfrontert med påstandene om en aktiv møtefrekvens og partitopper som foredragsholdere på rene studentmøter, mente han at det ikke stemte. Han kunne ikke huske noen utstrakt møtevirksomhet, snarere tvert imot.⁵⁴

Fascisme i Det Norske Studentersamfund

”Den nasjonale opposisjon” var en gruppering på den ytterste høyreside i det norske politiske landskapet. De hadde fascistiske tilnærminger og så med snille øyne på Mussolinis håndtering av kommunismen og nazi-Tysklands politikk etter Hitlers overtagelse i 1933. Både DKSF, Fedrelandslaget Studentergroupe og NS Studentergruppe protesterte sterkt mot utdelingen av Nobels fredspris for 1935. Prisen gikk til den tyske regimekritikeren og pasifisten Carl von Ossietzky, og ble sett på som et angrep på den tyske staten.⁵⁵ Protesten var forøvrig ikke noe kun studentpartiene på den borgerlige side støttet. De borgerlige avisene *Tidens Tegn* og *Aftenposten* støttet protestene. Begge avisene trykket Knut Hamsuns protest mot Ossietzky.⁵⁶ Opposisjonen var en del av en større fascistisk bevegelse som bredte seg over Europa, som et svar på den økende ”bolsjevismen”. Bolsjevisme var synonymt med jødedom blant mange i denne bevegelsen. Fascisme er et begrep som ble brukt med en positiv klang i student- og

⁵³ ”Studentfylkingen gjennom 10 år” *Huginn* nr 7-8 1943.

⁵⁴ Samtale med Johan Myrdahl 11.12.2009.

⁵⁵ Prisen var såpass kontroversiell, også innad i Nobelkomiteén, at den ikke ble delt ut før i 1936.

⁵⁶ Hallvard Rieber-Mohn., *Carl von Ossietzky. En studie i sivil mot*, Oslo, 1974 s. 88.

ungdomspartiene på den konservative siden, også etter Hitlers maktovertakelse i 1933. Ida Blom skriver i artikkelen ”Unge Høire – mellom konservatisme og fascisme,” om Unge Høires og DKSF’s forhold til fascismen i denne perioden.⁵⁷ Her kommer det frem at de unge politikerne i Høire fant mange positive trekk ved Mussolinis fascisme og Hitlers nasjonalsosialisme. Blom har undersøkt partiavisene *Unge Høire* og *Minerva*, og funnet klare tegn på at disse ikke var redde for å gi de to ideologiene lovord. Begge avisene mislikte riktignok jødehatet i nasjonalsosialismen, men DKSF bifalt den allerede da omstridte J. A. Mjøens foredrag om ”Den nye stat på rasebiologisk grunn”.⁵⁸ Som Blom sier er det mest sannsynlig at dette var uttrykk for en sympati for generell rasehygiene, og ikke direkte rettet mot jødedom. Mjøen var raseforsker, og var før 1.verdenskrig en respektert vitenskapsmann. Utover i mellomkrigstiden mistet Mjøen imidlertid støtte av de fleste seriøse fagpersonene.⁵⁹ Hans Rasebiologiske institutt på Vinderen hadde likevel tilhengere innen deler av det norske samfunn, og ble brukt som teorigrunnlag både for den norske og den tyske antisemittismen.

Det kan se ut som om elementer innen DKSF og Fedrelandslagets Studentergruppe på midten av 1930 tallet hadde mer til felles med hverandre og NS enn de hadde med moderpartiene. Likevel er grunnlaget i kildene for lite til å konkludere noe videre. Fedrelandslaget og Høyre hadde ingen omfavnelse av fascismen slik studentpartiene viste tilbøyeligheter til. Dette var uansett en midlertidig tilstand på midten av 1930 tallet. Den nasjonale opposisjon gikk i oppløsning etter valgnederlaget i 1936 og derfra gikk studentpartiene hver sin vei.. Innen 1940 hadde DKSF kvittet seg med alt av fascistiske tilbøyeligheter og ble med i koalisjonen sammen med de andre studentpartiene, minus NS.⁶⁰

Struktur – aktør

Det er utfordrende å svare på om det var strukturene rundt NS Studentergruppe eller deres egen vilje til handling som sto bak hendelsene på 1930-tallet. NS var på rikspolitisk plan ivrige etter å samarbeide med de andre borgerlige partiene. Slik sett var det nok uproblematisk at NS Studentergruppe innledet et samarbeide med Fedrelandslaget Studentergruppe og DKSF. De to andre studentgrupperingene var relativt nære i politiske spørsmål. I hvertfall så lenge de hadde en felles fiende i den regjerende venstresiden. ”Den Nasjonale opposisjon”

⁵⁷ Ida Blom, ”Unge Høire – mellom konservatisme og fascisme” i Rolf Danielsen og Stein Ugelvik Larsen (red.) *Fra idé til dom*, Oslo 1976, s. 52.

⁵⁸ Blom i Danielsen og Ugelvik Larsen (red.) 1976 s. 51.

⁵⁹”Norges skitne rulleblad”, *Hubro* nr 1, 2009. <http://hubro.uib.no/hubro1-2009/hubro1-2009.pdf> (lastet ned 24.3.2009).

⁶⁰ Spangelid 1994 s. 17.

kom aldri i en maktposisjon i DNS, derfor ble det heller ikke noe grunnlag for en eventuell uenighet mellom NS og NS Studentergruppe. Nasjonal Samling bidro med det de kunne av ressurser for at Studentergruppen skulle lykkes i sin kamp mot "Mot Dag", men det kommer ikke frem at de skal ha lagt noen føringer for hvordan NS Studentergruppe skulle nå makten.

Oppsummering

Det kongelige Fredriks Universitet var ikke en arena for studentpolitikk. Arenaen NS Studentergruppe måtte få innpass i var Det Norske Studentersamfund. Motstanden de møtte der var hard. Mot Dag og Clarté var godt organiserte studentpartier. Clarté var en del av en større internasjonal studentbevegelse og Mot Dag hadde en rekke drevne politikere i sine rekker. Studentenes mållag og til tider også Venstrelaget støttet også opp om Mot Dag under valgene. Marxistene var dessuten dyktige til å mobilisere når det gjaldt som mest. NS Studentergruppe fant alliansepartnere i DKSF og Fedrelandslagets Studentergruppe, og sammen dannet disse en reell utfordrer til det kommunistiske styret i DNS.

Mot Dag på den ene siden og "Den nasjonale opposisjon" på den andre, polariserte DNS på 1930-tallet. Sammen klarte de å kvele andre stemmer. Det er vanskelig å si hvor stor oppslutning noen av sidene hadde blant studentene ved Universitetet. DNS var en fri talerstol i den form at alle kunne ta ordet og være medlem, såfremst de hadde artium. DNS var ikke begrenset til Universitetet, og nettopp derfor var det viktig for Nasjonal Samling å få innpass der. DNS var en kulturinstitusjon og en ytringsarena som ble lagt merke til.

Kulturpersonligheter som Bjørnstjerne Bjørnson og Frits Thaulow hadde hatt tilhold der, og å erobre formannskapet ville ha stor betydning for NS som seriøs samfunnsdebattant. Om NS hadde lyktes kunne de, sammen med de andre på den ytterste høyrefløyen, satt dagsorden i DNS. Deler av "Den nasjonale opposisjon" hadde boikottet DNS da Mot Dag satt med makta. Det samme hadde Mot Dag gjort på slutten av 1920-tallet. DNS var organisert slik at den som fikk formannen fikk bestemme hele styret og dermed også alt av innhold i DNS' virke. Derfor var det en viktig arena for Nasjonal Samling og Studentergruppen.

3: NS-studentenes virke på Universitetet

Dette kapittelet vil ta for seg perioden fra Nasjonal Samling Studentfylking ble opprettet i september 1940 til stengningen av Universitetet i november 1943. Kapittelet vil ikke dekke hele historieførløpet til Universitetet under okkupasjonen. Hovedfokuset vil være på hva NS-studentene gjennomførte i disse årene. Dette kapittelet vil være viktig for oppgaven ved at det viser hovedtrekkene i NSSF og Norsk Studentsamband på UiO. I tillegg vil det vise hvordan organisasjonene til NS-studentene var oppbygd og hvordan de fungerte. Problemstillingen for kapittelet er: *Hva planla NS-studentene å gjennomføre i sin tid som politisk studentparti, hva fikk de til og hva mislyktes de med?* Det ligger implisitt i problemstillingen at ikke alt gikk som planlagt for NSSF og Norsk Studentsamband. Jeg vil da redegjøre for hva som ikke fungerte og forsøke å forklare hvorfor. Fokuset vil ligge på det som foregikk på Universitetet i Oslo, men det vil også bli trukket inn andre grupper av NSSF der det er viktig for fremstillingen.

Høsten 1940 – Nasjonal Samling Studentfylking opprettes

NS Studentergruppe hadde ligget nærmest brakk fra 1936 til okkupasjonen var et faktum og Nasjonal Samling begynte sitt spill for å få politisk kontroll. I følge Johan Myrdahl var de etter valgnederlaget i 1936 og den seinere partisplittelsen kun fire stk som gikk med NS-merket på Universitetet.⁶¹ Arbeidet med Studentergruppen ble ikke gjenopptatt den korte tiden som gjenstod av vårsemesteret etter 9. april 1940. Åge Conradi var en av studentene ved UiO med NS-tilknytning og høsten 1940 gikk han til Quisling for formelt å opprette en studentgruppe.⁶² Datoen for opprettelsen var 19. september 1940. Conradi hevdet han da var en av ca 30 NS-studenter på Universitetet, men dette tallet er trolig for høgt. Gruppen fikk navnet Nasjonal Samlings Studentfylking, og skulle bli særorganisasjonen studentene skulle tilhøre. Det ble raskt lagt føringer for å opprette grupper ved de andre studiestedene i Norge, og Conradi fikk tittelen landsleder. Gruppeleder i Oslo ble Ulf Breien.⁶³ NSSF skulle bygges opp til å bli et korporat for studenter. Studentfylkingen skulle favne alle norske studenter, både i Norge og utlandet. Selv om det tok lang tid å danne effektive grupperinger av NSSF ved høyskoler i inn- og utland, ble grupperingene formelt opprettet i løpet av det påfølgende

⁶¹ Opplyst av Myrdahl 11.12 2009.

⁶² RA: L-sak Oslo politikammer dom 6399 – Åge Johan Conradi, dok 39.

⁶³ "Nyutnevnelser i Studentfylkingen" i *Huginn* nr 1 1941.

året. Som et eksempel kan det nevnes at gruppen i München ble opprettet sommeren 1941. NSSF München ble startet av arkitektstudent Trygve J. som da var eneste NS-student i byen.⁶⁴ Det skulle vise seg at det ville ta tid før gruppene var utbygd og operative.

Propaganda til besvær

Åge Conradi gikk friskt ut i partiavisen *Fritt Folk* etter opprettelsen. Den tredje oktober skrev han at NSSF snart vil etablere seg ved alle høgskoler og universiteter. Fokuset til Conradi her var at utdanningen skulle bli bedre, kortere og gratis ”til alle som er berettiget til det.”⁶⁵

Conradi tegnet et bilde av Studentfylkingen som en eliteorganisasjon: ”Vi skal med de dyktigste av dere føre utviklingen videre og skape den fremtid alle studenter har krav på, som solidariske folkefeller.”⁶⁶ Det var imidlertid lite populært å være NS-student på Universitetet. På denne tiden var de få, og hadde store problemer med å få oppslutning om sitt politiske syn. De valgte likevel å gå kompromissløst til verks, og politisk propaganda var her viktig. NS-studentene ville være enerådende med sin propagandavirksomhet ved UiO, og rapporterte dermed forsøk der deres politiske motstandere drev politisk agitasjon. Høsten 1940 anmeldte kirkedepartementet skriftlige ytringer som var NS-fiendtlige og delt ut ved Universitetet.

Anmeldelsene kom på bakgrunn av NS-studenters klager. Det var da snakk om antinazistiske brosjyrer som var utdelt under en forelesning. Reglene for dette var klare på forhånd. Det var egne kasser der kunngjøringer og politisk reklame skulle være. Resten av Universitetets areal skulle ikke benyttes i så måte. Det ble da av kollegiet forfattet et vedtak som forbød politisk propaganda.⁶⁷ Både minister Schancke og landslederen Conradi gikk god for dette forbudet, uten da å tenke på at de også forbød NS-propaganda, noe de seinere fikk problemer med å få aksept for grunnet vedtaket. Conradi ble her utmanøvrert av rektor Didrik Arup Seip, noe som skapte ekstra bry for propagandavirksomheten. Selv etter NS hadde fått sine kommissariske statsråder var det vanskelig for NSSF å gjøre sine synspunkter så synlig de selv ønsket. Rektor Seip var prinsippfast og fulgte reglene til punkt og prikke. Det tok lang tid før NSSF kunne henge opp sin politiske propaganda fritt på Universitetet. Under Seips tid var dette vanskelig.

⁶⁴ RA: L-sak Moss politikammer sak 383 – Jan Thorbjørn Jansholt, dok 16/10.

⁶⁵ *Fritt Folk* 3.10. 1940; RA: L-sak Oslo politikammer dom 6399 – Åge Johan Conradi, dok 42.

⁶⁶ *Fritt Folk* 31.1. 1941; RA: L-sak Oslo politikammer dom 6399 – Åge Johan Conradi, dok 42.

⁶⁷ Seip, 1946 s. 132.

Studenter i uniform

Høstsemesteret 1940 var begivenhetsrikt. En av de store hendelsene var møtet i Det Norske Studentersamfund 21. september. På dette møtet holdt Johan Scharffenberg en utpreget nasjonalistisk tale som oppildnet studentene til motstand mot okkupasjonsmakten.⁶⁸ Talen var selvsagt upopulær blant tyskerne og Nasjonal Samling, og både Scharffenberg og formannen i DNS Johan Sanness ble arrestert med bakgrunn i møtet få dager seinere. Med dette var Studentersamfundet stengt og skulle ikke bli åpnet igjen før etter frigjøringen. NS-studentene våknet til kamp etter Scharffenbergs tale. Få dager etter møtte de opp på Universitetet i hirduniform og partisymboler. Situasjonen var nå tilspisset. På den ene siden hadde man en rekke sinte nasjonalt innstilte studenter, som var opprørte etter Sanness' og Scharffenbergs arrestasjoner. På den andre siden var NS-studentene, som provoserte og trakk i hirduniformer. Det hele kulminerte med *Aulakjellerslaget*. Slaget kom til etter en provokasjon fra NS-studentenes side. Det hele var iscenesatt av Conradi, og 24. september utspilte slaget seg på Universitetet. Fem NS-menn, i hirduniform, kom inn i Aulakjelleren og ble umiddelbart kastet på dør av de nasjonalt innstilte studentene. I slottsparken ventet en liten tropp med hirdmenn som raskt kom til unnsetning. Ute på Universitetsplassen braket hirden sammen med studentene som hadde fulgt med ut, og slagsmålet var i gang.⁶⁹ Aulakjellerslaget ble ingen seier for NSSF, Conradi måtte møte hos rektor Seip, der utfallet ble at politisk agitasjon og uniformering ble forbudt. Slaget skapte heller ingen storm av innmeldelser til Nasjonal Samling. Rektor Seip hadde bekreftet sitt overtak på NSSF og Åge Conradi. På grunn av Aulakjellerslaget og andre hendelser bestemte Seip sammen med de antinazistiske studentlederne at Universitetet ikke skulle være en kamparena. Parolen "Ro, verdighet og disiplin – det motsatte skader oss alle" ble hengt opp over hele Universitetet og ble hengende til Universitetet ble stengt.

Vårsemesteret 1941 – lite virksomme nazifiseringsforsøk

Våren 1941 ble en urolig tid ved Universitetet. NS forsøkte å finne muligheter for å nazifisere organisasjonen. En av hendelsene var *sensorsaken*, der ble tretten eksaminatorer og sensorer ved juristutdanningen avsatt til fordel for andre med et mer positivt syn på Nasjonal Samling. NS-studentene hadde trolig ikke noe med dette å gjøre i første omgang, men det var en aksjon som i høyeste grad var viktig for deres eksaminasjoner. Avsettelsene var etter ordre av minister Riisnæs, og var en aksjon rektor Seip og dekanus ved det juridiske fakultet, Theodor

⁶⁸ Spangelid, 1994. s. 19.

⁶⁹ Sem Fure 2007 s. 122.

Grundt, ikke kunne gå med på. Saken ble løst med et kompromiss, der verken de tretten avsatte eller de nyansatte fikk noe med eksamenene å gjøre.⁷⁰ NS-studentene var ikke helt fornøyd med dette resultatet. For dem var det viktig å ikke bli vurdert svakere på grunn av deres medlemskap i NS. Sensorsaken hadde ikke gjort forholdet mellom NS og de som var motstandere av partiet bedre. NS-studentene på juss fryktet nå at sensorene skulle finne ut hvilke besvarelser som var skrevet av dem og dermed gi dårligere karakter. 4. juli 1941 kom det derfor et forslag til minister Riisnæs om at alle eksamensbesvarelsene måtte anonymiseres slik at så få som overhodet mulig kjente til identitetene til studentene. Dette skulle gjøres ved at alle besvarelsene skulle skrives om på skrivemaskin av sekretærer før de kom sensorene i hende.⁷¹ Forslaget ble sendt videre fra Riisnæs til minister Schancke, men ble høsten 1941 forkastet til fordel for et enklere system man mente kunne ta vare på anonymiteten til studentene. Forslaget ville utvilsomt blitt kostbart og tidkrevende.

Et forsøk på nazifisering fra NSSFs side var å overta studentidretten. Leiv Storhaug ble av Conradi utnevnt til sjef for studentidretten som da skulle få et nazistisk preg.⁷² Dette var en mye brukt taktikk fra NS, de tok over bestående organisasjoner og fylte styrene med NS-medlemmer. Derfra skulle de nazifisere organisasjonene ovenfra. Taktikken fra NS' motstandere var like klar. De flyttet ut fra organisasjonene slik at de ble tømt for medlemmer. Dette var også taktikken innad på UiO. Dermed satt NSSF igjen med styret i studentidretten, men uten medlemmer. De gamle organisasjonsmedlemmene dannet i mange tilfeller konkurrerende organisasjoner, ofte ble disse tvunget til å operere i hemmelighet i det de ble ulovlige. Studentidretten ble boikottet fra første stund, og konkurransene ble rene NS-arrangement. Idrett var et satsningsområde for Nasjonal Samling. Partiet overtok tidlig idrettsforbundene gjennom departementet for Arbeidstjeneste og Idrett ledet av Axel Stang. Alle særforbundene ble da samlet under ett tak i det nazifiserte *Norges Idrettsforbund*.⁷³ Sterkt delaktig i nazifiseringen av idretten var ekspedisjonssjef i Stangs departement Rolf Holm, seinere landsleder for Studentfylkingen.

Slaget på Universitetsplassen 24. september 1940 var siste gang det kom til voldelige slag mellom NS-studentene og de nasjonalt innstilte. NSSF forsøkte nå istedenfor å etablere seg som en elite blant studentene. De var få, men gav til uttrykk av å være en eksklusiv

⁷⁰ Sem Fure 2007 s. 136.

⁷¹ Hoel, 1978 s. 46.

⁷² "Nyutnevelser i Studentfylkingen", *Huginn* nr 1 1941.

⁷³ Rolf Holm, "Fra forfall til en ny æra i norsk idrett" i Halldis Neegård Østbye (red.), *Det nye Norge bind 2*, 1943, s. 232.

forsamling. Den første redaktøren av *Huginn*, økonom Einar Hoffstad, formulerte NSSFs stilling slik:

Og det er de som først erkjenner dette, som kommer til å føre folk og land inn i det nye livssyn. Nettop de studenter som i dag har forstått dette, er de som kommer til å danne den førerstand som vil lede de norske studenter i tiden fremover. Nettop derfor trenger ikke en politisk studentorganisasjon å ha alle studenter som medlemmer. Bare de dyktigste har sin plass (og finner den) i de politiske rekker.⁷⁴

Det kan se ut som om gruppen begynte å innfinne seg med at de ikke ville få oppslutningen de var ute etter gjennom vold og provokasjoner. Derfor ville de, i alle fall inntil videre, isteden etablere seg som en elitegruppe.

NS Studentheim

Studentboliger var en stor mangelvare blant studentene under okkupasjonen. Blindern Studentheim var i drift, men der bodde det for det meste nasjonalt innstilte studenter. NS-studentene der ble frosset ut. De var heller ikke velkomne i Sollandet, det kristelige studentehjemmet i Underhaugsveien på Majorstua.⁷⁵ Gleden var derfor stor da NS-studentene fikk sitt eget studenthjem. Planleggingen av NS-studentheim ble påbegynt i desember 1940 og de første NS-studentene flyttet inn allerede i februar 1941. NS-studentheim hadde plass til 55 studenter og hadde i tillegg noen utleierom.⁷⁶ I feriene ble alle rom som var ubebodd utleid. Det var mange frontkjempere på permisjon som benyttet seg av utleiemulighetene, da dette var et av få overnattingssteder i Oslo hvor frontkjemperne ikke ble møtt med forrakt. Det var Kirke- og undervisningsdepartementet som bidro med midlene som trengtes, mens Conradi var pådriveren bak heimen. NS Studentheim ble drevet av en bestyrer frem til Norsk Studentsamband tok over driften sommeren 1943. Studentheimen var viktig for NSSF da de fikk et felles sted å være. NS-studentene hadde for vane å bli fryst ut i andre sammenhenger. På heimen kunne de bygge et kameratskap upåvirket av andre studenter.

Studentfylkingen til østfronten

Det var lite Studentfylkingen fikk utrettet på Universitetet det første okkupasjonsåret. Conradi ble mindre og mindre populær i egne rekker, og var i følge Myrdahl dårlig likt. Myrdahl meldte seg til fronten vårsemesteret 1941 da han mente han kunne gjøre mer nytte for seg der

⁷⁴ "NSSF's mål og metoder", *Huginn* nr 1 1941

⁷⁵ Kaare Selvig, "Studentehjemmet under krigen" i Alf Kinge, (red) *Studentehjemmet 1875-1950*, Oslo 1950 s. 44-54.

⁷⁶ "NS Studentheim i Oslo" *Huginn* nr. 1 1942.

enn i Oslo.⁷⁷ Gruppeleder Ulf Breien dro ut samtidig, de var begge medlemmer i Norges SS. Det tok ikke mange månedene før de første meldingene om falne studenter kledde forsiden av *Huginn*. Breien var fra første dag en pådriver for at studentene skulle dra til fronten. Det er uvisst hvor mange fra fylkingen som dro, men det ser ut til å ha vært et betydelig antall. Breien selv skrev i *Huginn*: ”I Oslo dro sommeren 1941 den samlede gruppeledelse, nær sagt alle tillitsmenn og en stor del av medlemmene til fronten”⁷⁸ Det er umulig å etterprøve en slik påstand. Teksten er skrevet for å verve flere til innsats. På en annen side forsvant det mange fra fylkingens ledelse denne tiden. En sammenheng av uvirksomhet på UiO, misnøye med landslederen og en utforskertrang kombinert med ideologi kan ha drevet mange NS-studenter ut i strid. Leif Storhaug tok over som midlertidig gruppeleder, mens Ulf Breien var i tjeneste for Tyskland.⁷⁹ Det var etter Aulaslaget forbudt å være på Universitetet i uniform. Johan Myrdahl så seg nødt til å bryte dette forbudet da han våren 1941 skulle gå opp til avsluttende eksamen. Han kom direkte fra Norges SS’ leir på Elverum da han skulle opp i muntlig for å forsvare sin avsluttende jusseksamen. Han hadde ikke annet tøy og møtte opp i full SS-uniform. Myrdahl fikk 2.6 poeng, kutyme da var at man ble kalt inn igjen for å forsøke seg en gang til på det siste poenget ned til laud. Dette skjedde dog ikke med Myrdahl og han ble stående med hud på vitnemålet.⁸⁰

Avsettelsen av Seip – bedre rammer for NSSF

Rektor Seip var en sterk rektor som ikke lot tyskerne og NS overkjøre universitetets suverenitet. Seip hadde klare regler og NSSF så seg nødt til å følge disse. De fikk ikke gå i uniform og ikke bedrive propagandavirksomhet hvor de ville. For Seip var et fritt Universitet så viktig at han var villig til å la Universitetet legges ned fremfor å gå på akkord med akademisk frihet.⁸¹ For okkupasjonsmakten og Nasjonal Samling ble det etter hvert umulig å ha Seip i posisjon som rektor ved landets eneste Universitet. Alle vitenskapelige ansatte og studenter fikk ordre om å møte i Aulaen 11. september 1941 klokka 17.00. Der ble det klart at Seip ikke lenger var Universitetets rektor. Ny rektor ble minister Ragnar Schancke som skulle fungere i stillingen ved siden av sin post som minister i Kirke og Undervisningsdepartementet.⁸² Avsettelsen skjedde under unntakstilstanden Terboven hadde proklamert dagen i forvegen. Under unntakstilstanden ble radioer forbudt og tyskerne viste

⁷⁷ Opplyst av Myrdahl 11.12 2009.

⁷⁸ ”Studentfylkingen gjennom 10 år” *Huginn* nr. 7-8 1943.

⁷⁹ Storhaug, 1981 s. 102.

⁸⁰ Opplyst av Myrdahl 11.12 2009.

⁸¹ Sem Fure 2007 s. 137.

⁸² Spangelid 1994 s. 29.

hva de var kapable til gjennom henrettelsene av Rolf Wickstrøm og Viggo Hansteen. Etter unntakstilstanden ble også de faglige foreningene ved UiO som Filologisk forening og Juristforeningen forbudt. Med dette var nazifiseringen i gang for alvor ved Universitetet.

For NS-studentfylking var dette godt nytt. Seip hadde hatt overtaket på Conradi som i løpet av NSSF's første leveår ikke hadde fått til stort annet enn misfornøyde medlemmer, samt å ha drevet deler av gruppeledelsen til østfronten. Det var aldri meningen at minister Schancke skulle fungere som rektor. NS-mann og geolog Adolf Hoel ble utnevnt som prorektor og skulle sørge for den daglige driften av Universitetet. Perioden frem til unntakstilstanden kan oppsummeres av at NSSF ikke klarte å bryte ut av de strukturelle rammene til rektor Seip. Først etter hans avsettelse og fengsling fikk NSSF rom til selv å handle.

Conradi byttes ut – nazifiseringen begynner for alvor

Conradi ble sett på som en svak leder og var høsten 1941 på veg ut. Det er likevel ikke klarlagt hvordan han forlot ledervervet. Den offisielle historien var at han skulle gjenoppta sine studier, og derfor trakk seg tilbake av egen fri vilje. Denne versjonen er den minst sannsynlige. Nasjonal Samling ville unngå negativ oppmerksomhet rundt lederskiftet. Spangelid er på sin side klar på at Conradi var for svak for partiet og at Quisling derfor avskjediget han og isteden innsatte Rolf Holm. Selv hevdet Conradi etter krigen at han hadde gitt seg frivillig på grunn av at han ikke ville la felles- og særutvalgene nazifiseres. Conradi hevdet det først var tyskerne, ikke NS, som brakte nazifiseringen av utvalgene på banen, men at han gjennom et møte med Terboven fikk tyskerne til å endre mening.⁸³ Det høres ved første øyekast usannsynlig ut, at Conradi skulle få Rikskommissæren til å avstå fra en planlagt aksjon. I Conradis ankesak fikk han imidlertid gode vitnemål fra høgtstående tysk hold. Herbert Noot og Georg Wilhelm Müller, som begge var i Terbovens innerste krets, bekreftet historien og sa i skriftlige erklæringer til Conradis ankesak at hans versjon var korrekt.⁸⁴ Ankesaken kom opp nesten ni år etter hendelsen. Likevel hevdet begge vitnene at de husket saken godt. Om Conradi ble presset ut eller om han selv valgte å gå er derfor ikke klart, men at han med tiden ville blitt fjernet fra sin stilling er uansett veldig sannsynlig. NSSF trengte en sterk leder. Conradi hadde vaklet og fått sine egne imot seg. Åge Conradi søkte om å overta redaktørstolen i *Huginn* etter han hadde gått av, men Holm nektet han stillingen.

⁸³ RA: L-sak Oslo politikammer sak 6399 – Åge Conradi, dok 62.

⁸⁴ RA: L-sak Oslo politikammer sak 6399 – Åge Conradi, dok 62.

Utvalgene faller

Felles- og særutvalgenes skjebne var bestemt. NSSF trengte offisiell tilstedeværelse ved UiO. Selv om NSSF var det eneste lovlige studentpartiet hadde de ingen reell innflytelse da kun et fåtall av studentene var medlemmer. På slutten av hvert semester var det kutyme at det ble valgt nye representanter til Felles- og særutvalgene. Hvert fakultet hadde et utvalg med fem studentrepresentanter. Arbeidsoppgavene var utdanningsorienterte, dette var i utgangspunktet ikke politiske utvalg. Lederne i særutvalgene dannet til sammen Fellesutvalget. 13. november 1941 kom det beskjed om at alle studentene måtte møte i Aulaen. Utfallet av møtet var bestemt av minister Schancke på forhånd. NS-studentene visste også hva som nå skulle skje. Minister Schancke gav klar beskjed om at det ikke ville bli foretatt noen valg på nye utvalgsmedlemmer, isteden leste han opp de nye navnene som var utnevnt etter førerprinsippet. Ny leder for Fellesutvalget ble Carl-Martin Kramer, han hadde ikke hatt noen verv i NS tidligere i okkupasjonen, og ble medlem først da han overtok formannskapet. Kramer hadde tidligere, også før okkupasjonen, forsøkt å oppnå verv blant annet innen DNS, men uten å finne støtte.⁸⁵

Ikke alle utvalgene ble opprettholdt. Det lyktes ikke Schancke å finne noen NS-studenter ved teologi, sosialøkonomi og farmasi. Utvalgene ved sosialøkonomi og farmasi ble slått sammen med andre utvalg, men det var ingen utvalg det var naturlig å plassere teologi sammen med. Det teologiske utvalget ble da offisielt lagt ned. De opprinnelige utvalgene gikk etter den nazistiske overtakelsen under jorden og dannet etter hvert kjernen i det illegale studentnettverket ved UiO.⁸⁶ Overtakelsen satte sinnene i kok på de nasjonalt innstilte studentene, neste morgen var lesesalene tomme, oppfordringene om streik kom fra en løpeseddel som ble delt ut blant studentene.⁸⁷ Streiken ble imidlertid avsluttet neste morgen, skjønt enkelte linjer holdt den gående lengre. Timingen for overtakelsen av utvalgene var god. Følgene av unntakstilstanden to måneder i forveien lå friskt i minnet, og de nasjonalt innstilte studentene så på aksjoner som høyst risikable.

Holms tale til NS-studentene

Rolf Holm ble utnevnt som den nye landslederen i oktober 1941. Holm var erfaren innen partiet, hadde vært medlem fra 17. mai 1933 og aldri meldt seg ut. Han var en stor tilhenger

⁸⁵ Sem Fure 2007 s. 161.

⁸⁶ Alf Nordhus, "Juristforeningen i okkupasjonstiden", i Trygve Krogdahl og Tom Syrdahl (red) *Føll i Fest* Oslo 1962.

⁸⁷ Spangelid 1994 s. 45.

av Quisling, og hans lojalitet var viktig for utnevnelsen. Quisling trengte en mann han kunne stole på. Med Holm var Studentfylkingen tilbake på det radikale sporet Conradi hadde forsøkt å drive gjennom høsten 1940. Holm igangsatte imidlertid ingen voldelige aksjoner. Den nye landslederens første offisielle møte med studentene var i en tale da utvalgene ble nazifisert. Her var det ingen tvil om hvilken linje Holm ville at Studentfylkingen skulle følge. I talen kommer det klart frem at stipendier og privilegier ville bli gitt til frontkjempere, NS-medlemmer og sympatisører. I den rekkefølgen. Ingen andre skulle få støtte til studier og livsopphold. Holm ville belønne NS-studentene og gjøre livet vanskeligere for sine politiske motstandere. Politisk motstand ville ”bli slått ned hensynsløst og hårdt.”⁸⁸ Talen ble for øvrig bare bivånet av NS-studentene og de avsatte utvalgsmedlemmene. Resten av studentene hadde forlatt rommet straks etter det ble kjent at utvalgene ble overtatt av Nasjonal Samling. De tidligere utvalgsmedlemmene var plassert helt fremst i Aulaen og ble sittende ut møtet.⁸⁹

Conradi var landsleder for Studentfylkingen i vel ett år. På denne tiden hadde han ikke oppnådd mye av det han hadde planlagt for NSSF. Studentfylkingene hadde lite gjennomslag ved Universitetet. Conradi kom ingen vei med rektor Seip og hadde ingen reelle påvirkningskanaler. Han var leder for det eneste lovlige partiet, men frem til unntakstilstanden var det vanskelig å nå frem, selv ikke trusler ble tatt på alvor. Det han imidlertid klarte var å legge grunnlaget for vekst. Det var i Conradis tid som landsleder at gruppekontorer ble opprettet ved høgskolene i Norge og Tyskland. Gruppene var ofte kun tomme skall, men det var mest på grunn av få NS-studenter. Conradi må også gis store deler av æren for at NSSF fikk et eget studenthjem. NS studentheim var viktig for NSSF i den forstand at de her var i fred for kuldefronten fra sine motstandere og kunne bygge et kameratskap seg imellom. For NSSF var det likevel på tide å få inn nyere krefter. Rolf Holm var mer erfaren i politisk spill og hadde erfaring som ekspedisjonssjef i Departementet for arbeidstjeneste og idrett. Han var i begynnelsen av tredveårene og dermed eldre enn Conradi og de andre studentene. Som fører var det lettere for han å få respekt. Holm hadde også tilfældighetene på sin side. Han skulle jobbe under NS-prorektor Adolf Hoel, mens Conradi hadde vært Seips politiske motstander. Utvalgene ble overtatt av NSSF den første måneden han var i lederstolen, dermed hadde NSSF nå en offisiell påvirkningskanal inn til Universitetsledelsen. Slik sett hadde Holm bedre rammevilkår som leder enn det Conradi hadde hatt. NSSF fikk hjelp av regjeringen og minister Schancke til å overta utvalgene ved Universitetet. Dette viser at de var nærmest

⁸⁸ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm, dok 58.

⁸⁹ Spangelid 1994 s. 45.

handlingslammet uten hjelp fra regjeringen. Aktørene i NSSF var ikke sterke nok til å handle selv.

Vårsemesteret 1942 – ny optimisme og sniking i køen

Nesten hele gruppeledelsen i Oslo var byttet ut før vårsemesteret 1942. Leiv Storhaug hadde trukket seg tilbake for å bli sekretær for NS-ordfører i Oslo, Fritz Dorenfeldt Jenssens. Ny gruppeleder var jus-student Paul Røer. *Huginn* var blitt overtatt av Ben Thorshaug, også han var student ved det juridiske fakultetet. Som redaktør fikk han også plass i landsledelsen som landspropagandasjef. Foruten disse var Rolf Holm og Carl-Martin Kramer ferske blant lederne i NSSF. Dette var studenter med visjoner og sterke meninger om hvordan NSSF skulle formes. Både Røer og Thorshaug var ivrige etter å bygge et kameratskap blant NS-studentene. Etter den dårlige stemningen som hadde preget NSSF under Åge Conradi var det nå viktig å stå sammen om felles sak. Gruppeleder Paul Røer virket veldig optimistisk da han tok over, og å øke NSSFs popularitet og oppslutning var et prioritert ønske: ”Det nye styret i gruppen vil (...) sette alle krefter inn på å utnytte de huller vi har slått i jøssingfronten blant studentene”⁹⁰ uttalte Røer i et intervju i *Huginn*. Det var på denne tiden liten motstand blant studentene, det tok tid for de nasjonalt innstilte å organisere seg illegalt etter forrige høsts dramatiske hendelser. NS-studentene hadde nå Universitetet for seg selv med tanke på at motstandsfolkene blant studentene omorganiserte sine utvalg. Dette måtte utnyttes. Thorshaug manet til større engasjement: ”I den viktige tid som forestår oss nå har vi ikke råd til å la et eneste medlem gå rundt helt anonym og passiv. De forskjellige grupperes medlemmer må aktiviseres i en langt større grad enn hittil har vært tilfelle.”⁹¹ Dette ble skrevet i håp om at NS-studentene skulle ignorere kuldefronten de ble utsatt for fra de nasjonalt innstilte studentene, og tørre å agitere overfor ”sumpen” for å verve de til partiet.⁹² På begynnelsen av vårsemesteret 1942 hadde NSSF et reelt håp om å vokse seg større blant studentene. Det var en optimistisk Studentfylking som nå hadde tatt over kommandoen.

Semesteret på medisin ble innledet med at en NS-student møtte opp til Jan Jansens forelesning ved Anatomisk institutt med et brev fra minister Sckancke. I brevet hadde medisinaldirektør Thorleif Østrem gitt vedkommende dispensasjon til å gå forbi køen ved Det medisinske fakultetet.⁹³ Medisinstudiet hadde vært adgangsbegrenset siden høsten 1940.⁹⁴

⁹⁰ ”Oslogruppen går inn i et aktivt semester” *Huginn* nr 1 1942.

⁹¹ ”Ny landspropagandaleder i NSSF”. *Huginn* nr 1 1942.

⁹² Sumpen var kallenavnet på de nøytrale studentene som verken var med i NS eller aktive motstandere.

⁹³ Heggen, 1972 s. 41.

Vedkommende ble kastet ut av Jansen. Neste uke kom det 6-8 NS-studenter til. Også disse ble nektet adgang til Jansens forelesninger, men de fikk delta i timene til andre forelesere.⁹⁵ Adgangsbegrensningene hadde blitt vedtatt på grunn av at medisinstudiet var overbefolket og det kunne ta opp til 10-12 år å gjennomføre mot slutten av 1930-tallet. Underveis i studiet oppsto køer med de følger at studentene måtte vente til sammen flere semestre på å gjenoppta studiene. I 1942 var det lange ventelister på å komme inn på selve studiet. Av NS-studentene som kom inn var to så langt nede som nr 417 og 468 på lista. Reaksjonene fra resten av medisinerne lot ikke vente på seg. Både studentene og de vitenskaplige ansatte sendte protestskriv til minister Schancke. Etter at studentenes skriv ble overlevert Schancke av dekanus Georg Monrad-Krohn, fikk dekanen en muntlig garanti på at det ikke skulle bli tatt opp flere NS-studenter utenom køen. Brevet fra fakultetsmedlemmene krevde derimot at de ti NS-studentene som i alt var kommet inn utenfor køen ble fjernet fra studiet og plassert tilbake til sine opprinnelige plasseringer i køen. Ministeren ble så provosert at han gikk tilbake på lovnaden om ikke å ta inn flere NS-studenter utenom køen.⁹⁶ Minister Schancke ville vise hvem som hadde den reelle makten ved Norges eneste Universitet.

Kuldefronten

For de nasjonalt innstilte studentene var det om å gjøre å ikke integrere NS-studentene i deres hverdag. Taktikken overfor NS-medlemmene på Universitetet var å boikotte dem. Forelesere som var NS-medlemmer fikk bare NS-studenter som tilhørere, da ingen andre møtte opp. Det var ikke akseptert å sitte ved siden av NS-studenter i forelesningssalene, mange lot også være å hilse på NS-studentene når de møtte dem. Poenget her var å isolere partimedlemmene og avskjære dem fra all sosial omgang utenfor NSSF og partiet for øvrig. Dette skulle vise alle i ”sumpen” at det å gå inn i NSSF fikk konsekvenser. Kuldefronten var effektiv NS-medisiner Petter Borch Giæver skrev om kuldefronten i en rapport i september 1942: ”De fleste NS-medisinere er under denne kampanje blitt så kalde at disse midler nu er uten effekt, men den skader oss og hindrer oss i å komme i kontakt med sympatiserende studenter, og vårt arbeide for NS blir således hindret”⁹⁷ Kuldefronten ble etablert allerede høsten 1940, men ble mye sterkere etter unntakstilstanden, da synlige aksjoner ble mer risikobetont. Utover våren ble det klart at optimismen den nye gruppeledelsen i NSSF Oslo hadde hatt ved inngangen til

⁹⁴ Adgangsbegrensningen var vedtatt før NS fikk innflytelse ved Universitetet.

⁹⁵ Sem Fure 2007 s. 222.

⁹⁶ Sem Fure 2007 s. 223.

⁹⁷ RA: L-sak Oslo politikammer sak nr 2931 – Petter Borch Giæver. dok 36.

semesteret ikke viste seg å være realistisk. Ben Thorshaug skrev en leder i *Huginn* på vårparten 1942 der han henvendte seg direkte til ”sumpen” og oppfordret dem til å tenke selv og ikke ukritisk følge det Thorshaug betegnet som massen. Lederartikkelen var full av bitterhet:

”Evnen til å tenke selvstendig og til å stå på egne ben skulde og burde være det mest fremtredende ved en akademiker. Hos vår akademiske ungdom i dag er det motsatt. Her er alltid spørsmålet: ’Hva gjør de andre, hva mener de andre?’ Dette store ubestemte begrep ’de andre’ er det som i dag behersker våre unge akademikere”

Thorshaug var opprørt over mangelen på oppslutning for NSSFs politikk, og spurte retorisk seinere i artikkelen: ”Er det ikke gått opp for dere hva vi nasjonalsosialister kjemper for, nemlig et fritt og selvstendig fedreland?” Thorshaug klarte ikke å ta inn over seg at NSSFs politikk ikke favnet flere enn et lite mindretall. Som en avslutning kom han med en bønn til de nøytrale studentene ”Fri dere fra det uverdige trelleforhold som dere er kommet i til massen. Tenk selv, undersøk hva vårt mål er, og hjelp alle til å nå det!”⁹⁸ Det virker tydelig at de ikke klarte å vinne mange av studentene over til sin side.

Begge gruppene kjempet altså for at de nøytrale, som var flertallet av studentene, ikke skulle nærme seg motstanderen. For å oppsummere grupperingene på Universitetet hadde man to motpoler: NSSF og de som aktivt drev motstand mot NS. I midten var flertallet. ”Sumpen” gav ikke uttrykk for sine politiske standpunkt, deres interesse var først og fremst å fullføre eksamenene. Taktikken til de nasjonalt innstilte fungerte. NS-studentene ble isolert og boikottet. Ingen møtte opp på idrettsarrangementene deres og de ble sittende alene i forelesningssalene. En annen konsekvens av kuldefronten var at NSSF fikk et nært samhold innad i gruppen. Mange av de bodde på NS studentheim og de snakket stort sett kun med hverandre når de var på Universitetet. Kuldefronten hjalp dermed NSSF å oppnå kameratskapet de tilstrebet.⁹⁹

Norsk Studentsamband

Da Rolf Holm tok over som landsleder for NSSF, hadde han langt større ambisjoner enn forgjengeren Conradi. Ett av Holms store mål var å opprette Norsk Studentsamband. Sambandet skulle være en interesse- og velferdsorganisasjon for alle norske studenter. Etter Holms planer skulle det være et obligatorisk medlemskap, der alle studenter måtte betale

⁹⁸ Lederartikkel i *Huginn* nr 3 1942.

⁹⁹ Kuldefronten var ikke noe unikt for Universitetet. Isoleringen av NS-medlemmer og tyskere var utbredt i alle samfunnslag.

kontingent. Planene om Norsk Studentsamband ble satt ut i live sommeren 1942, og tidspunktet kunne trolig ikke vært dårligere. I mars 1942 hadde myndighetene arrestert over tusen mannlige lærere som hadde nektet å gå inn i Norges Lærersamband. Loven om Norges Lærersamband hadde ført til masseprotester, som endte med arrestasjonene og til slutt et nederlag for myndighetene da de måtte erklære Lærersambandet som en upolitisk organisasjon. Studentsambandet skulle følge samme oppskrift med obligatorisk medlemskap. Det var liten interesse for et studentsamband, verken hos tyskerne eller NS-myndighetene. Terboven hadde motstanden mot Lærersambandet friskt i minnet og ville ikke skape mer motstand i folket enn det som allerede var.¹⁰⁰ Dette var også en omstridt sak i NSSF. Den moderate fraksjonen, med Kramer i spissen, ønsket ikke obligatorisk medlemskap, da han så vanskeligheter med å tvinge studentene inn i Sambandet. Likevel ble han kontorsjef fra starten av, og fungerte som det frem til stengningen av Universitetet. Holm trumfet Sambandet igjennom, til tross for mange advarsler. Meningen var at Sambandet skulle ha en upolitisk fasade. Dette for å lokke studentene til å bli med. Om Studentsambandet hadde hatt en politisk profil, ville organisasjonen hatt minimale sjanser for å få tilslutning av ikke-sympatiserende studenter. Organisasjonens virke skulle være ikke-politiske saker som velferdsordninger som mat og husly, samt stipendier. Ifølge Sem Fure var det en tiltagende tilslutning fra kretser utenfor NS den første tiden. Så at det i grunnen var et behov for en slik organisasjon, synes klart. I de illegale studentorganisasjonene ble det allikevel raskt klart at dette var et ledd i nyordningen av akademien.¹⁰¹

Økonomisk uavhengig av Universitetet

Studentsamskipnaden var allerede etablert, men gjaldt bare for studentene ved UiO.

Samskipnaden hadde blitt opprettet relativt kort tid før okkupasjonen, og organisasjonsstrukturen der hadde enda ikke fått satt seg skikkelig. I tillegg var det dårlig med bevilgninger til samskipnaden under okkupasjonen, dermed klarte ikke organisasjonen å gjøre oppgavene sine fullt ut. Kramer var som leder i Fellesutvalget, også styreformann i Studentsamskipnaden. Organisasjonen var ikke fullstendig nazifisert, og de som hadde sitt arbeid der før okkupasjonen kunne fritt fortsette. Studentsambandet fikk i motsetning til samskipnaden bevilgninger så det monnet. Holm klarte å få budsjettet finansiert fra Stangs departement for Arbeidstjeneste og idrett. Slik fikk de gode økonomiske rammer og slapp

¹⁰⁰ Sem Fure 2007 s. 167.

¹⁰¹ Nordhus i Krogdahl og Syrdahl (red) 1962.

innvendinger fra universitetet om hva pengene skulle brukes til. Rektor Hoel sa etter krigen at han aldri hadde vært noen tilhenger av Sambandet, han mente man heller kunne bygd ut Studentsamskipnaden.¹⁰² Budsjettet ble sagt å være på 300 000kr. Dette tallet kom frem hos NS-studenten Asbjørn B. Sæteren, men også hos motstandsmannen Gudmund Harlem. Sæteren hevdet også at de fleste pengene ble brukt av Holm og hans kompisers bruk av to biler Sambandet hadde gått til anskaffelse av.¹⁰³ Det bør imidlertid stilles stor skepsis mot kildene der Sæteren kritiserer Holm etter krigen. Sæteren mente Holm fortjente dødsstraff og gjorde sitt aller ytterste til å sverte hans navn i rettsaken mot han.¹⁰⁴ De to røk uklar under okkupasjonen, og det kan synes som om Holm ønsket Sæteren arrestert høsten 1943.¹⁰⁵ Sæteren og Kramer ble på den tiden også utelatt fra de politiske prosessene i NSSF, siden de ifølge egne utsagn ikke ble sett på som pålitelige. Sæteren sa også at han hele tiden mente Sambandet var ulovlig og burde legges ned snarest. Likevel viser kildene at han selv jobbet der som sekretær. Hans anklager mot Holm blir også i stor grad tilbakebevist av Kramer.¹⁰⁶ Kramer på sin side sier at budsjettet lå på mellom 100- og 180 000 per år. Budsjettene og regnskapene viser at Kramers påstand var løgn. Regnskapet for 1942/43 viser at Norsk Studentsamband brukte nesten 232.000. Budsjettforslaget for 1944 var på hele 357.200. Dette ble til slutt redusert til 120.000, men da må det tas med i betraktningen at Universitetet hadde blitt stengt i mellomtiden.¹⁰⁷

Sambandet – forsøk nummer to på å danne et fungerende korporat?

Norsk Studentsamband ble som de fleste andre NS-organisasjoner, et tomt skall. Ledelsen var på plass og de hadde også opprettet kontorer i Trondheim og München. Uten medlemmer fikk de likevel liten betydning for norske studenter. NS-studentene hadde allerede mislyktes med å få studentene til å slutte opp om NSSF. Forsøk nummer to var Norsk Studentsamband. NS var en fascistisk organisasjon som ønsket å bygge opp samfunnet i korporater. Studentene skulle ha sitt eget korporat. Det vil si at før de fikk seg et yrke, skulle de tilhøre en egen gruppering, for så å gli over i et annet korporat når de var ferdig utdannet. Nå hadde NS-studentene to tomme organisasjoner, mens den store majoriteten fortsatt jobbet imot dem. Nyordningen på Universitetet var mislykket, i tillegg klarte de ikke å fylle opp med flere NS-studenter. NSSF

¹⁰² Adolf Hoels Memorandum (tilføyelse), funnet i saken mot Holm dok 58/18.

¹⁰³ Sem Fure 2007 s. 167.

¹⁰⁴ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 58/4a.

¹⁰⁵ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4035 – Asbjørn Sæteren, dok 26. Vitneavhør av Hoel.

¹⁰⁶ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 58/4c.

¹⁰⁷ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 6 (*Budsjetter*).

ønsket at studenter med NS-medlemskap skulle komme inn på de lukkede lege- odontologi- og farmasistudiene i kraft av at de åndelig og politisk var bedre rustet enn de andre kandidatene, selv om karakterene ikke var gode nok.

Det at Holm kunne opprette Norsk Studentsamband til tross for misnøyen, kan være en pekepinn på at han her hadde et stort handlingsrom. På den annen side er det lite trolig at Norsk Studentsamband ville sett dagens lys om ikke Quisling hadde godkjent prosjektet. Likevel ser vi her at NS-studentene tilegner seg makt, de skaper seg en landsdekkende organisasjon uavhengig av rektor Hoel. Norsk Studentsamband lå under et departement Holm hadde god kjennskap til, han samarbeidet godt med minister Stang og hadde tidligere vært delaktig i å nazifisere idretten innen det samme departementet. Minst like viktig var det at rektor Hoel fikk lite eller ingen kontrollmulighet ovenfor den nye organisasjonen. Dermed trengte ikke Sambandet å svare for noen i Universitetets ledelse. NS-studentene hadde gjennom opprettelsen av Norsk Studentsamband utvidet sitt handlingsrom betraktelig.

Ansvarsoppgavene til Norsk Studentsamband var i stor grad overlappende med de oppgavene Studentsamskipnaden i Oslo var opprettet for å fylle. Formannen i Fellesutvalget var samtidig styreleder i Samskipnaden. Fellesutvalget var underlagt rektor Hoel og ikke landslederen i NSSF. Hoel og Holm gikk dårlig overens og hadde en ulik tilnærming til saker som stipendier, relegeringer og studieopptak til adgangsbegrensede fag. Derfor var det nødvendig for Holm å opprette Norsk Studentsamband. Da kunne han fri seg fra rektor Hoel.

Høstsemesteret 1942 – adgangsbegrensningen blir igjen stridstema

NSSF's ledelse og *Huginn* var gjennom hele okkupasjonen pådrivere for at studentene skulle melde seg til fronttjeneste. Som lokkemiddel ble soldatene lovet privilegier når de kom tilbake etter endt tjeneste. Privilegiene kunne være å overta flyktning- eller jødebo, eiendom i okkuperte områder eller i studentenes tilfelle en plass på medisin-, farmasi- eller tannlegestudiet.¹⁰⁸ Studentfylkingen var pådriver for at frontkjempere skulle få forrang og Schancke var ikke uenig.¹⁰⁹ På grunn av kødannelsen mellom avdelingene i det medisinske studiet var det høsten 1944 bestemt at det kun skulle bli tatt opp 21 studenter til det medisinske fakultetet. Fra minister Schancke kom det beskjed om at ytterligere 16 NS-studenter skulle få studieplass, i tillegg skulle to NS-studenter kvoterer inn på farmasistudiet. Om noen av de 18 faktisk begynte på studiene er usikkert. Hoel fikk høyesterettsadvokat

¹⁰⁸ Tannlegehøgskolen ble av Hoel bragt inn under Universitetets ledelse som eget fakultet i 1943.

¹⁰⁹ Sem Fure 2007 s. 224.

Albert Wiesener til å utforme en erklæring NS-studentene måtte signere før de kunne tiltre. Erklæringen var formet slik at de som signerte gikk god for at de hadde kommet inn på grunn av at de var NS-medlemmer og at de ikke var faglig kompetente. I erklæringen het det også at måtte ”stå til disposisjon for den norske stat – også med tjeneste utenfor Norge – i den utstrekning hvori dette måtte bli forlangt.”¹¹⁰ Tjeneste utenfor Norge betød under okkupasjonen lite annet enn fronttjeneste. Striden om NS-studentene som prøvde å komme seg inn på bakgrunn av partimedlemskap skapte stor uro innad på Universitetet. Debatten rundt opptaksreglene på de adgangsbegrensede studiene fortsatte utover høsten uten at noe endelig regelverk kom på plass. Hoel var ikke tilhenger av at disse studentene skulle inn på de adgangsbegrensede studiene. Trolig var han bekymret for eventuelle opptøyer blant studentmassen

Resten av høstsemesteret hendte det ikke stort fra NS-studentenes side. Carl-Martin Kramer var blitt kontorsjef i Norsk Studentsamband. Asbjørn B Sæteren tok hans plass i Fellesutvalget. Paul Røer var blitt redaktør for *Huginn* og hadde i tillegg tatt over etter Kramer som leder av det juridiske særutvalget. Rolf Holm tjenestegjorde ved fronten, hans stedfortreder var Reinholdt Breien, den eldste broren til Ulf og Thor Breien som begge var tillitsmenn i NSSF. NS hadde fått tre stipendiater med partimedlemskap, blant dem var teologen Johan Fredrik Bjelke. Han var en av de fire NS-studentene som fortsatte å gå med partisymboler også etter 1936.¹¹¹ Gruppeleder for Oslogruppen var nå medisineren Ørnulf Engen.

1942 var et år der NSSF gjorde alvor av sine ønsker om å nazifisere Universitetet. De gikk kompromissløst til verks og fikk også inn noen av sine på medisin. Likevel var dette kun delvise seire. NS møtte, som forventet, mye motstand på Universitetet, og kom ikke heldig ut av nazifiseringsprosjektene. Sakene om adgangsbegrensningene viste klart for omverdenen at NS ikke klarte å gjennomføre sine utdanningsreformer ved UiO. Fremfor alt viste minister Schancke seg som et svakt medlem av regjeringen. 1942 var et dårlig år for hans departement. Norges Lærersamband ble erklært upolitisk, prestene la ned sine embeter og han lyktes ikke med å nazifisere Universitetet. Ingen av hans arbeidsoppgaver ble løst på en tilstrekkelig måte. NSSF lyktes med å opprette Norsk Studentsamband, de fikk store bevilgninger og ressurser til å samle alle norske studenter i samme organisasjon. Problemet var at det kun var et fåtall som ble medlemmer da det ikke lyktes Norsk Studentsamband å fremstå som en

¹¹⁰ Hoel 1978 s. 95.

¹¹¹ Opplyst av Myrdahl 11.12.2009.

upolitisk organisasjon. I løpet av 1942 ble det for alvor klart at NSSF ikke ville lykkes med å vinne majoriteten av studentene over til sin side.

Vårsemesteret 1943 – indre uro og polarisering blant NS-studentene

Da vårsemesteret 1943 begynte hadde bristene innad i NSSF pågått en stund. Det hadde utviklet seg to grupperinger i NSSF. Den ene, som blir betegnet som ”de moderate”, mislikte at NS-studenter skulle komme inn på adgangsbegrensede studier utenom køene. De kjempet også mot at politiske motstandere skulle relegeres. ”De radikale” derimot, ønsket å konfrontere sine motstandere og tvinge de til taushet gjennom å vise de ivrigste bort fra Universitetet. De var åpent tilhengere av at NS-studentene skulle inn på studiene som var begrenset utenom køene. Asbjørn Sæteren, formann i Fellesutvalget og sekretær i Norsk Studentsamband, sto i bresjen for ”de moderate”. Han var ikke redd for å kritisere partiet, og sendte skarpe brev til personer han var uenige med. Orvar Sæther fikk for eksempel unngjelde da han lanserte obligatorisk medlemskap i Lærersambandet.¹¹² På den andre siden sto Rolf Holm. Holm hadde helt siden han tiltrådte vært tilhenger av en kompromissløs politikk, men hadde ikke hatt ryggdekning for det blant Studentfylkingens ledelse. I den moderate delen av fylkingen finner vi, foruten Sæteren, Carl-Martin Kramer, Paul Røer og Ben Thorshaug. Alle hadde vært i ledende posisjoner innen fylkingen fra vårsemesteret 1942.

Den radikale delen hadde sitt utspring ved Det medisinske fakultet og blant hjemvendte frontkjemper. Sæteren gav frontkjemperne skylden for uroen og gruppedannelsene i NSSF, og mente problemene først hadde meldt seg da de kom tilbake og begynte å kreve goder for sin innsats. Det ser ut til at Holm lyktes med å forandre sammensetningen i Oslogruppen fra slutten av 1942. Sæteren var riktignok redaktør av *Huginn*, men Holm hadde kontroll med hva som ble skrevet, siden han hadde ansvaret for sensuren. Ben Thorshaug var nå ute av de styrende organer. Han var ferdig på Universitetet og hadde fått en sekretærjobb i partiet. Paul Røer hadde trukket seg tilbake til studiene og var kun aktiv i særutvalget på juss. Carl-Martin Kramer var kontorsjef i Norsk Studentsamband. En stilling som i teorien ikke var tilknyttet NSSF's arbeidsoppgaver. Ny gruppeleder i Oslo var, som nevnt før, Ørnulf Engen. Engen var medisiner og blant Holms radikale. Dette var viktig for at Holm utpekte han som Røers etterfølger. Engen ble avløst av Karl Johan Kristiansen, en annen medisiner og gammel frontkjemper sommeren 1943, da Engen selv meldte seg til fronten. I løpet av vårsemesteret ble Sæteren presset ut av Huginn, etter egen

¹¹² RA: L-sak Oslo politikammer sak 4035 – Asbjørn B. Sæteren dok 42.

uttalelse sluttet han fordi han nektet å lage et temanummer om frontkjempere.¹¹³ En indikasjon på at dette ikke stemte får vi ved å se på de neste nummerne av Huginn. De er redigert av den hjemvendte frontkjemperen Fredrik Kavli, han var tilhenger av Holms linje, men laget ikke noe frontkjempernummer. Trolig var dette noe Sæteren sa i rettsaken mot seg selv for å fremstå bedre. Det synes klart at Holm og stedfortreder Reinholdt Breien erstattet de gamle og moderate i NSSF Oslo, med NS-studenter som var tilhengere av en kompromissløs politikk, lik dem selv. Det er uklart om Breien hadde noe eget syn på fordelingen av de tillitsvalgte, eller om han ble styrt av Holm fra fronten.

Arbeidstjeneste

Under okkupasjonen var det en gjennomgående mangel på mat og brensel. Det var perioder da Universitetet måtte tilpasse åpningstidene sine til klimaet, siden det ikke var nok brensel. Løsningen på dette skulle være å få folk ut i dugnadsarbeid. Man hadde lenge prøvd å rekruttere frivillige studenter til å hogge ved og dyrke mark i fritiden. Ved ett tilfelle hadde det meldt seg fire studenter, noe som vil si ca en promille av alle studentene.¹¹⁴ 22. februar 1943 kom det en ny lov om arbeidstjeneste. Alle menn mellom 17 og 55 år og alle kvinner mellom 17 og 35 år sto da i fare for å bli utskrevet. Allerede dagen etter satte Carl-Martin Kramer i gang et spill som skulle vise seg å koste han og Norsk Studentsamband dyrt. Kramer var en mann som i utgangspunktet ikke ville presse studentene til å bli med i Sambandet, men denne dagen så han sitt snitt til å gjøre seg og studentene gjeldende. Han innkalte til et stormøte i Aulaen, der han også inviterte pressen, dagsorden for møtet var ikke kjent. Her la han frem for studentene at alle ville bli innkalt til arbeidstjeneste, men at han hadde fått ordnet det slik at de istedenfor å bli sendt til sine hjemsteder for en lengre tjeneste som ville gå ut over studiene, kunne studentene gjøre tjeneste i regi av Universitetet. Han sa til dem at de kunne velge å jobbe med vedhugst i sommerferien for å dekke Universitetets forbruk den følgende vinteren. Dette virket som en grei ordning. Å hjelpe Universitetet med ved ble nok heller ikke sett på som en utpreget unasjonalt handlig, siden NS ikke hadde nådd frem i særlig grad med nyordningen der, det var dessuten mange studenter som var mer opptatt av studier enn å være med i motstandskampen. Alt for mange mente Harald Schjelderup. Etter krigen skrev han i *Samtiden*: ”Det er riktig at det var mange studenter, alt for mange som, helst bare ville stelle med sitt eget, lese og få tatt sine eksamener så fort som mulig”.¹¹⁵ Kramer fikk

¹¹³ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4035 – Asbjørn B. Sæteren dok 24.

¹¹⁴ Adolf Hoels Memorandum (tilføyelse), funnet i saken mot Holm dok 58/18.

¹¹⁵ Harald Schjelderup ”Universitetet og frihetskampen” i *Samtiden* hefte 2, 1946 s. 118.

majoritet til å reise seg og dermed gi sin tilslutning til at studentene kunne arbeide med vedhugst i sommerferien. Dette ble gjengitt feilaktig av pressen dagen etter. Både norske og svenske aviser hevdet studentene hadde gitt sin tilslutning til Studentsambandet, og viste bilder av stående studenter i Aulaen. De påfølgende dagene mottok Studentsambandet ca 2600 protestskriv fra UiO, Landbruksskolen på Ås og Menighetsfakultetet. I protestene, som var likelydende stod det: ”Det er i pressen blitt fremstillet som om studentene skal ha gitt sin tilslutning til Norsk Studentsamband. Jeg finner derfor at det er min plikt å si fra at jeg ikke anerkjenner Norsk Studentsamband som representant for studentene.”¹¹⁶ Dermed gikk Kramer fra noe som potensielt kunne blitt liten seier for Sambandet, til en stor fiasko. Han hadde for første gang fått litt oppslutning om Studentsambandets linje, men rotet til alt med å bli for overivrig med pressen.¹¹⁷ Holm var på denne tiden ved fronten, og visste ingenting om Kramers stunt. Da han kom hjem tok han ikke nyheten om Kramers stunt, og studentenes protester blidt. Han fikk i løpet av våren satt sammen en liste med 200 navn. De forskjellige særutvalgene måtte skrive ned navnene på de mest aggressive jøssingene. Gruppeleder Ørnulf Engen var den som fikk i oppdrag å samle inn listene fra de forskjellige særutvalgene. Det var Holms mening at personene på lista skulle tvinges ut i hard arbeidstjeneste, og aldri få komme tilbake til Universitetet. Dette kom nok som et sjokk på mange da Arbeidsdirektoratet hadde kommet med et rundskriv den 27. mars som sa at studentene foreløpig ikke skulle bli innkaldt.¹¹⁸ Likevel fikk studentene på lista innkallelse til tjenesten 29. april.

Adolf Hoel ut mot landsleder Holm

Disse planene gikk ikke gjennom siden både rektor Hoel og tyskerne var sterkt imot tvangsutsendelsen. Rektor Hoel likte det ikke, siden dette helt klart ville skape uro på Universitetet. Hoels ønske var hele tiden å holde Universitetet så rolig som overhodet mulig, slik at det ikke ville bli stengt. Rikskommissariatet, med Georg Wilhelm Müller i spissen, så på Arbeidstjeneste som en ære, og ikke noe man skulle bruke som en straffereaksjon.¹¹⁹ I dagboken sin skriver Hoel videre at han etter dette ønsket å få Holm fjernet fra sin stilling, og at Studentsambandet skulle opphøre. Han ville heller at man skulle bygge ut Studentsamskipnaden, med Asbjørn Sæteren som leder. Han ville helst foretrukket Kramer, men han var uaktuell på grunn av den katastrofale upopulariteten han fikk etter møtet i

¹¹⁶ Sem Fure 2007 s. 236.

¹¹⁷ Det hører også med til historien at det illegale studentutvalget var motstandere av møtet, men at de ikke rakk å sende ut advarsler mot å delta.

¹¹⁸ Adolf Hoels Memorandum (tilføyelse), funnet i saken mot Holm dok 58/18.

¹¹⁹ Adolf Hoels Memorandum (tilføyelse), funnet i saken mot Holm dok 58/18.

Aulaen. Hoel var også sterkt kritisk til at Studentfylkingen og Sambandet kunne arbeide helt fritt av han, som var Universitetets øverste myndighet og NS-medlem. Quisling selv engasjerte seg i saken, og Hoel hevder i dagboken sin at Schancke ble pålagt å utarbeide en tjenestevei, som for både Norsk Studentsamband og NSSF, gikk om rektor. Quislings inngripen i uenighetene mellom rektor Hoel og landsleder Holm viser at Holm hadde oversteget sitt handlingsrom. Han ble irettesatt av Quisling og Hoel gikk seirende ut av duellen. Quisling var lojal mot førerprinsippet og mente Hoel skulle være øverste leder på Universitetet. Dette skulle nå formaliseres.

Høstsemesteret 1943 – mot slutten

Semesteret ble innledet med runde tre i striden om adgangsbegrensningen. Denne gangen kom ikke initiativet fra NS-studentene, men fra rektor Hoel. Hoels tanke var, etter eget utsagn, å gjøre opptaksreglementet mer rettferdig. Medisin hadde vært adgangsbegrenset siden høstsemesteret 1940, og rektor Hoel mente at systemet nå måtte modereres for de tre fakultetene med begrensede fag. Hoel hevdet selv at han ikke ønsket å gjøre det enklere for NS-studentene å komme inn. Han ville legge andre kriterier enn karakterer til grunn for opptak. Det var med de nye reglene få eller ingen studenter fra landets tre nordligste fylker. I tillegg var det vanskelig å opparbeide seg gode nok karakterer om man kom fra fattigere kår og måtte ta artium på kortere tid eller som privatist. Hoel ville nå sette av noen plasser der studenter fra denne gruppen kunne kvoterer inn.¹²⁰ Om det virkelig var Hoels mening at denne kvoteringen ikke skulle skje etter politiske hensyn la han frem saken på en klønete måte overfor Universitetet. Etter Hoels forslag skulle han selv få utvidet myndighet til å bestemme hvem som skulle kvoterer inn på studiene.¹²¹ Dette forslaget var i tråd med NS' førerprinsipp, men lite klokt med tanke på å få aksept for forslaget blant de vitenskapelig ansatte. Om forslaget hadde blitt en realitet kunne Hoel selv bestemt hvem som skulle kvoterer inn, uten å rådføre seg med andre.

Det ble store protester fra de forskjellige fakultetene. Det illegale Aksjonsutvalget jobbet nå i kulissene for å organisere en protest.¹²² Dette resulterte i et skriv til departementet der de tok kraftig avstand fra Hoels forslag.¹²³ Protesten virket provoserende på NS og tyskerne. Det ble innkalt til et møte hos Schancke, der møtte representanter fra alle

¹²⁰ Sem Fure 2007 s. 239.

¹²¹ Hoel 1978 s. 138.

¹²² For mer om det illegale aksjonsutvalget se Sem Fure 2007.

¹²³ Sem Fure 2007 s. 245.

fakultetene, og i tillegg stilte tyskerne med representanter. Resultatet av dette møtet var at Universitetet holdt stand og ikke lot seg presse til å godta forslaget. Schancke befestet sin posisjon som svak og kom ikke heldig ut av møtet. Representantene fra Universitetet talte han midt imot i tyskernes påsyn uten at han klarte å tvinge gjennom sitt syn. Resultatet av møtet ble at det skulle nedsettes en komité for å videreutvikle forslaget til Hoel, slik at det ikke skulle ha en politisk brodd. Det sosiale aspektet ved forslaget skulle altså bestå.

Et stadig tilbakevendende tema blant NS-studentene var å gjenåpne Det Norske Studentersamfund. Det er uvisst hvorfor de ikke klarte å gjenåpne organisasjonen, men det er god grunn til å anta at problemene var av strukturell art. Det mest sannsynlige er at Rikskommissariatet ikke ønsket DNS åpent. Selv om talerstolen neppe ville blitt like fri som før, var dette en instans okkupasjonsmakten ikke ønsket. I oktober 1943 forsøkte likevel Holm å starte opp igjen driften ved Studentersamfundet. Denne gangen med NS-professor Gudmund Schnitler som formann.¹²⁴ Schnitler var professor i historie, men manglet den faglige kvalifikasjonen. Utenom NS-kretser ble ikke Schnitler levnet mye akademisk ære. Valget av Schnitler kan likevel sees på som et forsøk på å overtale okkupasjonsmakten til å åpne DNS igjen. DNS var ikke betrodd i hendene på NS-studentene, da ville det kanskje hjelpe om man fikk inn en formann med mere erfaring.¹²⁵ En gjenåpning av DNS ville også kostet penger. Det var lite trolig at Rikskommissariatet og Terboven ville bruke mer penger på Universitetet.

15. oktober – massearrestasjoner og angiveri

15. oktober fikk Universitetet andre problemer å hankses med. På kvelden ble 63 studenter og 10 vitenskapelige ansatte arrestert av statspolitiet. Det skulle vise seg at studentene var arrestert på bakgrunn av lister satt sammen av NS-studentene ved Universitetet. Listene var bygget på de samme som landsleder Holm hadde fått utformet etter protestene mot Studentsambandet etter Kramers møte i Aulaen. Listen var noe utarbeidet og telte nå 109 navn. I følge Harald Solberg var ca 1/3 av alle på den opprinnelige listen kvinner.¹²⁶ Det kan se ut som alle disse var strøket i den listen som ble anvendt. Avgjørelsen om arrestasjonene kom på et møte mellom Holm, Quisling og staposjef Martinsen.¹²⁷ Arrestasjonene viste for alvor meningsforskjellene blant NS-studentene. ”De radikale” sto bak arrestasjonene, mens ”de moderate” prøvde å frigi de som var innbrakt. Blant ”de moderate” tok Sæteren tidlig

¹²⁴ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 3. Brev fra Rolf Holm til Gudmund Schnitler, datert 5.10.1943.

¹²⁵ Jeg har ikke funnet noe svar fra Schnitler. Planen kunne uansett ikke blitt realisert med tanke på at Universitetet ble stengt rett etter.

¹²⁶ RA: L-sak Oslo politikammer sak 3985 – Klaus Hansen, dok 10/14 Redegjørelse fra Harald Solberg.

¹²⁷ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm, dok 58/20/17.

ansvar for å få de arresterte frigitt. De stapoansatte som hadde saken, Linderud og Helstad, syntes etter eget utsagn at arrestasjonene var foretatt på et for spinkelt grunnlag.¹²⁸ Det var Helstad som var etterforsker og bad om å få et møte med NS-studentene siden ingen kunne gi han bedre bevis for fortsatt arrestasjon. Holm på sin side mente det ikke var nødvendig med flere beviser. Han mente det holdt med protestskrivene som var levert i forbindelse med møtet i Aulaen i vårsemesteret. Møtet ble likevel holdt i en frontkjemperleilighet i Bygdøy allé den 20. oktober. Resultatet av dette møtet ble at det ikke kom frem noe mer kompromitterende om de arresterte. Helstad mente NSSF måtte komme frem med holdbare beviser og etter en tid innkalte han til et nytt møte. Han var nå klar på at han ville ha et grunnlag for å holde studentene fanget. Han tok for seg hvert enkelt navn på en liste med de arresterte og forlangte å få opplysninger om disse. Uten at NS-studentene visste det skrev han navnet på informanten bak opplysningen.¹²⁹ Eksempler på stikkord som ble skrevet var: ”kommunist”, ”ufarlig”, ”bør sitte” osv. Det var både radikale og moderate NS-studenter med på møtet, selv om de radikale var overrepresentert. Begge grupperingene leverte kompromitterende utsagn om de arresterte.

Noen få studenter ble frigitt, enten på grunn av helsemessig tilstand eller en nært forestående eksamen. Resten fikk beskjed om at de måtte sitte i seks måneder. Det skulle imidlertid vise seg at arrestasjonene ved Universitetet bare såvidt hadde begynt.

Universitetet stenges av Terboven

Fem over elleve, på formiddagen tirsdag 30. november 1943, stormet over 300 mann fra Gestapo og Wehrmacht inn på lesesaler og undervisningsbygg rundt i hele Oslo. Planene til Terboven var å arrestere alle studenter, for deretter å sende dem til leire i Tyskland. En rekke professorer og andre vitenskapelige ansatte ble også tatt. Av disse ble kun de eldste sluppet fri umiddelbart.¹³⁰ Aksjonen var effektivt planlagt, og ca 1250 av ca 4000 studenter ble arrestert.¹³¹ Disse ble, etter hjemsendelser av kvinnene og arresterte NS-studenter, plassert i Aulaen. Ved tretida på ettermiddagen fikk de arresterte besøk av Terboven og Rediess, som holdt en tordentale over de uregjerlige norske studentene som hadde gjort UiO om til en yngleplass for motstand mot den tyske okkupasjonsmakt og Nasjonal Samling.¹³² Videre fikk

¹²⁸ RA: L-sak Oslo politikammer domsforelegg nr 692 – Karl Johan Kristiansen, dok 10/13.

¹²⁹ Denne listen ble funnet av Studentenes granskningskommisjon etter krigen og brukt som bevis mot de involverte. Listen finnes i sakene mot for eksempel Paul Røer og Karl Johan Kristiansen.

¹³⁰ Sem Fure 2007 s. 267-70.

¹³¹ Hoel 1978 s. 187.

¹³² Steen i Steen (red.) 1950 s 186.

studentene beskjed om at de ville bli sendt til en interneringsleir i Stavern. Deretter ville ferden gå til Tyskland, der de på grunn av Terbovens storsinn skulle slippe konsentrasjonsleir, men isteden bli plassert i det Rediess omtalte som ”en særlig leir”¹³³

Rediess fortalte i sin tale til studenten 30. november at UiO under hele okkupasjonen hadde vært et ynglested for motstandskamp og ulydighet overfor den tyske okkupasjonsmakt. Den avgjørende agitasjonen hadde funnet sted bare to dager i forveien. Natt til 28. november ble Aulaen ved universitetsbygningen på Karl Johansgate satt i brann. Det har aldri blitt tilstrekkelig oppklart hvem som sto bak, og i alle fall ikke hensikten med aulabrannen. Mange av de som var medvirkende døde da fangeskipet *Westphalen* sank i 1944.¹³⁴ De første ryktene om hvem som sto bak, pekte mot tyske sympatisører som angivelig hadde satt Aulaen i flammer. En trodde en her sto ovenfor et nytt tilfelle av riksdagsbrannen i 1933. Dette var i følge Hoel også oppfatningen til en rekke NS-folk.¹³⁵ Terboven selv hadde ingen holdbare argumenter for at studenter var innblandet, likevel beordret han alle studenter ved UiO arrestert. I tillegg skulle alle studenter ved NTH i Trondheim også arresteres.¹³⁶ Det synes tydelig at aulabrannen var påskuddet Terboven trengte for å gå til aksjon mot studentene. Som Herbert Noot nevner i et notat, datert 18. september 1945, var det få andre enn Terboven som kunne se hva studentene i Trondheim hadde gjort galt i denne saken.¹³⁷ Det at immatrikuleringspapirene av nye studenter høstsemesteret 1943 ble brukt for å identifisere studenter i aksjonene er et annet argument for at Terboven ville ta alle studenter ved UiO, uavhengig av om de var med i motstandsarbeid.¹³⁸ Det var lite trolig at alle nye studenter allerede var innblandet i motstandsarbeidet blant studentene. Aksjonen var tilsynelatende planlagt en god stund. Det gikk bare to dager fra brannen til arrestasjonene begynte, og dette var en ressurskrevende operasjon der over 300 mann deltok, mange av disse fra Wehrmacht. De skulle aksjonere synkront på en rekke steder rundt om i Oslo og stort sett ingen, inkludert universitetets NS-representanter, visste noe om det. Lister over alle studentene, pluss deres boligadresser var også innhentet. I følge Jorunn Sem Fure hadde Terboven allerede klargjort plass for studentene i tyske leire. Da også brakkene på Stavern, som skulle huse studentene i overgangsperioden, var tømt og gjort klare, understreker det sannsynligheten for at dette var

¹³³ Steen i Stenn (red.) 1950 s 186.

¹³⁴ Sem Fure 2007 s. 265.

¹³⁵ Hoel 1978 s. 181.

¹³⁶ Hoel 1978 s. 182.

¹³⁷ Gjengitt i Hoel 1978 s. 181.

¹³⁸ Håvard Nielsen, ”Harald Scelderup og aksjonsutvalget”, i Jorunn Sem Fure (red.) *Universitetet under hakekorset*, Oslo 2004 s. 25.

noe Terboven hadde planlagt en stund.¹³⁹ Terboven ville ha universitetet stengt. Anders Bratholm hevder også at Terboven ville ha studentene ut av landet av militærstrategiske grunner. Det var fryktet at de, på bakgrunn av sin utdanning, ville lede norske soldater i kamp mot tyske tropper, når de allierte eventuelt invaderte Norge.¹⁴⁰

Hjelp fra utro tysker

Som nevnt ovenfor lyktes det reichskommiseriatet kun å arrestere ca 1250 studenter. Dette tilsvarte i underkant av en tredjedel av alle studenter ved UiO. Siden dette var en aksjon som fra Terbovens side var så hemmelig at kun et fåtall av NS-medlemmene hadde kjennskap til den, skulle en varsling av studentene nærmest være umulig. Spesielt når en tenker på den korte tida som gikk før aksjonen ble iverksatt. Theodor Stelzer var oberstløytnant og øverste sjef for Wehrmachts transportavdeling. Han ble kvelden 29. november orientert om planene av øverstkommanderende for Wehrmacht i Norge, Nicholas von Falkehorst. Stelzer hadde kontakt med det norske motstandsmiljøet, og varslet stipendiat Arvid Brodersen om de forestående planene.¹⁴¹ I motstandsmiljøet i Oslo var det usikkerhet om hva som nå skulle skje. Studentene var i hjemmefrontens øyne stort sett ikke opptatt av motstandsarbeid, og som gruppe hadde de ikke noen spesiell nytte for motstandskampen. Det kom et forslag om å varsle de det var klart var med i kampen mot nyordningen, og la den resterende majoriteten klare seg selv. Grunnen til dette var at det ville medføre stort press på dekkleiligheter, fluktruter og øvrige ressurser. Dessuten kunne viktige motstandsmenn i dekning bli avslørt.¹⁴² Likevel ble det etter hvert klart at en her måtte redde så mange som overhodet mulig. Timingen var veldig viktig. Studentene måtte varsles i tide til å komme seg i sikkerhet, men ikke for tidlig slik at de vendte tilbake før aksjonen var igangsatt. Det hadde vært lignende varslinger før som hadde vist seg å være falsk alarm. En kunne dessuten ikke gå ut med det nøyaktige tidspunktet for aksjonen i fare for å avsløre Stelzer. Klokket 09.30 ble studentene varslet om at noe var nært forestående, og klokka 09.40 ble denne løpeseddelen distribuert:

Naziprovokatører har tent på Aulaen for å skaffe påskudd til en storstilet aksjon mot studentene. Fra ledende NS- hold er det opplyst at samtlige studenter skal arresteres og føres til konsentrasjonsleir i Tyskland. Aksjonen blir foretatt i dag tirsdag 30. november i de tidlige morgentimer.

¹³⁹ Sem Fure 2007, s. 266.

¹⁴⁰ Anders Bratholm, "Studentenes motstandskamp 1940 – 45", i Jorunn Sem Fure (red.) *Universitetet under hakekorset*, Oslo 2004 s. 51.

¹⁴¹ Sem Fure 2007 s. 267.

¹⁴² Sem Fure 2007 s. 267.

Forlat straks alle lesesaler, institutter og klinikker og gå i dekning. Vær oppmerksom på muligheten av skjerpet vakthold. Gjør dette øyeblikkelig kjent blant *sikre* kamerater.¹⁴³

Varslingen var imidlertid bare delvis vellykket. Det hadde i tiden før vært varslet aksjoner som ikke hadde funnet sted. Derfor var det ikke alle studentene som tok varslingen seriøst. Dessuten hadde en rekke av hjemmefrontens vanlige kontaktmenn på UiO blitt arrestert 15. oktober. Informasjonen kom derfor fra motstadsfolk ukjent for de fleste. Varslingen ble heller ikke like effektiv over alt. Det var lite tid og studentene var spredt. Studentene hadde tilhold ved universitetets lokaler øverst i Karl Johansgate, Tullinløkka, Tøyen, Universitetsbiblioteket på Solli plass, Rikshospitalet, Ullevål Sykehus, Deichmanske bibliotek og de nye naturvitenskapelige byggene på Blindern, for å nevne de mest folkerike. Noen steder var varslingen effektiv, andre steder dårlig eller uteblivende. Mange ble også tatt fordi de undervurderte aksjonens omfang eller kom for nærme av ren nysgjerrighet. Etter at første del av aksjonen var gjennomført, fortsatte arrestasjonene ved studentenes bosteder. Dette var i følge Bratholm ca én time etter arrestasjonene på universitetets lokaler var fullendte.¹⁴⁴ I følge Gordon Spangelid var ikke hjemmefronten nødvendigvis den eneste kanalen som varslet studentene. Han mener varslingen kom fra flere steder. Spangelid hevder dekan Solberg fikk høre om aksjonen allerede på ettermiddagen 29. november, men ikke trodde helt på sin kilde. Han nevner videre at Klaus Hansens sønn, Karl Aanonsen, som ikke var nazist, fikk vite om de foregående arrestasjonene av sin far.¹⁴⁵ Gordon Spangelid klarer ikke å bevise at disse var en del av varslingen, men det betyr ikke at han trenger å ta feil i sine antagelser. Spørsmålet står fortsatt åpent. Uansett synes det klart at denne varslingen var marginal. Mange professorer og vitenskapelig ansatte ble også arrestert og satt i fangenskap på Berg ved Tønsberg, men det var ingen planer om å sende disse til Tyskland. Alle kvinnene ble sendt hjem før transporten gikk til Stavern og Tønsberg. Det ble besluttet at forskningen fra de faglige ansatte skulle fortsette som før, bare uten undervisning. Med studentmassen ute av spill var Universitetet stengt.

Frigivelser

Planen var nå, som nevnt, å sende de arresterte studentene til Tyskland. Hoel hadde hele tiden vært opptatt av at Universitetet skulle fungere tilnærmet normalt. For han var det svært beklagelig å se studenter og ansatte i arresten. Det var i alt 1209 studenter som var internert på

¹⁴³ Gjengitt i Hoel 1978 s. 185.

¹⁴⁴ Bratholm i Sem Fure (red.) Oslo 2004 s. 52.

¹⁴⁵ Spangelid 1994 s. 145.

Stavern.¹⁴⁶ Dette tallet er inkludert de som ble arrestert 15. oktober. Det kan også nevnes at noen av fangene var nazistiske infiltratører. Elling Kvamme, som var en av fangene som ble sendt til Tyskland, nevner dette i sitt foredrag ved 60-årsmarkeringen for 30. November, i 2003.¹⁴⁷ Rektor Hoel og dekanene ble nå overlesset med brev og telefoner fra studentenes pårørende, med et sterkt ønske om å få de løslatt. Terboven var nok på sin side klar på at alle studentene skulle sendes ut, men det skulle vise seg at han ikke hadde full støtte i Tyskland. Den tyske ledelsen, med Hitler, Goebbels og Himmler i spissen, fordømte Terbovens solospill, Goebbels kommenterte arrestasjonene som ”et opplagt feilgrep”.¹⁴⁸ Grunnen til at ikke de resterende studentene ble forsøkt oppsøkt ved en større aksjon i dagene etter 30. november, var i følge Hoel at Himmler selv hadde grepet inn for å få slutt på aksjonen.¹⁴⁹ Reaksjonene lot heller ikke vente på seg, både fra inn og utland kom det skarpe protester på aksjonen. Spesielt kom Sverige, med regjeringen i spissen, og svenske aviser med krass kritikk av behandlingen de norske studentene hadde fått. Ved et universitet i Sveits gikk studentene ut med et felles solidaritetsopprop.¹⁵⁰ I følge John Peter Collet hadde tyskerne, med Hitler i front, besluttet å sette alle studentene fri igjen, men etter de skarpe svenske protestene kom det likevel ikke på tale å gå tilbake på beslutningen. Dette støttes også av Hoel.¹⁵¹ På den annen side hevder Bratholm at reaksjonene til de nøytrale landene bidro til at studentene fikk en mild behandling, men at Hitler av ”prestisjegrunder ikke ville omgjøre Terbovens aksjon”.¹⁵²

På Stavern satt det over 1200 studenter som, i utgangspunktet, kun Terboven ønsket arrestert. Universitetet, med NS-rektor Adolf Hoel som en av de mest engasjerte, begynte nå jobben med å få frigjort så mange som mulig. Hoel hadde gjennom hele okkupasjonstiden vist en imponerende evne til å få fanger løslatt. Nå hadde han veldig mange på en gang, og klokka tikket fort mot Tyskland. De pårørende som hadde sendt inn løslatelsbegjæringer fikk ved hjelp av Hoel plassert sine slektninger på en liste. Denne listen ble forsøkt oversendt Quisling, men han hadde liten interesse av å få studentene løslatt. Han gav likevel listen til ekspedisjonssjef Finn Støren, og hans sekretærer satte sammen med Paul Røer opp ”ministerpresidentens liste”. Deretter ble det satt sammen en gruppe bestående av NS-rektor Hoel, dr. Fritz Volberg, samt flere tyske offiserer.. I tillegg var også NSSF representert med

¹⁴⁶ Joseph Goebbels, *Dagbok, 1942 – 1943: annet bind*, Oslo 1948 s. 320.

¹⁴⁷ Elling Kvamme, ”Arrestasjonen av studentene og fangenskapet i Tyskland”, i Jorunn Sem Fure (red.) *Universitetet under hakekorset*, Oslo 2004 s. 68.

¹⁴⁸ Sem Fure 2007 s. 271.

¹⁴⁹ Hoel 1978 s. 187.

¹⁵⁰ Sem Fure 2007 s. 271.

¹⁵¹ John Peter Collett, *Historien om Universitetet i Oslo*, Oslo 1999 s. 166; Hoel 1978 s. 195.

¹⁵² Bratholm i Sem Fure (red.) 2004 s. 53.

Paul Røer, Rolf Holm, Asbjørn Hagen, Gunnar Wulff Eng, Carl Martin Kramer og Odd Teigene.¹⁵³

For å bli vurdert til løslatelse på dette møtet, måtte en være på ”ministerpresidentens liste”. Dersom ingen slektninger hadde sendt en løslatelsesbegjæring, ble en ikke med i vurderingen for løslatelse. Tidligere NS-student Leiv Storhaug som nå var sekretær for ordføreren i Oslo, var til stede med fullmakt for å tale ordførerens sak. Meningen med møtet var å sette fri de studentene som i utgangspunktet ikke var noen trussel for nyordningen. Måten utvelgelsen skjedde på var at det ble lest opp et navn, deretter skulle en si hva en visste om denne personen. Det var ikke lov å uttale seg om personer en ikke kjente, noe Storhaug fikk erfare da han forsøkte å fri uforholdsmessig mange: Storhaug mistet retten til å uttale seg.¹⁵⁴ De tyske offiserene kjente ikke mange av navnene, så det var nordmennene som måtte stå for snakkingen og taktikken.

Det kan se ut som om alvorret her var i ferd med å synke inn for NS-studentene. 1200 medstudenter sto i fare for å sendes til Tyskland og en uviss fremtid.¹⁵⁵ NS-studentene ble satt i en posisjon der de ble bedt om å være angivere, og som episoden med Leif Storhaug viste, kunne de heller ikke få alle fri. Flere av NS-studentene hadde før angitt studenter til NS og tyskerne, men nå var de i en situasjon som var annerledes. Det var ikke snakk om å sende studenter til Arbeidstjeneste eller tvangsarbeid i Norge for å statuere et eksempel. De arresterte studentene skulle sendes til leire i Tyskland på ubestemt tid. Uten at det alene var NS-studentene eller NS-rector Hoel sin fortjeneste ble ”bare” 644 studenter sendt til Tyskland. For å belyse et annet perspektiv, legger Bratholm mye av ”æren” for at såpass få ble deportert, på utenforliggende omstendigheter som at det tredje riket ville opprettholde handelen med de nøytrale landene.¹⁵⁶ Det var som nevnt sterke protester fra Sveits og Sverige.

NSSF hadde vært en utrettelig pådriver for nyordningen, men fikk her på nært hold føle på hva denne nyordningen i realiteten ville føre til. Det kan også legges til at flere av NS-studentene brukte denne handlingen for alt den var verdt under rettssakene som fulgte etter krigen. De fremla denne episoden, som i ettertid må sies å ha vært ganske tilfeldig og ikke iscenesatt av de selv, som bevis på at de ikke burde dømmes for landssvik.

¹⁵³ Sæteren ble nektet av Holm å være med på møtet på grunn av stridighetene mellom de to. Dermed var det ikke med noen som hadde førstehånds kunnskap om de filologiske studentene.

¹⁵⁴ Hoel 1978 s. 193.

¹⁵⁵ Det er verdt å nevne at mye av denne informasjonen bygger på NS-rector Hoel sin bok *Universitetet under okkupasjonen*, ført i pennen av Paul Røer etter Hoels død. Likevel kan det virke som om historien her er ganske riktig gjenfortalt, siden den også støttes av andre kilder. Paul Røer selv gis en veldig stjerne av Hoel under disse møtene, hans rolle kan det være greit å møte med en sunn skepsis.

¹⁵⁶ Bratholm i Sem Fure (red.) 2004 s. 53.

Kollektiv straff

I tiden som fulgte etter 30. november var det ingen som kunne si hva som ville skje med Universitetet. De offisielle uttalelsene fra Reichskommiseriatet var klare på at all undervisning skulle opphøre, mens forskningen skulle fortsette. Et vanskelig spørsmål var hva man skulle foreta seg med de eksamener som allerede var levert og i noen tilfeller også sensurert. På juss hadde sensuren allerede falt og det eneste som gjensto var den muntlige eksamenen. Professorene hadde liten lyst til å gi ut sensuren, siden Universitetet nå var stengt. NS-student Paul Røer var en av de som hadde avlagt eksamen, han hadde ved hjelp av sin stilling fått vite at sensuren var falt, og satte i gang et sterkt press for å få eksamen godkjent.¹⁵⁷ I mars brøt Huhnhäuser inn og eksamenene ble godkjent, uten muntlig. Etter frigjøringen ble disse eksamenene godkjent av departementet og kollegiet. Minister Ragnar Skancke ville ha Universitetet åpnet igjen, men bare for NS-studenter og andre som var villige til å underskrive en lojalitetserklæring.¹⁵⁸ Fra universitetshold syntes en gjenåpning som lite trolig. Det var i tillegg frykt for at det ville oppstå opprør blant de ansatte om de ble tvunget til å gjenoppta undervisning og eksaminering. En gjenåpning var uaktuell så lenge studentene fortsatt satt internert i Tyskland. Det var kun et lite fåtall av studentene som ønsket å gjenoppta studiene på dette tidspunktet. Selv om faren for ytterligere arrestasjoner var liten, og mange studenter var sluppet fri fra Stavern, var ikke skolegang det viktigste for studentene i denne fasen av okkupasjonen. Det var også få som oppholdt seg i Oslo. Mange var fortsatt arrestert, på flukt eller på andre kanter av landet. De som ønsket å fortsette med sin utdanning var for det meste NS-studenter og andre som var lojale mot nyordningen. Det var NS-studentene som presset på for at universitetets ledelse skulle åpne for eksamen i vårsemesteret 1944 og igjen til høstsemesteret. De mente at de, som lojale, ble urettmessige ofre for studentenes oppførsel og konsekvensene dette hadde ført med seg. NS-studentene var uenige i at de måtte lide for dette og mente seg utsatt for en uberettiget kollektiv avstraffelse.

Fra vårsemesteret 1943 eksisterte det en krigseksamen ved UiO. Denne ble til for at frontkjempere ikke skulle miste progresjon ved tjeneste på østfronten. Dette var en eksamensordning som ble enklere enn en vanlig eksamen og bygde i mindre grad på de fastsatte pensum som lå til semestrene. Etter stengningen av UiO 30. november 1943 ble denne krigseksamen utvidet til også å gjelde lojale studenter og NSSF medlemmer. Disse eksamenene ble gjennomført uten eksaminatorer fra UiO, med unntak av Klaus Hansen. Noen

¹⁵⁷ Sem Fure 2007 s. 346.

¹⁵⁸ Hoel 1978 s. 280.

slike eksamener ble gjennomført på medisin i høstsemesteret. Alle som meldte seg opp til eksamen i høstsemesteret 1944 ble straffet for dette av Universitetet etter krigen.¹⁵⁹

Struktur – aktør

Som det ble nevnt ovenfor klarte NS-studentene å oppnå seg mer handlingsrom etter unntakstilstanden og spesielt etter opprettelsen av Norsk Studentsamband. Likevel kommer det klart frem at dette handlingsrommet hadde sine begrensninger. Landsleder Holm fikk merke dette da han forsøkte å trosse rektor Hoel og sende studenter ut i arbeidstjeneste. Det klareste beviset på både NSSFs og Nasjonal Samlings mangel på medbestemmelse kom da Terboven valgte å stenge Universitetet. Svært få i NS var informert om aksjonen, noe som viser at det var tyskerne som i realiteten rådde over Universitetet.

Oppsummering

Med Universitetet lukket var NSSF's virke på Universitetet over. Oslogruppen hadde ikke lenger noe Universitet å nazifisere. NS-studentene hadde lyktes med å opprette NSSF som organisasjon og bygd den ut til andre høyskoler og universiteter i inn- og utland. De opprettet studenthjem for sine medlemmer og nazifiserte studentidretten. Det store problemet var at de ikke klarte å fylle organisasjonene med medlemmer. Selv ikke i München, midt i nazi-Tyskland, var NSSF overrepresentert blant de norske studentene. Der var det på det meste ca 15 NSSF-medlemmer, mens de som var antinazistiske på det meste var opp mot 50 stk.¹⁶⁰ NSSF så tidlig at de måtte velge en annen løsning. De måtte spille på at de var det eneste lovlige studentparti, og dermed var ikke oppslutning fra en majoritet nødvendig, selv om det selvfølgelig var ønskelig. NS-studentene var ikke en homogen gruppe. Noen ønsket en konfronterende holdning ovenfor NS' politiske motstandere på UiO, mens andre forsøkte å drive gjennom en mildere linje og vinne "sumpen" over til sin side gjennom å føre en moderat politikk uten å provosere. Det at de ikke klarte å enes om en felles politikk, men isteden skapte en polarisering innad i gruppen ser ut til å ha ytterligere forverret deres handlingsrom. Studentfylkingen klarte ikke å operere med en felles stemme, hverken overfor Nasjonal Samling, rektor Hoel eller resten av studentene.

¹⁵⁹ Sem Fure 2007 s. 351.

¹⁶⁰ RA: L-sak Moss politikammer sak 383 – Jan Thorbjørn Jansholt, dok 16/9 og 16/30a.

Del II

4: Rekruttering og oppslutning

Dette kapittelet vil ta for seg oppslutning og rekruttering til NSSF. Oppslutningen til NSSF er et tema som vanskelig kan gi presise svar. Det vil alltid være usikkerhet i forhold til kildematerialet og spesielt med tanke på studentfylkingen, de etterlot seg ikke noe arkiv som er kjent i dag. De som var medlemmer av NSSF under okkupasjonen, ble det automatisk ved at de var studenter og samtidig medlemmer av NS, men man kunne også melde seg inn i NS gjennom NSSF. Det er interessant å finne ut så mye som mulig om hvor mange som var tilknyttet Studentfylkingen. Interessant blir det også å finne ut av hva de mente om den rådende situasjonen, om de var fornøyd med oppslutningen de til enhver tid hadde.

Problemstillingen som vil bli forsøkt besvart i dette kapittelet er: *Hvor mange av Universitetets studenter var medlemmer i Nasjonal Samling og hvorfor ble de med?*

Det blir vanskelig å komme utenom at NSSFs oppslutning var avhengig av NS' medlemstall. NS var et parti med liten oppslutning, i alle fall regnet ut fra antall medlemmer. NSSF var tiltenkt en rolle som var spesiell. NS-studentene skulle nazifisere universitetets studenter. De skulle bringe nyordningen inn i akademia, og videre derfra ut i samfunnet ved hjelp av jurister, leger, lærere, tannleger og prester. Det er viktig å finne ut hvor stor oppslutning NSSF hadde siden det kan fortelle oss om omfanget av organisasjonen og hvordan rekrutteringsstrategiene fungerte.

Rekruttering

De rekrutteringsstrategiene NS-studentene benyttet seg av var ikke veldig ulike fra de andre NS-grupperinger brukte. De fleste ressursene gikk til trykksaker, med brosjyrer og plakater som et supplement til studentfylkingens avis, Huginn (Hugin etter 1943). Redaktøren av Huginn var samtidig rikspropagandaleder i NSSF og hadde sete i landsledelsen. Bladet kom i utgangspunktet ut en gang i måneden og hadde et opplag på ca 2000. Bidragsyterne var sympatisører og NS-studenter. Store norske kunstnere som Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson og Arne Garborg ble også brukt/misbrukt med dikt og sitater. Hvert nr ble innledet med et minne om de studentene som hadde falt på østfronten. Dette var en ganske typisk NS-publikasjon.. Bladet hadde som mål å fremstille livet ved Universitetet så fordelaktig som mulig for Nasjonal Samling. Små seiere ble hauset opp og uheldige saker ble dysset ned, eller

ved anledninger også utelatt.¹⁶¹ Bladet ble utover i okkupasjonen mer og mer profesjonelt, med god layout og bedre papirkvalitet. Redaksjonen måtte gå mange kamper mot Kamban forlag for å beholde sideantall og kvalitet, da det ble mangel på papir, men de holdt seg inne i varmen, og ble ikke satt mye tilbake av papirrasjoneringsen. Dette kan være en pekepinn på at partiledelsen likte det de holdt på med, og ville bruke ressurser på propagandavirksomheten til NSSF. Huginn var hele NSSFs propagandaorgan. Det ble videresendt til de norske grupperingene i Trondheim, Bergen og Ås, pluss at distribusjonen også gikk til avdelingene i Tyskland. Bidrag ble også sendt fra de andre gruppene. Huginn var tilgjengelig for salg, men mye ble også delt ut til nasjonalt innstilte nordmenn, enten de ville ha det eller ikke. Det var med andre ord ikke marked for hele opplaget.

En mye brukt rekrutteringsstrategi – foruten trykksaker – var å gi fordeler og stipendier til de som enten ble medlemmer, eller ikke åpenlyst viste motstand mot den nazistiske studentledelsen. Fordelene NSSF rådet over var for eksempel billetter til kulturtilbud som teater, konserter og kino. Det var utfordrende å skaffe seg et skikkelig sted å bo under okkupasjonen,. NS Studentheim i Vika var et studenthjem forebeholdt sympatiserende studenter. Blindern studenthjem var i den første tiden av okkupasjonen et studenthjem for nasjonalt innstilte studenter. NS-medlemmer ble frosset ut, og fant ikke innpass andre steder. Fylkingen overtok studenthjemmet i februar 1942, da byråsjef Reinhard Breien og landsleder Rolf Holm avsatte styret, og tok selv over driften av bygget gjennom Norsk Studentsamband. Holm og Breien tvang tre av beboerne til å flytte. Disse var studenter som var mistenkt for motstandsarbeid eller som hadde harselert med NS-studenter.¹⁶² Resten av beboerne sa opp sine leiekontrakter i protest, og NS-studentene rykket inn i mai måned. Gleden ble likevel kortvarig for NSSF. Organisasjonen Todt¹⁶³ annekterte bygningene sommeren 1942.¹⁶⁴

Som nevnt ovenfor kan ikke tilstrømmingen til NSSF sees på separat. De var en del av et mye større propaganda- og rekrutteringssystem. Det synes derfor som veldig sannsynlig at mange av de som ble tilknyttet NSSF, ble det fordi de allerede var tilhengere av Nasjonal Samling. Det er helt umulig å gi svar på hvor mange som ble medlem pga NSSFs rekrutteringsinnsats, og hvor mange som ble rekruttert gjennom andre kanaler.

¹⁶¹ Stengningen av Universitetet i november 1943 nevnes knapt i det neste nr av Huginn.

¹⁶² RA: L-sak, Oslo politikammer dom: 4404, dok 24.

¹⁶³ Todt var en tysk organisasjon som konstruerte militære installasjoner og infrastruktur.

¹⁶⁴ Erik Arentz, *Blinden studenthjem 25 år*, Oslo 1950 s.47.

Sterk ideologisk tilknytning

NSSF var NS' våpen for å nazifisere studentmassen på UiO, og seinere også ved de andre utdanningsinstitusjonene. Etter masseinnmeldelsene etter Terbovens tale i september 1940 merket også NSSF oppgangen. Likevel ble det ganske snart klart at det ville bli vanskelig å få med seg majoriteten av studentene på nyordningen. De studentene som var NS-medlemmer ble uglesett på studiene, og klagde stadig over å bli neglisjert og oversett. Derfor er det nok trolig at de fleste som var åpne NS-sympatisører på UiO var det med en ideologisk overbevisning. Om man gikk ut som NS-sympatisør, var det med viten og vilje at man ble satt i bås som nazist. Det kan derfor levnes liten tvil om at de som var medlemmer av NSSF, var tilhengere av et fascistisk regime og et antidemokratisk samfunn. Gruppeleder og seinere landspropagandaleder i Studentfylkingen, Paul Røer var ett av mange eksempler. Han levnet ingen tvil om sitt antidemokratiske sinn da han ble intervjuet av Hugin: ” I korthet kan jeg svare at jeg alltid har vært motstander av demokrati (...) Forøvrig skal ikke et land styres av folket, men for folket”.¹⁶⁵ Selv om det fantes mange forskjellige fraksjoner innen NSSF, hadde nok de fleste NS-studentene et fascistisk og korporativt grunnsyn. Unntaket her er opportunistene. Det kan argumenteres for at enkelte ble med i Nasjonal Samling på grunn av at de her fikk politisk innflytelse og/eller makt. De så det som en enkel måte å gjøre karriere. Dette på grunn av at det var få NS-medlemmer i forhold til antall posisjoner. Som oppgaven kommer inn på nedenfor kan det hevdes at Carl-Martin Kramer faller inn under denne karakteristikken.

Valget om å melde seg inn i NS var ikke noe en kunne ta lett på. Foruten at medlemmene ble utsatt for den tidligere omtalte kuldefronten fra de nasjonalt innstilte studentene var det også flere aspekter man burde vurdere før man meldte seg inn. Som Arnt Ove Aune kommer inn på i sin hovedoppgave fra 1974, var det å være tillitsvalgt i NS ensbetydende med mye hardt arbeid, spesielt i Oslo.¹⁶⁶ Han skriver at med et medlemskap i NS fulgte en mengde plikter og byrder. For det første hadde man hirdplikt. Man måtte møte i uniform, være med på soldattrening og gå patruljer sammen med hirdkompaniet. NSSF gikk med planer om å danne en egen hirdavdeling, mye av grunnen til det var at NS-studentene ofte lot være å møte til hirdtjenesten.¹⁶⁷ Kanskje var arbeidspresset for stort? Om man var tillitsvalgt i NSSF ville også de fleste kvelder i uka gå med til møtevirksomhet av ett eller annet slag. Aune skriver at tillitsmenn i NS også måtte regne med å arrangere kameratkvelder

¹⁶⁵”Vi presenterer Paul Røer” *Huginn* nr. 5 1943.

¹⁶⁶ Arnt Ove Aune, ”NS Riksledelse 1940 – 1945: Organisasjon og rekruttering” Universitetet i Bergen 1974, s. 54 .

¹⁶⁷ ”Student og hirdmann” *Huginn* nr 1 1943.

og helgeutflukter for medlemmene. Et annet argument for ikke å melde seg inn i NSSF kunne være at det var et press for verving til fronttjeneste om man ble medlem.¹⁶⁸ Mange i NSSF meldte seg til tjeneste ved fronten, også tillitsmenn. Heriblant tidligere gruppeleder for Oslo Ulf Breien og landsleder Rolf Holm. Fronttjenesten ble flere ganger omtalt positivt i *Huginn*, der de falne også ble hedret i hvert nummer. Rolf Holm var en klar tilhenger av å sende studentene til fronten. I dommen mot han kommer det flere ganger frem at han ønsket at alle studentene skulle bære våpen, enten ved østfronten, eller i Hirdens bedriftsvern (HBV).¹⁶⁹ Dette var, i følge Holm, en del av det å være i NS.

For å bli med i NSSF måtte man med andre ord satse alt på ett kort, og forandre mye av sitt daglige liv. Forholdene på Universitetet var så små at miljøene ble mer oversiktlige enn i andre samfunnslag. Dette førte til at de som var med hadde hele sitt sosiale liv innen NSSF og Nasjonal Samling. Dette var et offer man måtte være villig til å ta før man meldte seg inn i NSSF.

Nazifisering av akademien

Minister Gulbrand Lunde var sterkt kritisk til norske akademikere. Akademikerne hadde stor skyld i det nasjonale forfallet Lunde mente Norge var utsatt for. Derfor måtte Universitetet og høgskolene nazifiseres og vitenskapen ta en ny retning. Lunde hadde selv en doktorgrad i kjemi tatt i Tyskland.¹⁷⁰ Reinholdt Breien, som var stedfortreder for landsleder Holm under hans tjeneste ved østfronten, uttrykte NSSFs rolle slik: ”NS Studentfylkings oppgave er å vinne akademikere for Nasjonal Samlings sak”¹⁷¹ Derfor var det viktig at NSSF fikk så god oppslutning som mulig.

Oppslutning

Når det gjelder tallmaterialet om oppslutningen til NSSF er det usikkert og sprikende. I den ene enden finner vi uttalelser i *Huginn*, der det for eksempel kan stå at NSSF stilte med 300 mann til et arrangement. Dette er et alt for høyt tall. Ikke nødvendigvis antallet på 300, men det at så mange var samlet i Oslo på en gang må sies å være høyst usannsynlig. NS-studentene var fordelt på flere læresteder rundt om i landet, noen var også til enhver tid ved fronten. Her hadde selvsagt avisen en agenda. De ville få gruppen til å fremstå som større enn den var for

¹⁶⁸ Aune 1974 s. 54.

¹⁶⁹ RA: L-sak, Oslo politikammer sak: 4044 – Rolf Holm, dok 82 og 46.

¹⁷⁰ Sem Fure 2007 s. 119.

¹⁷¹ Talen er gjengitt i *Huginn* nr 7 1942 s. 3.

at NSSF-medlemskap skulle fremstå som mer attraktivt. Det var trolig også viktig å vise at gruppen var vellykket overfor andre NS-medlemmer og okkupasjonsmakten. I den andre enden av skalaen finner vi Willy Brandt. Han gav ut *Oslouniversitetet i kamp* i 1943, og skrev der også litt om oppslutningen til NSSF. ”I Oslo måtte NSSF-gruppen nøja sig med att få noget mer än en procent av de aktiva studenterna till medlemmar.”¹⁷² Om man da regner med at det var ca 4000 studenter ved Universitetet under okkupasjonen, gir dette et tall på drøye 40 stk. Denne boka ble skrevet under okkupasjonen, rett etter at Universitetet var stengt, og kan også være et partsinnlegg fra den allierte siden, i tillegg bærer tallet preg av å være et overslag. Man vet heller ikke hva som var kildegrunlaget til Brandt. På den annen side var Brandt godt informert om tingenes tilstand da han hadde god kontakt med akademikere og studenter som hadde flyktet fra Universitetet over til Sverige, der han oppholdt seg. I saken mot Holm skriver han en oppsummering av sitt liv så langt, der studentfylkingen og Sambandet har en sentral plass. ”N.S. Studentfylking som jeg blev leder for i 1941 var en liten organisasjon med ca. 150 medlemmer fordelt ved Universitetet og høiskolene, samt ved høiskoler i Tyskland”¹⁷³ Dette tallet er nok også et overslag. Et argument imot at det skulle være for lite er at det kunne vært hensiktsmessig for Holm å få fylkingen til å fremstå som mindre enn den i realiteten var. Dette for at påtalemyndighetene skulle bry seg mindre om det i rettergangen. Skrivet sitatet er hentet fra er imidlertid skrevet ca et år etter okkupasjonen og tallene var friskt i minnet.

Det nærmeste man kommer en liste over NS-studentene ved UiO er en liste til Arbeidstjeneste (AT) som ble forfattet 19. juni 1943.¹⁷⁴ Sammen med denne lista var det også vedlagt en liste over deres politiske motstandere. Listen over motstandsmenn ved Universitetet talte 86 navn og studentene var rangert etter farlighet ved hjelp av x'er bak navnene deres. Bjarne Gran ble ansett som den farligste med sju x'er. Av de 86 var hele 46 av dem medisinstudenter. I følgebrevet var det en instruks om at de nasjonalt innstilte studentene skulle blandes inn sammen med NS-studentene under arbeidet, og skulle ikke få anledning til å arbeide sammen i egne lag. De skulle passes på av NS-studentene under det forestående arbeidet. Arbeidstjenesten skulle forøvrig vare i tre måneder. Listen med NS-studenter viser et høyt antall. Hele 131 menn hadde frivillig meldt seg på til å bruke sommeren til å hogge ved til Universitetet. Med tanke på protestskrivene som ble sendt inn mot Norsk Studentsamband og AT etter Aulamøtet til Kramer bare måneder i forveien er det lite trolig at studenter som

¹⁷² Willy Brandt, *Oslouniversitetet i kamp*, Stockholm 1943 s. 19.

¹⁷³ RA: L-sak, Oslo politikammer dom: 4044 – Rolf Holm, dok 31 s. 19.

¹⁷⁴ RA: L-sak, Oslo politikammer stf-sak 3144 – Gunnar Wulff-Eng, dok 14.

ikke hadde tilknytning eller sympatier med NSSF meldte seg frivillig til dette arbeidet. Derfor synes det klart at det våren 1943 var 131 NS-studenter lokalisert rundt Osloområdet. Da er ikke kvinnene regnet med. På grunn av dette må Holms tall oppjusteres. Det synes sannsynlig at hans beregninger bare var tilstrekkelig for studentene tilknyttet Oslogruppen og Universitetet i Oslo. Av listen kommer det forøvrig frem at fakultetene med flest NS-studenter var medisin med 35 stk. Juss med 31 og Filologi, også med 31. Det var i alt tretten realister, åtte økonomer, seks teologer, fire odontologer og fire farmasøyter.¹⁷⁵ Det at det var såpass mange medisinere kan være forklaringen på at det var på Det medisinske fakultetet de fleste konfrontasjonene mellom de nasjonalt innstilte og NS-studentene var. På medisin foregikk undervisningen i tillegg i mindre grupper og studentene kom veldig tett innpå hverandre. På Juss og Filologi var undervisningen preget av forelesninger, der NS-studentene ble tvunget til å sitte for seg selv. Dermed kan kuldefronten ha vært lettere å gjennomføre der. Dette kan være en av årsakene til at temperaturen mellom NS-studentene og de nasjonalt innstilte på medisin var høyere enn på de andre fakultetene.

Oppslutningsbehov

Hva mente så fylkingen om oppslutningen? Åge Conradi skrev dette kun måneder etter opprettelsen av NSSF: ”Studenter – tenk dere om! Det er bare en vei å gå. NS har ikke bruk for dere alle, men alle dere har bruk for NS. Vi skal med de dyktigste av dere føre utviklingen videre og skape den fremtid alle studenter har krav på, som solidariske folkefeller”¹⁷⁶ Conradi impliserer her at han gjerne vil ha med seg mange på nyordningen av den høgere utdanninga, men det skulle kun være en elite som skulle styre. Dette standpunktet går igjen gjennom hele okkupasjonen. Korporativismen Nasjonal Samling søkte å gjennomføre bygger på et fåtallig fag/elitestyre. De dyktigste skulle lede massene. Derfor var det ikke planen å få så mange som mulig inn ledelsen, men man ville selvsagt ha mest mulig oppslutning for sine ideer. Massen med studenter på UiO lot seg aldri lede slik NSSF ønsket. Rolf Holm formulerte seg slik i *Aftenposten* i september 1943: Vårt mål er ikke å få hele befolkningen som medlemmer, medlemmer skal bare en liten del være, men hva vi vil er å få hele befolkningen til å forstå og anerkjenne vår idé og kamp”.¹⁷⁷ Holm snakket her om situasjonen generelt i samfunnet, men det er ingen grunn til å anta at ikke de samme tankene gjaldt for Universitetet. Holm legger seg her opp til praksisen i nazi-Tyskland, der de hadde en begrensning på antall medlemmer.

¹⁷⁵ Farmasøytene og realistene var på samme fakultet.

¹⁷⁶ *Fritt Folk* - 31.1 1941; RA: L-sak Oslo politikammer dom: 3813 – Åge Conradi, dok 42.

¹⁷⁷ *Aftenposten*, 23.9.1943; RA: L-sak Oslo politikammer dom: 4044 – Rolf Holm (*utklippbok med avisartikler*).

I Oslo og Trondheim gikk opprettelsen av NSSF forholdsvis greit. Ved begge utdanningsinstitusjonene var det nok NS-studenter til at de kunne fylle plassene i de nazifiserte organisasjonene. Ved NTH (Norges tekniske høgskole) i Trondheim klarte NSSF å overta Samfundet våren 1941. Der ble det demokratisk valgte styret avsatt og en NS-mann innsatt som leder.¹⁷⁸ Verre skulle det vise seg å bli i Bergen og Ås. I Bergen hadde NSSF vansker med å få innpass i sitt eget studentersamfunn. Bergensgruppen ba Holm om hjelp etter at han hadde tatt over som landsleder høsten 1941. Holm ble bedt om få avsatt det demokratisk valgte samfunnsstyret gjennom innenriksdepartementet.¹⁷⁹ NSSF Bergen kom, på grunn av vanskene, ikke i posisjon innad på Norges handelshøgskole (NHH) før i vårsemesteret 1942. På Ås skulle det vise seg å ligge veldig dårlig an med NSSFs gruppe. Som leder av studentersamfunnet der hadde de nasjonalt innstilte studentene valgt en mann uten tanke på kvalifikasjoner, de hadde valgt lederen utelukkende på bakgrunn av politisk ståsted. De hadde valgt den mest aggressive jøssingen til å lede dem, et veldig tydelig signal mot nyordningen. NSSF Ås besto ved inngangen til 1942 kun av fire medlemmer og lederen var den 51 år gamle Erling Styri.¹⁸⁰ Styri var på denne tiden dosent ved Landbrukshøgskolen og ordfører i Ås. Løsningen ble at de lot NSSF-gruppen i Ås ligge brakk våren 1942. NS-studentene skulle så sørge for en rekruttering av medlemmer slik at de kunne mønstre en fungerende organisasjon fra høstsemesteret. De måtte likevel ha et styre for at ikke NSSF Ås skulle bli nedlagt. De laget derfor et styre på to personer. Styri ble leder, og en landbruksstudent fikk vervet som styremedlem. Det ble besluttet å ikke gjennomføre noen møter i vårsemesteret 1942. Det at oppslutningen ved Landbrukshøgskolen var så dårlig er vanskelig å forklare siden Nasjonal Samling generelt hadde stor oppslutning blant bønder. Noe av forklaringen kan ligge i at NS-motstanderne ved Studentersamfundet var strategisk dyktige og lyktes med å skape et utrivelig miljø for NS-medlemmene.

Rolf Holm var ferdig som student i 1935, og hedde arbeidet som jurist siden da. I 1941 ble han håndplukket av Quisling til å ta på seg vervet som landsleder. Han kom med andre ord ikke fra en studenttilværelse. På 30-tallet kritiserte ”Den nasjonale opposisjon” Mot Dag for at deres representanter i DNS ikke var studenter, men gjerne drevne politikere med et helt annet erfaringsgrunnlag enn de selv hadde. Under okkupasjonen var synet på denne praksisen en annen. I Nasjonal Samling skulle korporatene styres av elite- og fagstyrer, og der man ikke

¹⁷⁸ RA: L-sak Oslo politikammer dom: 3813 – Åge Conradi, dok 22.

¹⁷⁹ RA: L-sak Oslo politikammer dom: 4044 Rolf Holm, dok 58/27.

¹⁸⁰ RA: L-sak Oslo politikammer dom: 4044 – Rolf Holm, dok 58/27.

fant den førerkompetansen man trengte, hentet man den utenfra. Et bevis for at dette forekom også innen NSSF finner vi også ved å se på et brev sendt fra NSSF Ås til NSSF Landsledelse.

Slik som forholdene ligger an ved Landbrukshøgskolen i dag, med nystartet studentgruppe på foreløpig kun 4 medlemmer, anser vi på det nåværende tidspunkt for fullstendig hensiktsløst å prøve å fortsette Samfundet under ny ledelse. Hertil kommer at vi ikke som i Oslo, Bergen og Trondheim kan regne med tilslutningen av eldre akademikere i noen utstrekning¹⁸¹

Ressurser måtte hentes utenfra om nødvendig. Det var en prioritert oppgave å knytte dyktige ledere/førere til organisasjonen. I et notat Holm skrev i 1943, klaget han over at de som fylte posisjonene i NS ikke hadde de rette kvalifikasjonene. ”Jeg mener altså at vi må styrke partiet i kvalitativ retning ved at vi får knyttet bedre krefter direkte til partiet.”¹⁸² Han har en egen tanke om hvordan dette burde bli løst. Holm mente at de beste ikke ville jobbe i partiet på grunn av at de hadde bedre betalte jobber i det private. Han mente at statusen og lønningene måtte økes, slik at partiet fikk de klokeste hodene til sin disposisjon.

Oppslutningsmønster

Jan Petter Myklebust skrev en hovedoppgave i sosiologi i 1974. Her kommer han inn på tidspunktet for tilmelding til Nasjonal samling. I Myklebusts tallmateriale er det registrert i alt 1974 NS-medlemmer som var kategorisert som studenter eller elever.¹⁸³ Av disse ble 6,3 % medlemmer før krigen, ytterligere 11,1 % ble medlemmer før Terbovens tale. Det var altså ikke mange i denne gruppen som var medlemmer før høsten 1940. 57,9 % ble medlemmer mellom høsten 1940 og utgangen av 1941. Av disse meldte hele 29,7 % seg inn rett etter Terbovens tale. I 1942 meldte 16,9 % av studentene seg inn. Deretter dabbet det av og 3,2 % av de 1974 medlemmene meldte seg inn i 1943, 1,9 % i 44 og 0,5 % i 45. Om 2,3 % av medlemmene var det ingen info om tid for innmeldelse. Vi ser altså at perioden etter Terbovens tale var de beste for ungdoms og studentfylkingene, rent tilslutningsmessig. Dette følger innmeldingstallene for resten av NS-medlemmene. Hvordan forholdet mellom elever og studenter var, er det ikke mulig å tolke ut fra tallene. Til det må det også sies at elevene var den klart største delen av denne gruppen, så tallmaterialet kan ikke sies å være fullt ut representativt for NS-studentene. Likevel synes det klart at det meste av rekruttering til NS foregikk innen utgangen av 1942.

¹⁸¹ RA: L-sak Oslo politikammer dom: 4044 – Rolf Holm, dok 58/27.

¹⁸² RA: L-sak Oslo politikammer dom: 4044 – Rolf Holm, dok 1b.

¹⁸³ Jan Petter Myklebust, ”Hvem var de norske nazistene?: Sammenheng mellom sosial, økonomisk og politisk bakgrunn og medlemskap i Nasjonal Samling”, Universitetet i Bergen 1974 s. 106.

Struktur – aktør

Det er plausibelt å anta at NS-studentene har hatt relativt frie tøyler til å rekruttere nye medlemmer til NSSF, de hadde sin egen propagandaleder i landsstyret for NSSF og det var landslederen som foretok sensur av *Huginn*. Således har de hatt mye påvirkning på hvilke strategier de skulle velge for å øke sin oppslutning. På den annen side var propaganda noe som ble styrt fra rikspropagandasjefen i Nasjonal Samling. Propaganda var noe NS ikke tok lett på, og partiet hadde en felles visuell profil for alle organisasjonene. Harald Damsleth var sentral i den visuelle utformingen og laget en mengde frimerker og propagandaplakater. Damsleth laget også plakater og forsider på brosjyrer og tidsskriftet *Huginn* for NSSF.¹⁸⁴ Det er lite trolig at det var store konflikter mellom NSSF og rikspropagandalederen i Nasjonal Samling om hvordan propagandaarbeidet skulle gjennomføres. Det vises lite uenigheter i kildene som redaktørene i *Huginn* etterlot seg. Redaktøren var i tillegg propagandaleder. NS førte streng kontroll over ytringer som ble fremsatt i offentligheten, derfor kunne ikke NSSF publisert noe som ikke partiet som helhet sto inne for. Derfor kan det argumenteres for at strukturene var rådene over NS-studentenes handlingsrom i rekrutteringsrelaterte arbeidsoppgaver.

Oppsummering

Rekrutteringsstrategiene til Studentfylkingen var de samme som i resten av NS-apparatet, det var en NS-publikasjon som tok seg av det meste av propagandaen. Andre trykksaker som plakater og brosjyrer ble også benyttet. Oppslutningen om NSSF må helt klart sees i sammenheng med tilslutningen resten av partiet hadde. Man kunne melde seg direkte inn i studentfylkingen, men man ble det også automatisk ved å være NS-medlem og student. Det synes som om strategiene for å verve medlemmer til NS var de samme gjennom hele okkupasjonen. *Huginn* vedholdt trykket mot studentene gjennom hele okkupasjonen, også etter at Universitetet ble stengt. De så på seg selv som en elite, og i den grad de ikke hadde kompetanse nok i egne rekker, ble mer erfarne NS-menn utnevnt. De som ble med i NSSF ble med på grunn av at de hadde en politisk overbevisning og et samfunnssyn som passet til NS' politikk. De gikk inn vel vitende om at de ville møte kuldefronten og bli utestengt fra alle sosiale arenaer som ikke var i NS-regi.

¹⁸⁴ Se forsiden på denne oppgaven.

Tallfestingen av antall medlemmer i organisasjonen er vanskelig. Det som er sikkert er at det var minst 131 mannlige NS-studenter til stede i Oslo-området sommeren 1943. Det var også kvinnelige studenter som var NS-medlemmer, men de kommer sjelden frem i kildene. Derfor blir en tallfesting av dem vanskelig. 131 studenter var nok til å besette de styrende organene, i motsetning til på Landbrukshøgskolen på Ås. Selv om det var mange nok til å drive organisasjonene ønsket NS-studentene utvilsomt en større popularitet og respekt blant studentmassen. De trodde på NS' styresett og arbeidet for at landet og akademia skulle skifte retning.

5: Polarisering og gruppedannelser blant NS-studentene

I kapittel 3 kom det frem at det utviklet seg to grupperinger innad i NSSF. En moderat og en mer radikal. Studentfylkingen besto av personer i stort sett samme alder, alle var medlemmer av samme politiske parti og de var alle menn. De aller fleste var også i tilnærmet samme livssituasjon i den egenskap at de var studenter. Likevel hadde de problemer med å dra i samme retning og utforme en politikk alle kunne stå inne for i felleskap. Dette tyder på at det til tross for likhetene ikke var noen homogen gruppe, men at det fantes meningsforskjeller på hvordan NSSF skulle fremstå. I Øystein Sørensens bok *Hitler eller Quisling* kommer det frem at forskjellige ideologier innad i regjeringen skapte splid og var en medvirkende årsak til at partiet ikke kunne enes om en felles politikk.¹⁸⁵ Det er derfor interessant å se om det fantes forskjellige ideologiske strømninger og ståsted blant studentene, og om eventuelle forskjeller hadde noen innvirkning på samarbeidet NS-studentene imellom. Om forskjellige ideologier ikke var bestemmende vil det være nærliggende å se på andre forhold og påvirkninger, som for eksempel personlige relasjoner. Problemstillingen som vil bli forsøkt besvart er: *Hva var utslagsgivende for NS-studentenes indre splittelse?* Dette kapittelet er viktig i forhold til hovedproblemstillingen, med tanke på at det vil gi svaret på hvorfor NS-studentene ble splittet, og ikke klarte å enes innad i NSSF og Norsk Studentsamband om en felles politikk. Først følger en kort redegjørelse av de ulike ideologiske retningene innad i Nasjonal Samling.

Nasjonalisme – en sterk norsk stat

En av de ideologiske hovedretningene innen Nasjonal samling var nasjonalisme.

Nasjonalismen var fra partiets opprettelse i 1933 og gjennom hele 30-tallet enerådende som ideologi. Den nasjonalistiske ideologien, under okkupasjonen, gikk ut på at Norge skulle være en egen sterk stat med et selvstendig styresett. Regissøren bak den norske nasjonalistiske retningen var kulturminister Gulbrand Lunde. Han dro tankene tilbake til Norges storhetstid, da riket angivelig hadde strukket seg fra Grønland i vest, til Murmansk i øst. Norge rådet da over Irland, Skottland, Island og resten av vesterlandsøyene. I Sverige hadde man Jämtland, Härjedalen og Bohuslän.¹⁸⁶ Videre antydte Lunde at Norge i storhetstiden hadde kolonier i Italia og Afrika foruten at nordmenn hadde grunnlagt et rike i Russland, før det russiske riket var blitt til. Fra høymiddelalderen gikk det nedover med det norske riket: ”Men da

¹⁸⁵ Sørensen, 1989.

¹⁸⁶ Sørensen, 1989 s. 31.

nordmennene glemte at de måtte være tro mot sin egenart, og da hirden forfalt, da gikk det tilbake med Norgesveldet, og landet vårt gled inn i unionen med Danmark som mer og mer ble et avhengighetsforhold.”¹⁸⁷ Nedgangen fortsatte frem til moderne tid:

Men mennene av 1905 gjorde bare halv gjerning. Med Englands velsignelse fikk vi en dansk prins på tronen som lå helt under for engelsk innflytelse, noe som kanskje først under krigen i fjor ble klart for *hele* det norske folket. Men dette var kanskje ikke det verste. Verre var det at folket hverken kjente eller forstod hvilke forpliktelser som følger med det å være en fri nasjon. Friheten ble kanskje vunnet for lettvin, for aldri har vel folket vært mer splittet enn i tiden etter 1905 og framover til i dag. Landet vårt ble regjert av partier og klasser med særinteresser som overalt ble satt foran det hele folks sak.¹⁸⁸

For nasjonalistene i NS var det viktig å trekke frem Norges storhetstid som nasjon, og søke seg tilbake dit. For det første måtte nordmannen igjen komme i fokus. Det gamle norske bondelivet ble hedret og gjort til et eksempel til etterfølgelse. Nordmenn måtte slutte å være veike, og heller jobbe for å vise sin rasemessige overlegenhet.

For at nasjonalistene skulle lykkes med sitt mål om en sterk norsk stat, måtte Tyskland lykkes i krigen. Nasjonalistene så tyskernes seier som viktig, og mente at Norges æra først begynte i det krigen var over. Quisling arbeidet fra starten i 1940 med Tyskland og Hitler for at Norge skulle få mest mulig bestemmelsesrett over eget land på bekostning av Terboven og de tyske styresmakter. For at dette skulle bli en realitet var det viktig at Norge og Tyskland formelt sluttet fred.¹⁸⁹ Gulbrand Lunde mente at Norge skulle ha en norsk fører, og at føreren skulle være Vidkun Quisling. Nasjonalistene i NS var i stor grad forkjempere for å beholde en kristen religion i landet.

Pangermanisme – drømmen om Germania

Nasjonalismen var enerådende i NS før okkupasjonen. Vidkun Quisling var den store føreren, og hans mål var et sterkt Norge. Da krigen brøt ut kom det en mulighet for den gamle pangermanske tanken, en retning som norske storheter som P. A. Munck og Bjørnstjerne Bjørnson i sin tid hadde omfavnet.¹⁹⁰ De pangermanske kreftene var til stede i NS fra opprettelsen, men tilhengerne av denne retningen forsvant ut relativt tidlig. Et eksempel er

¹⁸⁷ Tale av Lunde ved Hafrsfjord 18.07.1941, (<http://virksommeord.uib.no/taler?id=320>) (Lastet ned 20.12.09).

¹⁸⁸ Tale av Lunde ved Hafrsfjord 18.07.1941, (<http://virksommeord.uib.no/taler?id=320>) (Lastet ned 20.12.09).

¹⁸⁹ Sørensen 1989 s. 108.

¹⁹⁰ Olav Christoffer Bogen, ”Fremst i fylkingen: Germanske SS Norge, organisasjonens historie, skoleringsvirksomhet og ideologi”, Universitetet i Oslo 2008 s.64, Begge disse personene ble forøvrig også brukt til inntekt for nasjonalismen.

kretsen rundt Hans S. Jacobsen og Stein Barth Heyerdahl, de ønsket et parti som var mer likt det tyske NSDAP.¹⁹¹ Jacobsen og hans likesinnede samlet seg rundt tidsskriftet Ragnarok, og var gjennom hele 30-tallet en protysk forsamling. Et annet eksempel er NNSAP (Norges nasjonalsosialistiske arbeiderparti) Som nærmest var en blåkopi av det tyske moderpartiet.¹⁹² Barth Heyerdahl var en av ideologene i NNSAP.

Pangermanismen så på strukturen mellom landene i Europa som midlertidige. I pangermanismens mest ekstreme form skulle datidas landegrenser viskes ut etter krigen og Norge skulle gå inn en germansk samling. Rase var viktig innen pangermanismen. Den germanske rase var førende, mens den laveste rasen var jødene. Pangermanismen knyttes til Heinrich Himmler og SS.¹⁹³ SS var en organisasjon som først og fremst bestod av SS-folk, ikke av tyskere, dansker og nordmenn. De var germanere, og nasjonalitetene var kun midlertidige. Nordmenn var renrasede germanere og skulle ligge helt i toppen av hierarkiet i det nye riket. Den germanske rasen skulle være hegemonisk i Europa og ha sentrum i Tyskland. Den fremste pangermaneren i den kommissariske regjeringen var Sverre Riisnæs. Han mente nasjonalstatene kun var juridiske og derfor kunne løses opp.¹⁹⁴

Selv om pangermanismen var gammel og hadde røtter tilbake til 1800-tallet, var ideen om å basere et Germania på bakgrunn av rase ny. Tankene ble til i 1933 i Tyskland, men det var først etter utbruddet av krigen de ble teoretisk fundert.¹⁹⁵ Pangermanismen var Himmlers prosjekt, og det var gjennom SS de forskjellige landene skulle influeres. SS var en elitegruppe, og lå over andre borgere i rasehierarkiet. Norges samlede antall soldater ved fronten var mikroskopisk i forhold til Tysklands krigførende styrker, og hadde ingen reell militær betydning. NS-student og frontkjemper Ulf Breien beskrev SS' rolle slik: "Denne reisning er den felles-germanske reisning. Reisningen for germansk samarbeid, for felles-nordisk storhet. I alle nordiske land skal S.S. være denne reisnings fremste menn."¹⁹⁶

Økonomisk politikk i NS – Sosialisme eller kapitalisme?

Nasjonal Samling rekrutterte medlemmer fra flere politiske ståsteder. I partiet var det medlemmer som var kapitalistiske og andre som var sosialistiske i sitt økonomiske syn. Noe

¹⁹¹ Sørensen 1989 s. 28.

¹⁹² Partiet NNSAP, som ble stiftet av Eugen Nielsen og ledet av Adolf Egeberg jr., fikk aldri noen stor oppslutning, bortsett fra ved gymnaser i Oslo Vest, og ved enkelte andre steder i landet. Partiet manglet en sterk førerpersonlighet som kunne samle den pangermanske befolkningen i Norge.

¹⁹³ Sørensen 1989 s. 46.

¹⁹⁴ Sørensen 1989 s. 50.

¹⁹⁵ Sørensen 1989 s. 50.

¹⁹⁶ RA: L-sak Fredrikstad politikammer politisak 744 – Ulf Breien, dok 14. Sitatet er hentet fra en artikkel Breien sendte Jonas Lie for godkjenning. Datert 15/1 1942.

økonomisk system som favnet alle var umulig, derfor var dette en kime til uenighet innad i NS. Nedenfor følger en gjennomgang av ytterpunktene i NS-medlemmenes økonomiske ståsted.

Sosialisme

De med sosialistiske tilnærminger i partiet var tilhengere av en sterk arbeiderklasse med bedre lønns og arbeidsvilkår. Den sosialistiske retningen innen NS hadde dels bakgrunn i NS-miljøer fra 30-tallet som hadde sosialistiske tilbøyeligheter, en annen gruppe var gamle revolusjonære sosialister med bakgrunn i arbeiderbevegelsen.¹⁹⁷ Det kan tenkes at NS-medlemmene fra arbeiderbevegelsen hadde antiparlamentariske og syndikalistiske samfunnssyn, som viste likhetstrekk med korporativismen NS ville bygge samfunnet rundt. Og at de derfor fant et alternativ i NS. Det var liten stemning for et klassesamfunn innen Nasjonal Samling. Samfunnet skulle styres av korporater. Den sosiale retningen finnes både i pangermanske og nasjonalistiske deler av NS.

Olav Bogen viser at det også i den pangermanske organisasjonen Germanske SS Norge var mange med en sosialistisk livsanskuelse.¹⁹⁸ Dette viser at pangermanismen i Norge hadde klare innslag av sosialisme. Bogen konkluderer med at GSSN, i motsetning til det tyske SS, hadde klare innslag av sosialisme, noe deres blad *Germaneren* også vitnet om. Det var heller ikke her snakk om noen klassekamp. Ifølge Sørensen skulle arbeiderne utvikle seg fra proletarer til å bli SS-menn av fremste sort.¹⁹⁹ De skulle gå inn for pangermanismen og dens rasebevissthet og samles i SS, ikke i en arbeiderklasse. NSDAP gikk for alvor bort fra sosialismen under "De lange knivers natt", der SS ble brukt til å utradere det mer sosialistiske SA.²⁰⁰ Ifølge Sørensen gikk Terboven nærmest kategorisk imot alle sosiale reformer som kostet penger.²⁰¹ Sosialismen i pangermanske miljøer virker dermed å være et fenomen som under okkupasjonen kun eksisterte utenfor Tyskland.

Kapitalisme

NS var selverklært antikapitalistisk, men det var personer innad i partiet som hadde en kapitalistisk holdning til den økonomiske politikken. Sørensen kaller denne gruppen pro-kapitalister. Pro-kapitalistene innen NS mente at arbeiderklassens sosiale opptur på 30-tallet

¹⁹⁷ Sørensen 1989 s. 153.

¹⁹⁸ Bogen, 2008 s. 79.

¹⁹⁹ Sørensen 1989 s. 250.

²⁰⁰ Bogen 2008 s. 81.

²⁰¹ Øystein Sørensen, *Verdenskrig og velferd: Britiske, tyske og norske sosialpolitiske planer under annen verdenskrig*. Oslo 1993 s. 56.

hadde skjedd på bekostning av næringsvirksomheten til blant annet fiskere og bønder, og at mangelen på en god handelspolitikk hadde skadet økonomien.²⁰² Dette var, ifølge pro-kapitalisten Eivind Blehr, et resultat av en liberalistisk politikk som var ført på 30-tallet. Blehr var handels- og forsyningsminister fra 1942. Hovedfienden til Blehr var ikke kommunismen, men liberalismen, som igjen var ansvarlig for fremveksten av kommunisme. Den liberalistiske politikken hadde vært med på å bryte ned den nasjonale kulturen. Blehr var nasjonalistisk anlagt, og ønsket å bedre den norske økonomien med en handel preget av eksport og stor grad av selvberging. Import skulle begrenses til varebytte med gods Norge ikke produserte selv. Blehr så for seg Norge som en sterk stat, bestående av en autoritær elite, som hadde kontroll på arbeiderne og fremmet det norske. Han ville ha bukt med frihandelen innen kapitalismen og føre en kontrollert økonomisk handelspolitikk med proteksjonistiske trekk. Innenfor kretsen av de Sørensen kaller pro-kapitalister fantes det også de som mente en friere handel ville være å foretrekke. Alf Larsen Whist var ombudsmann for NS og så på et økonomisk samarbeid med Europa som en styrke for Norges økonomi.²⁰³

Det som her har blitt skissert er ytterpunktene i den økonomiske politikken og i synet på hvordan Norge skulle forholde seg til Tyskland etter krigens slutt. Nasjonalistene ønsket et sterkt Norge med eget styre. Pangermanerne ønsket at Norge skulle bli en provins i et germansk rike basert på den germanske rasen. Norge som stat ville da opphøre. De sosialistiske kreftene innen partiet så nytten av å ha arbeiderklassen på sin side, og ønsket høyere lønninger og bedre kår for dem. Pro-kapitalistene ønsket seg en kapitalistisk stat med et sterkt og elitepreget statsapparat og større eller mindre grad av handel med resten av Europa. Øystein Sørensen har utviklet en modell som inneholder disse fire ideologiene:²⁰⁴

	nasjonalisme	pangermanisme
sosialisme		
pro-kapitalisme		

²⁰² Sørensen 1989 s. 169.

²⁰³ Sørensen 1989 s. 175.

²⁰⁴ Sørensen 1989 s. 14.

Denne modellen kan brukes for å kartlegge hvor forskjellige NS-medlemmer stod ideologisk. Det er viktig å merke seg at de færreste plasserer seg klart inn i modellen, men som et verktøy i en analyse er den likevel fruktbar. Som det går frem av modellen, sammenfaller også forholdet mellom økonomi og Norges posisjon i det tredje riket. Bogen nyanserer bildet av pangermanismen ytterligere i sin oppgave, men for denne oppgavens del er ikke en ytterligere presisering nødvendig. Seinere i kapitlet vil modellen benyttes på et knippe av NS-studentene.

Oswald Spengler – en tidlig nasjonalsosialistisk ideolog

Det kommer frem i *Huginn* at Paul Røer og Asbjørn Sæteren kjente til Oswald Spengler.²⁰⁵ Røer var gruppeleder i Studentfylkingen og Sæteren var redaktør for *Huginn*. Det er dermed grunn til å anta at også flere i NSSF kjente til Spenglers ideer. Det er særlig Røer som virket begeistret for Spengler, mens Sæteren virket mer skeptisk. Oswald Spengler var en tysk filosof og historiker. Han blir regnet som en av ideologiene bak nazismen i Tyskland til tross for at han på 1930-tallet ble en motstander og kritiker av regimet. Halvor Brunstad har skrevet en hovedoppgave i historie ved Universitetet i Bergen som blant annet omhandler Spengler.²⁰⁶

Oswald Spengler er interessant på grunn av sine syn på både nasjonalisme og sine tanker rundt sosialismebegrepet. Ifølge Brunstad var Spengler sterkt kritisk til England. Han mente Englands kultur var forfalt, mens Tysklands kultur var renere og mer vital. Dette grunnla Spengler med at Tyskland hadde en ung kultur på grunn av at landet selv var ungt. England hadde på sin side en forfallen kultur fordi landet selv var gammelt og utdatert.²⁰⁷ Spengler var ikke rasebevisst, men opptatt av åndstyper. I motsetning til blodet, som senere skulle bli viktig for SS, var åndstypen noe du kunne miste. England hadde mistet den slik Spengler så det, dette var grunnen til det kulturelle forfallet. Spengler var tilhenger av en sterk elitistisk tysk stat, men på bakgrunn av åndstypene mente han at dette systemet ikke kunne eksporteres til noe annet land. Tyskland var, ifølge Spengler, i en særstilling på grunn av at kulturen og landet var så nytt. Spengler så også en klar sammenheng mellom geografi og styresett. Han mente at Tyskland trengte en sterk stat med et handlekraftig militære, siden det hadde landegrenser som var vanskelige å forsvare. England kunne på sin side la seg forfalle

²⁰⁵ "Vi presenterer Paul Røer" *Huginn* nr 5 1943.

²⁰⁶ Halvor Brunstad, *Nasjonalsosialismens stedefødre?: En ideologisk analyse av Friedrich Naumanns Demokratie und Kaisertum (1900) og Oswald Spenglers Preußentum und Sozialismus (1919)*. Universitetet i Bergen 2006.

²⁰⁷ Brunstad 2006 s. 59.

på grunn av at øya var lett å forsvare.²⁰⁸ De trengte ikke den åndstypen Tyskland innehadde, og hadde derfor forfalt. Om man ser dette i lys av pangermanisme og nasjonalisme, virker det klart at Spengler ville vært motstander av et stort Germansk rike. Han var tilhenger av egne nasjonalstater. Dette også fordi han mente at et lands åndstype også var et uttrykk for en livssyklus. Tyskland var et ungt land. Han daterte det tilbake til 1700-tallet. Derfor ville åndstypen eksistere lengre enn for eksempel den engelske, som var på slutten av sin livssyklus.

Spengler var motstander av kommunismen og også liberalismen, som han begge forbandt med England. Han mente, i likhet med Blehr, at kommunismen var et biprodukt av liberalismen.²⁰⁹ Politisk lå han selv mot høyre, men anerkjente den prøyssiske sosialismen som en viktig del av Tyskland. Det var ikke her snakk om noen sosialisme i den forstand at man skulle forandre på eiendomsretten eller kjempe for arbeiderklassen. En slik sosialisme ville, i følge Spengler, splittet folket. Den prøyssiske sosialismen var et middel for å holde folket samlet. Folk fra alle klasser, ikke arbeiderklassen spesielt. Den prøyssiske sosialismen var nært knyttet opp til Tysklands åndstype. Spengler mente økonomi kom i bakre rekke når det gjaldt sosial status. For han var bestemmelsesretten viktigere. Og hvem som ble definert som underklasse var ikke nødvendigvis de som eide minst, men de som manglet innflytelse.²¹⁰ Spengler mente derfor at grensene mellom kapitalismen og sosialismen var kunstige. Dette synet på sosialisme bryter med vår oppfatning av begrepet, men kan være med på å forklare at sosialisme, for NS-medlemmer, ikke var ensbetydende med klassekamp og strid om eiendomsrettigheter.

Meningsforskjeller og lagdannelser i NSSF

I kapittel 3 ble det avdekket en splittelse innad i NSSF. NS-studentene var delte i synet på viktige saker som adgangsbegrensning, arrestasjoner av politiske motstandere, relegasjoner og stipendier. Nedenfor følger en kort redegjørelse for de to gruppene.

De moderate

Under rettsoppgjøret hadde denne gruppen en strategi på å befestе sin stilling innen fylkingen som moderat. De lyktes også med dette og ble til en viss grad trodd av retten. Frontfigurene i gruppen var Røer, Sæteren og Kramer. Felles i deres forklaringer var at de hadde søkt seg til

²⁰⁸ Brunstad 2006 s. 65.

²⁰⁹ Brunstad 2006 s. 66.

²¹⁰ Brunstad 2006 s. 68.

NSSF for å demme opp for de mer radikale og hindre dem i å utføre sin linje på Universitetet. Derfor mente de også de ikke fortjente noen straff, men snarere en belønning for sin innsats. Kramer og Røer meldte seg inn i NS høsten 1941 da NSSF overtok utvalgene ved UiO, således kunne de bygge opp under denne forklaringen, Sæteren ble medlem en måned før.. De hevdet å ha vært motstandere av arrestasjoner og også relegasjoner. I tillegg var de imot at stipendiene skulle gå kun til NS-medlemmer.

Kildene gir de tre NS-studentene delvis rett i at de faktisk var en moderat del av Studentfylkingen. Selv om Kramer hadde noen taktiske feilvurderinger, med Aulamøtet våren 1943 som det mest uheldige eksempelet, var de som oftest varsomme og taktiske i sine uttalelser.²¹¹ De ønsket ikke å provosere frem demonstrasjoner og streik blant sine politiske motstandere, men ville føre politikk uten store konfrontasjoner. Denne gruppen tok parolen – Verdighet, ro og disiplin, det motsatte skader oss alle – på alvor. De gikk også åpent ut og kritiserte Nasjonal Samling ved noen anledninger.²¹² Sæteren gjorde seg veldig upopulær blant Holm og Quisling og ble truet med arresten.²¹³

De radikale – ”Holms drabanter”²¹⁴

De som i denne oppgaven betegnes som ”Holms drabanter” var de radikale i kretsen rundt Rolf Holm. Denne gruppen var åpent tilhengere av politiske stipendier, relegasjoner av motstandere, og ved enkelte anledninger også arrestasjoner. Denne grupperingen omfattet flere personer, var større og ble etter hvert mer toneangivende enn ”de moderate”.

Frontkjempere og medisinerer var dominerende i denne gruppen. ”De radikale” i NSSF var, foruten Holm, brødrene Ulf og Thor Breien, Ørnulf Engen og Karl Johan ”Kalle” Kristiansen, for å nevne noen. ”Kalle” var gruppeleder høsten 1943 og etterfulgte da frontkjemperen og medisineren Ørnulf Engen. ”Kalle” Kristiansen oppgav i et intervju i *Huginn* at han leste Erling Winsnes. Winsnes var filosof og populær i det norske frontkjempermiljøet. Han hadde en sosialdarwinistisk måte å se samfunnet på og mente den nordiske rasen var overlegen den sydlandske på grunn av at den måtte jobbe hardere og i tøffere omgivelser. Derfor ble rasen mer hardfør og tålte større fysiske og mentale påkjenninger.²¹⁵ Winsnes var også en såkalt

²¹¹ Sem Fure 2007 s. 235.

²¹² Se for eksempel: Carl-Martin Kramer, *Grunnlovens ideer*, Oslo 1943, s. 6.

²¹³ Kommer frem i avhør av Adolf Hoel 25/2 1948 og Klaus Hansen 22/3 1948. RA: L-sak Oslo politikammer dom 4035 – Asbjørn Sæteren, dok 26.

²¹⁴ Betegnelsen ”Holms drabanter” kommer frem i avhør av en kvinnelig NS-student. Hun tegner opp et skille mellom to grupperinger og mente Asbjørn Sæteren var en lederskikkelse i den moderate grupperingen og Rolf Holm i den radikale. RA – L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 58/20/16.

²¹⁵ Bogen 2008 s. 68. For mer info om Winsnes, les Bogen eller Terje Emberland, *Religion og Rase* 2003.

nyhedning og fornektet kristendommen tidlig i 1920-årene. Bogen argumenterer for at Winsnes' påvirkning på pangermanismen skaper en slags nasjonalisme innad i de pangermanske miljøene.²¹⁶ Winsnes mente at den norske rasen var overlegen alle andre. Dette kunne tolkes dithen at nordmenn skulle være øverst i en pangermansk statssammenslutning og at rasen ikke burde vannes ut med dårligere germanske raser. Forløperen til Kristiansen og Engen var Paul Røer. Røer var, som nevnt, en av de moderate i fylkingen, derfor var "Kalle" en leder som utvilsomt passet "Holms drabanter" bedre. Åge Conradi sogner også til denne gruppen. Han var tilhenger av å gi NS-studentene fordeler, spesielt ved utdeling av stipendier. Han var i tillegg med på å iscenesette Aulakjellerslaget.²¹⁷ Han regnes likevel ikke med i "Holms drabanter" siden han ikke var på godfot med Holm etter avsettelsen i 1941. Han forsvant da fra det aktive livet i fylkingen, og ble aldri toneangivende igjen.

Rolf Holm gav i sin første tale til Studentfylkingen 12. november 1941, klar beskjed om hvordan han så for seg NSSF's politikk ved Universitetet:

Vårt syn på dette forhold er en naturlig konsekvens av at vi i en så skjebnesvanger tid for landet ikke må ta noen som helst sjanse på å sende ut fra vårt universitet og våre høiskoler kandidater hvis innstilling betyr en fare for nasjonens heldige utvikling.²¹⁸

I talen gjorde Holm det også klart at han ønsket å gi privilegier til NS-medlemmer, og spesielt frontkjemperne. Holm gikk dermed inn for å videreføre, og også betraktelig styrke Conrads radikale linje som landsleder.

NS-studentenes ideologi

Analyseringsverktøyet som brukes for å avsløre ideologien til de forskjellige NS-studentene, er avisartikler og taler som de skrev. Det var mange i dette miljøet som skrev artikler i *Huginn* og også i andre aviser og tidsskrifter. Derfor er det grunnlag nok i kildene til å skissere ideologien til noen av NS-studentene. Disse resultatene kan igjen brukes til å forklare hvordan Studentfylkingen var sammensatt ideologisk. Sørensens modell vil bli benyttet for å dele NS-studentene inn i ideologiske sammenslutninger. Det vil bli lagt mest vekt på skillene mellom nasjonalisme og pangermanisme, da NS-studentene i alle tilfeller måtte være underlagt NS-regjeringens økonomiske politikk. Økonomi er dermed ikke en ideologisk skillelinje med mye relevans for denne oppgaven.

²¹⁶ Bogen 2008 s. 88.

²¹⁷ Sem Fure 2007 s. 122.

²¹⁸ RA – L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 58.

Paul Røer

Røer var jusstudent fra en storgård på Nesodden. Han ble medlem av NS høsten 1941 og ble raskt leder av juristenes særutvalg. Senere ble han redaktør for *Huginn* og gruppeleder for studentfylkingens Oslogruppe. Paul Røer var trygt plassert på den nasjonalistiske siden av NS. Dette underbygges både av hans begeistring for Spengler og hans utpregete nasjonalistiske holdning. Røer var en stor beundrer av Adolf Hoel og hans polarforskning. Han var også selv med på forskningsekspedisjoner til Nordishavet. En tur han litt spøkefullt betraktet som en reise for ”å inspisere det fremtidige Stor-Norge.”²¹⁹ Det kommer frem av saken mot Røer at han også var en stor tilhenger av en egen norsk hær.²²⁰ I en tale til NSSF 17. mai 1942 talte Røer om nasjonaldagen: ”Men det er også en dag som stadig skal minne oss om hva vi har mistet – vår selvstendighet, – og at vi enno har meget igjen før den er gjenvunnet.”²²¹ Han var selverklært antidemokrat, og meldte seg inn i Fedrelandslaget da han var tolv år gammel. Røer skrev en artikkel i *Huginn* som het ”Europas ernæringsgrunnlag”.²²² Her kommer det frem at Røer, ikke overraskende, var sterk motstander av liberalismen og England. Han skisserte her et England som gjennom sin utenriks- og handelspolitikk tømte verden for ressurser i mellomkrigstiden. Uten at det står eksplisitt, kommer det frem at Røer sognet til den kapitalistiske kretsen som Blehr sto i bresjen for. Røer mente til selvberging, og mente det var den sikreste måten å sikre at alle fikk nok mat. Han mente videre at det etter krigen ville bli lite mat, og så da for seg en forsiktig gjenopptagelse av handelen innad i Europa.

Carl-Martin Kramer

Kramer er vanskelig å plassere ideologisk, han var en taktiker og det man kan kalle en opportunist. Kramer hadde før okkupasjonen forsøkt å komme i posisjon innen Det juridiske særutvalget, men uten å finne støtte blant medlemmene. Han meldte seg først inn igjen i NS da NSSF overtok Felles- og særutvalgene ved UiO, og ble da leder for Fellesutvalget.

I den pangermanske avisa *Hirdmannen* skrev han:

Det er Russlands agenter som utspreder den falske forestilling at Russlands seier betyr frihet, og at Tysklands seier betyr lydriketilværelse.(...) Hva er det no Tyskland har gjort? De har lovet oss full frihet og likestilling i etterkrigstidens europeiske samarbeid.²²³

²¹⁹ ”Vi presenterer Paul Røer” *Huginn* nr 5 1943.

²²⁰ RA: L-sak. Oslo politikammer sak 4115 – Paul Røer, dok 68.

²²¹ RA: L-sak. Oslo politikammer sak 4115 – Paul Røer, dok 103.

²²² ”Europas ernæringsgrunnlag” *Huginn* nr 6 1942.

²²³ RA: L-sak. Oslo politikammer sak 3889 – Carl-Martin Kramer, dok 21a.

Kramer ga her uttrykk for at han så positivt på et likestilt samarbeid med Tyskland etter krigen. Med ”full frihet og likestilling” gir han inntrykk av seg selv som nasjonalt tenkende. Samtidig er dette et svar på et spørsmål som var utbredt blant frontkjemperne, også de ledende pangermanske ideologene iblant dem. Enkelte nordmenn følte de ble behandlet som annenrangs germanere ved fronten.²²⁴ De stolte derfor ikke på Tyskland i deres lovnader om at tyskerne ville behandle dem likeverdig i det tredje riket. Kramer deltar i denne debatten:

Vi nasjonalsosialister frykter intet løftebrudd fra Tyskland. Vi ser
framtiden lyst i møte (...) Enhver tysker og enhver nasjonalsosialist vil på
tvers av landegrensene føle at et svik mot Norge vil være et svik mot den
storgermanske tanke.²²⁵

Denne uttalelsen er mer pangermansk i stilen. Ut fra kildematerialet er det vanskelig å plassere Kramer i noen av leirene. Det er mulig han best passer inn i en tredje kategori, som Sørensen kaller *Europatanken*. Europatanken beskrives som et ”uryddig felt mellom nasjonalismen og pangermanismen”²²⁶ Det er uklart hva denne ideologien bestod av, men den myntet på et mer forpliktende samarbeid innen Europa enn nasjonalistene gikk god for. Det var heller ikke snakk om nedbygging av landegrensene som i pangermanismen. Europatanken ble for alvor gjeldene etter Stalingrad og ivret for at alle Europas land skulle danne felles front mot Sovjet, uansett rasetilhørighet.

Kramer viser i en rekke utgivelser at han var tilhenger av den sosialistiske kretsen i NS. Norsk Studentsamband gav ut en serie med småskrifter, og disse var det som oftest Kramer selv som var forfatter av. I juni 1943 kom *Stat og Arbeidsliv* ut, her skrev Kramer: ”Når vi idag retter blikket framover mot den nye arbeiderstaten vi skal bygge opp, er det med den trygge forvisning at vi her i landet på mange måter allerede i vår gamle lovgivning har et sunt og godt fundament å bygge videre på.”²²⁷ Dette var en uttalelse som sto diametralt imot det NS i hovedsak sto for. For NS-medlemmer flest var det viktig å distansere seg fra politikken som ble ført i Norge i tiden før okkupasjonen brøt ut. Det virker plausibelt at Kramer var en opportunist som ble medlem av Nasjonal Samling for å vinne makt og posisjoner. Ikke nødvendigvis av politisk overbevisning. Et eksempel som kan belyse

²²⁴ Bogen 2008 s. 64.

²²⁵ RA: L-sak. Oslo politikammer sak 3889 – Carl-Martin Kramer, dok 21a.

²²⁶ Sørensen, 1989 s. 232.

²²⁷ Carl-Martin Kramer, *Stat og arbeidsliv*, Oslo 1943 s. 19.

Kramers opportuniste er at Kramer var motstander av Norsk Studentsamband, men ble kontorsjef der da muligheten bød seg.²²⁸

Asbjørn B Sæteren

Sæteren er ikke lett å plassere økonomisk ut fra de kildene han har etterlatt seg, men det synes ganske klart at han ikke var sosialistisk innstilt. I artikkelen *Det norske folks åndelige krise* viser han lite sympatiserende trekk ovenfor arbeiderklassens kultur: ”Romanjournalen, Tyrihans, Detektivmagasinet, kabaretprogrammer, det er alt sammen ting som i hvert fall ikke tjener til å høyne folkets kulturnivå”²²⁹ Sæteren var elitist og brukte en retorikk der han hevet seg over store deler av befolkningen:

Grenser kan flyttes ved hjelp av kriger og intriger, men at selve begrepet nasjonalstat en gang kan utslettes, ja se det ligger utenfor almuens fatteevne. Den blotte tanke på en slik forandring fyller almuen med uvilje(...) Almuen har ikke fantasiens djervhet til å våge tankespranget inn i en ny forestillingsverden.²³⁰

Denne artikkelen viser Sæterens pangermanisme, samtidig som den viser hvordan han betraktet ”almuen”. Sæteren hadde lite til overs for arbeiderklassen, men han var veldig glad i bonden. Han var selv vokst opp i landlige omgivelser og hadde stor beundring for den norske bonden.

Rolf Holm

Holm var en av de første som meldte seg inn i NS, han ble medlem 17.mai 1933. I rettsoppgjøret hevdet han at 25 % av lønnen hans hadde gått til Nasjonal Samling fram til 1940. Han ble høsten 1941 hentet inn som leder av Studentfylkingen etter Conradis avgang. Han ble ferdig med jusstudiene i 1935 og hadde ikke hatt merkbar kontakt med Universitetet siden. Han kom fra en stilling i Axel Stangs departement for arbeidstjeneste og idrett, og ble valgt av Quisling for å overta vervet som landsleder. Holm var nasjonalist og hadde – til tross for at han var frontkjemper og gjennom hele okkupasjonen oppfordret studentene til å gjøre krigstjeneste – en antitysk holdning. Holm var ikke særlig begeistret for SS, verken i Norge eller i Stor-Tyskland.

²²⁸ Kramer hevdet selv etter frigjøringen at han var blitt medlem for å sabotere. Kildene vitner dog ikke om noen sabotasjeforsøk.

²²⁹ ”Det norske folks åndelige krise” *NS månedshefte* nr 9 1942.

²³⁰ ”Et lite folks fremtid” *NS månedshefte* nr 8 1942.

Jeg har alltid hatt imot SS, hvis 'storgermanske' tanker og mål har vært i fullstendig motstrid med hva jeg mente var en ren norsk linje og som jeg var talsmann for. Det kan vel ikke være noen tvil om at det spillet som SS satte i gang her i Norge, også gjennom 'norske' organisasjoner som Norges SS, Germanske SS Norge og Norsk-Tysk Selskap var et forsøk på å tilintetgjøre forsøket fra Quisling og NS` side på å hevde Norge som en likeverdig nasjon med Tyskland med gjenvinnelsen av vår frihet som den absolutte forutsetning og mål.²³¹

Sitatet er hentet fra en rapport Holm skrev til kriminalpolitiet i 1946. Det er likevel flere beviser for at han var nasjonalistisk, også under okkupasjonen. Han var med i speiderbevegelsen, noe som på 30-tallet var en meget nasjonalistisk organisasjon. Foruten dette var han en blind tilhenger av Quisling. Kramer vitnet i saken mot Holm og sa da at Holm aldri kunne finne på å ta standpunkt imot Quisling: "Ja det (...) ville være en helt utenkelig ting for ham, og det ville være som for en kristen å gi VårHerre gode råd".²³² Økonomisk helte Holm mot den sosialistiske side av partiet. Før han meldte seg inn i Nasjonal Samling var Holm imidlertid medlem av Høyre, men sa selv at det var mest på grunn av deres politikk rundt forsvaret og motstanden mot nedrustning. Under okkupasjonen viste han seg som en venn av arbeiderklassen:

I det hele tatt har jeg i min ansvarsfulle stilling stadig for øye de økonomisk og sosialt dårligst stilte lag av befolkningen – deres sorger og bekymringer, og hva vi i partiet så vidt det er oss mulig kan utrette for å bedre deres kår og gjøre det lettere for dem å leve²³³

Sitatet er hentet fra en tale han holdt i mai 1943 i egenskap av å være fylkesfører for Stor-Oslo.

Ulf Breien

Breien var jusstudent og med på å starte opp NSSF høsten 1940 og var gruppeleder i Oslo frem til 1942. Breien meldte seg tidlig inn i Norges SS, og dro sammen med mange andre fra Studentfylkingen til fronten sommeren 41. Breien var helt klart pangermansk, noe hans mange rapporter fra fronten viste i *Huginn*. Breien ble også brukt som skribent av Norges SS og seinere Germanske SS Norge. Han hadde blant annet et bidrag i SS-boka *Legionærminner*, som ble gitt ut i 1943. Her skriver han blant annet:

aldri har en seier budt på større muligheter for oss og et nederlag på større farer. Det blir mer og mer klart at den kampen som i dag utkjempes, er

²³¹ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 31 s. 16.

²³² RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 58/4c.

²³³ *Aftenposten* 23.9.1943; RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm (*utklippbok med avisartikler*).

selve de germanske folks lagnadskamp, - kampen for felles-germansk framtid og felles-germansk storhet.²³⁴

Det er imidlertid vanskelig å plassere Breien økonomisk. Artiklene og rapportene han sendte, omhandlet stort sett bare livet ved fronten og planene om et germansk storrike.

Karl Johan "Kalle" Kristiansen

Kalle var en selvstuderende medisiner som ikke kom inn på legestudiet da han kom tilbake fra fronten høsten 1942. Han forsøkte å komme seg inn bakveien ved å søke personlig til minister Schanche, men forgjeves.²³⁵ Kalle tok likevel over ledervervet i Oslogruppen etter at Ørnulf Engen dro til fronten som lege høsten 1943. Engen kom aldri tilbake fra fronttjeneste.

Kristiansen var erfaren i partiet og hadde vært medlem siden 1936.²³⁶ Kalle var misfornøyd med tingenes tilstand da han kom tilbake fra østfronten. Han hadde vervet seg etter artium i 1941 og var forespeilet "en helt gjennom norsk enhet, etter norske retningslinjer, med norsk befall, norske uniformer og innsatsen skulle skje i Finland"²³⁷ Oppholdet skulle vare i seks måneder, men han var ikke tilbake på norsk jord før et drøyt år hadde gått. Da han i tillegg ikke kom inn på medisin, våknet lysten for å kjempe for frontkjempenes rettigheter.

Kristiansen var, som sitatet over også antyder, nasjonalistisk i sin innstilling. Kalle var opptatt av Erling Winsnes' filosofi, Winsnes ble regnet som en av ideologene for de norske pangermanistene. Hans begeistring for Winsnes er likevel det eneste beviset på at han kunne blitt plassert som pangermanist. De øvrige kildene peker klart mot en nasjonalistisk holdning. Det at NS-menn var interesserte i Winsnes' filosofi var i seg selv ikke noe bevis for at de var pangermanister. Det er viktig å se de generaliserende begrensningene Sørensen's modell gir.

På 10 års jubileet for studentfylkingen holdt Kristiansen tale:

Vi nordmenn skal levendegjøre alle de gode evner og egenskaper som utgjør den norske folkesjelen. La oss forstå at vårt kall er Norges kall. Vårt kall er å reise til et fritt og sterkt folk. (...) Det lover vi Norges fører, Norges redningsmann Vidkun Quisling²³⁸

Kristiansen uttalte seg aldri om økonomiske spørsmål. Dermed blir hans forhold til den økonomiske politikken innen Nasjonal Samling umulig å skissere.

²³⁴ Ulf Breien, "Kamp og idé...:Streif av Den norske legions saga" i *Legionsminner*, Oslo 1943. Boka er ikke paginert.

²³⁵ RA: L-sak Oslo politikammer domsforelegg 692 – Karl Johan Kristiansen, dok 28.

²³⁶ "Vi presenterer: Kalle" *Huginn* nr 7-8 1943.

²³⁷ RA: L-sak Oslo politikammer domsforelegg 692 – Karl Johan Kristiansen, dok 5.

²³⁸ RA: L-sak Oslo politikammer domsforelegg 692 – Karl Johan Kristiansen, dok 19/7.

Ingen ideologisk begrunnelse

For å oppsummere hadde man på den moderate siden Paul Røer som var nasjonalistisk og pro-kapitalistisk. Carl-Martin Kramer var pangermansk og sosialistisk innstilt. Asbjørn B. Sæteren på sin side var pangermansk med en forrakt for arbeiderklassens tarvelige kultur. Blant ”de radikale” var Rolf Holm sosialistisk innstilt og veldig nasjonalistisk. Kalle Kristiansen var også nasjonalistisk, mens Ulf Breien på sin side var utpreget pangermansk.

Ut fra de forskjellige ideologi er det umulig å se grupperingene som ideologiske blokker.. Det kan ikke sees noen sammenheng mellom ideologi og de to konstellasjonene som utviklet seg i løpet av okkupasjonen. Utvalget er lite, det er bare lederskikkelsene i de to grupperingene som er undersøkt, men det var også disse som innehadde makten i NS-studentenes organisasjoner. Det var ikke mange artikler som ble skrevet om ideologier innad i Nasjonal Samling blant Studentfylkingens medlemmer, men det at det ble omtalt viser at dette var noe som var på dagsorden og opptok NS-studentene. Det var et tema man gjorde seg opp en mening om. Som vist over var ikke ideologi utslagsgivende for hvilken gruppering man søkte innen NSSF. Derfor må det finnes andre forklaringsmodeller. Hva skyldtes uenighetene, da det ikke var ideologi?

Rektor Hoel og professor Klaus Hansen – påvirkning på studentfylkingen?

Rektor Adolf Hoel var tilhenger av nasjonalismen innen Nasjonal Samling. Han var geolog, og blant Norges fremste forsker på polare strøk. Han var delaktig i annekteringen av Svalbard og Dronning Mauds land og var også en av pådriverne for igjen å få Grønland under norsk flagg. Hoel må også regnes for å være en av ”de moderate” NS-medlemmene på UiO. Han videreførte Seips parole om – Verdighet, ro og disiplin, det motsatte skader oss alle. Hoel ønsket ikke å provosere motstandsbevegelsen, men forsøkte å moderere og demme opp for radikale forslag fra Nasjonal Samling, tyskerne og NSSF.

Klaus Hansen var professor i farmakologi og formann i Norsk – Tysk Selskap. Norsk – Tysk Selskap var en pangermansk organisasjon, som vokste seg stor blant NS-medlemmene under okkupasjonen, og fikk til slutt en oppslutning på nærmere 8000.²³⁹ Hansen sa i et intervju med *Huginn* at de fleste studenter var medlemmer.²⁴⁰ Det er ikke mulig å etterprøve denne påstanden, men Norsk – Tysk Selskap fikk ved flere anledninger positiv omtale i

²³⁹ Tallene er usikre, men gir en viss pekepinn. Se Sørensen 1989 s. 91.

²⁴⁰ ”Vi intervjuer: Norsk Tysk Selskaps formann, professor dr. Med Klaus Hansen” *Huginn* nr 1-2 1944.

Huginn. Hansen var fremtredende ved det medisinske fakultetet, og hadde trolig innflytelse på NS-studentene der. Han var et uromoment på UiO under hele okkupasjonen. Hansen var en sterk pådriver for nazifiseringen og gikk som oftest utenom tjenesteveien rett til minister Schancke. Han var som oftest den eneste som stemte for sine forslag i møter med andre professorer, og var særdeles dårlig likt av de uten partimedlemskap. Det kommer frem i saken mot Holm at de to hadde kontakt i tiden før Universitetet ble stengt. Hansen var en taktiker og visste å alliere seg med de rette menneskene for å få aksept for sine syn. Blant ”Holms drabanter” fant han alliansepartnere.

Det er en plausibel teori å hevde at NS-studentenes innstilling kan sees i sammenheng med de to professorene. Grunnene til det ligger ikke ideologisk, men realpolitisk. Hansen var en rabulist, og lagde uro hvor enn han var. Han var ikke interessert i en sakte overtagelse av det norske folk. Mennesker som ikke var NS-medlemmer skulle enten bli det, eller møte konsekvensene. Han ville innføre nyordningen med den makt det var å være eneste lovlige parti. Dette var et syn han delte med ”de radikale”. De hadde samme taktikk for å gjennomføre nyordningen.

Hoel hadde en sterk påvirkning på Kramer, Sæteren og Røer.²⁴¹ ”de moderate” hadde et godt samarbeid med Hoel hele tiden Universitetet var åpent, og gis også gode skussmål av Hoel i rettsoppgjøret.²⁴² Det er godt dokumentert at disse tre var lojale mot rektor Hoel, og at de også delte hans meninger.²⁴³

Et moderat spill for galleriet?

Det kommer klart frem at det var to forskjellige grupperinger innad i NSSF. En moderat gruppe og en mer radikal. Forskjellene i holdninger er også ganske klare. Et spørsmål det er verdt å spørre seg er om det kun var strategien som var forskjellig, eller om ”de moderate” og ”de radikale” ønsket et markant forskjellig Universitet?

De moderate NS-studentene ønsket mindre konfrontasjoner med studentene som ikke var NS-medlemmer. Hvorfor? Var det av forståelse og sympati for de øvrige studentenes situasjon, eller var det av hensyn til partiets renommé og ønsket om å holde Universitetet åpent? Paul Røer ble frikjent da saken mot han kom opp for første gang. Dommeren mente da

²⁴¹ Ett eksempel er at Røer satte sammen Hoels bok *Universitetet under okkupasjonen* mange år etter Hoel var avgått med døden etter en bilulykke i 1963. Noe som tyder på at lojaliteten fra Røer var stor også etter frigjøringen.

²⁴² Se for eksempel RA: L-sak Oslo politikammer sak 3889 Carl-Martin Kramer, dok 10.

²⁴³ Hoel vitnet i sakene mot Røer, Kramer og Sæteren og gav de tre vedlig gode skussmål. Det finnes flere eksempler på at alle tre var lojale mot Hoel.

at han hadde gjort så mye bra for landet at det veide opp for feilene. Da dette ble kjent på Røers hjemtrakter gikk de sammen og laget en underskrivskampanje for å få saken gjenopptatt. Røer ble da dømt på en rekke punkter. I dommen heter det:

Angående siktedes 'gode gjerninger' skal bemerkes at disse for en stor del synes mer å ha vært motivert av hensynet til Nasjonal Samlings omdømme og av ønsket om for enhver pris å holde Universitetet gående, enn av hensyn til de enkelte studenter²⁴⁴

Det finnes beviser som går imot den moderate fremstillingen de gav uttrykk for før og etter frigjøringen. For Kramers del finner man en publisert tale i *Huginn*, som ikke setter han i et veldig bra lys.

Kun pålitelige personer kan bli embetsmenn og offentlige tjenestemenn. Men det er *ikke* meningen å forlange noe partimedlemskap eller proformapositivitet av de som noe gang er sloppet inn i et fagstudium. Tvert imot, det er bare bra at vi vet hvor vi har de forskjellige, så slipper studentrepresentantene å begå feil når myndighetene utspør dem om studentenes personlige forhold.²⁴⁵

Kramers plan var altså å ikke relegere noen, men å isteden nekte de arbeid da de var ferdig utdannet. Det er vanskelig å se at dette var noen mer rettfærdig prosess ovenfor NS-motstanderne enn å nekte de adgang til studiene. Taktikken var å holde konfrontasjonene på avstand og ikke risikere tumulter ved Universitetet. Motivet var ikke å behandle studentmassen rettfærdig.

Asbjørn Sæteren var aktiv i tiden rundt arrestasjonene 15. oktober 1943. Han jobbet tilsynelatende for å få alle ut fra fangenskap på grunn av at arrestasjonene var gjort på et ikke-eksisterende grunnlag. I saken mot Røer kommer det forøvrig frem et avhør Stapo gjorde av Sæteren 10. januar 1944:

Røer og jeg uttalte oss om arrestasjonene og sa da bl.a. at det, bortsett fra enkelte tilfeller så ut til at de fleste arrestasjoner var berettiget. Ennvidere ble vi enige om at vi måtte prøve å bidra til at de som var satt fast uten grunn, kunne komme løs igjen slik at det ikke ble årsak til at det ble uroligheter ved universitetet.²⁴⁶

Igjen ser man samme strategien. Man måtte unngå uroligheter ved Universitetet for å opprettholde driften. Sæteren var den som gikk hardest imot Holm på denne tiden, og

²⁴⁴ RA: L-sak. Oslo politikammer sak 4115 – Paul Røer, dok 1.

²⁴⁵ "Til Universitetsstudentene" *Huginn* nr 8 1942.

²⁴⁶ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4115 – Paul Røer, dok 63/5.

beskyldte han for egenrådig å ha sørget for stengningen av Universitetet.²⁴⁷ Sin egen rolle nevnte han ikke i sin helhet under rettssakene etter frigjøringen. Dette var Sæterens taktikk også utenfor Universitetet. Han var veldig opptatt av skolepolitikk og sendte Orvar Sæther sine synspunkter på opprettelsen av Norges Lærersamband: ”Vi kan vel ikke vente at lærere med respekt for sig selv vil finne sig i dette. Det er nå en gang det beste trekk ved menn av nordisk rase, - - en böier seg ikke for tvang.” En ganske kvass kritikk av lærersambandet og måten det ble opprettet på. Brevet ble sendt 18. februar 1942. Som vi har sett før var heller ikke dette noen reell kritikk av politikken, men av gjennomføringen og strategien, Sæteren sier videre i brevet:” Jeg tror derfor bestemt at det vil lønne sig for N.S. å utsette gjennomføringen av dette. Det er tidsnok å gjøre det når Tyskland om ikke lenge har vunnet krigen.”²⁴⁸

De moderate var også uttalte motstandere av at stipendier skulle deles ut på bakgrunn av politisk ståsted. Men også her viser den samme strategien seg. Paul Røer nevner stipendietildelinger i sitt epos ”Minner fra krigstiden”. Han sier her at de var ytterst påpasselige med å ikke la NS-studenter få forrang, men legger samtidig til at de lot NS-studenter få ekstra penger fra et fond som Kramer hadde fått samlet inn fra forskjellige kommuner som hadde studenter på Universitetet. Det kommer klart frem at denne løsningen ble valgt for å ikke provosere de resterende studentene. Røer skrev selv: ”På den måten hadde vi elegant løst stipendutdelingen, som ellers kunne vært kontroversielt og skapt kjedelige situasjoner”.²⁴⁹

Dette viser at selv om det var to grupperinger som sto mot hverandre innad i Studentfylkingen, var ikke målene deres så forskjellige. Begge var ute etter en nyordning av landet og en utestengelse av de som ikke ville innlemmes i Nasjonal Samling. Forskjellen var strategien de ville benytte for å komme dit. ”De radikale” hadde utvilsomt en mer konfronterende framgangsmåte, og det hører med at de allerede fra 1942 av ønsket å sende politiske motstandere til Tyskland.²⁵⁰ Om disse planene hadde gått gjennom, kunne krefter innen ”de radikale” allerede da fått menneskeskjebner på samvittigheten. I referatet fra et møte blant NS-studentene, der forslagsstillerne er anonymisert, kommer Røer igjen med argumentet om at relegasjonene ville gi uheldige ettervirkninger på Universitetet. Derfor blir ”de moderate” et upresist begrep. Kanskje ville ”de avventende” vært mer dekkende?

²⁴⁷ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 58/4a.

²⁴⁸ RA: L-sak Oslo politikammer dom 4035 – Asbjørn B. Sæteren, dok 42.

²⁴⁹ Røer 2004 s. 42.

²⁵⁰ Våren 1942 holdt NSSF et møte der de diskuterte om de skulle sende ”hetzere” fra medisin til Tyskland. Forslaget ble dementert på møtet og det ble ikke noe av. RA: L-sak Oslo politikammer sak 4115 – Paul Røer, dok 102.

”De moderate” ønsket å unngå konfrontasjoner for at Universitetet ikke skulle bli stengt. De var redd for at streiker og uro fremsatt av NS-motstanderne ville skape så mye negativitet hos tyskerne at de ville stenge. Det samme argumentet kan snus og forklare politikken ført av ”de radikale.” I et avhør gjort av Studentenes granskningskomité 20. juni 1945 sa Holm at arrestasjonene 15. oktober 1943 ble foretatt for å hindre at tyskerne skulle stenge Universitetet.²⁵¹ Holm fryktet at tyskerne ikke ønsket å holde Universitetet åpent, da NSSF ikke hadde lyktes med å omvende studentmassen, og at stedet istedenfor ble brukt som en arena for motstandskamp. Han mente de måtte vise Terboven at de tok ansvar for nyordningen.

En kamp om makt

Det synes ganske tydelig at de forskjellige grupperingene også kjempet om makten ved Universitetet. Sæteren var tilhenger av at NS skulle diskuteres og også kritiseres i offentligheten. I *Germaneren* skrev han en artikkel der han sa: ”offentlig kritikk av partiet er et absolutt gode og en nødvendig forutsetning for en sunn utvikling.”²⁵² Dette brøt med førerprinsippet i NS, og var en måte å vise kritikk ovenfor Quisling på. Sæteren var en del av et pangermansk miljø som var kritiske til Quisling og hans nasjonalismepolitikk. Rolf Holm var, som nevnt, en stor tilhenger av Quisling, og også førerprinsippet. Holm var den ubestridte føreren blant NS-studentene, og hans rolle ble trolig aldri diskutert innad i NS-ledelsen. Holm fortsatte i stillingen også etter han ble fylkesfører for Stor-Oslo. For å utfordre hans makt måtte man da finne en vei utenom NSSF. Sæteren sendte et freidig forslag til Schancke om omstrukturering av NS’ virke innad på UiO. Bakgrunnen for brevet var at rektor Hoel hadde klaget til Quisling om at verken NSSF eller Norsk Studentsamband fulgte tjenesteveien innad på Universitetet. Hoel ble forbigått gang på gang, og hadde ikke kontroll på hva NS-studentene gjorde. Quisling ba da Schancke om å utforme et regelverk for hvordan prosedyrene skulle være. Quisling var en sterk tilhenger av fagstyre, og mente Hoel skulle ha styringen innad på Universitetet. Holm hadde for vane å gå rett til Schancke, noe som i realiteten brøt med Quislings måte å tenke politikk på. Forslaget fra Sæteren gikk ut på å skille faglige anliggender fra de ideologiske. Han mente at NSSF skulle miste sitt mandat på indre anliggender ved Universitetet og redusere sitt virke til kun å omfatte ideologi. Ansvaret

²⁵¹ RA: L-sak Oslo politikammer domsforelegg 692 – Karl Johan Kristiansen, dok 10/7.

²⁵² ”Kritikk” *Germaneren* nr 34 1943, originalmanuskriptet finnes i saken mot Sæteren.

for faglige spørsmål skulle i sin helhet tilfalle Fellesutvalget og de forskjellige særutvalg. I Sæterens forslag til Schancke het det:

Den nødvendige innflytelse på ledelsen skaffer man seg ved at pålitelige medlemmer av Fylkingen utnevnes til ledere av de faglige studentorganisasjoner hvor det teoretisk er adgang for alle studenter til å gjøre seg gjeldende og at man som Rektor har en mann som er lydhør for NS studentenes krav²⁵³

Dette var et forslag Hoel støttet, om ikke også regisserte. Som det kommer frem av sitatet ville Sæteren flytte tillitsvalgte fra NSSF over til utvalgene. Utvalgene svarte til rektor Hoel og ikke til landsleder Holm. Før okkupasjonen hadde utvalgene vært bindeleddet mellom rektor og studentene. Denne strukturen klarte Holm aldri å endre og han fikk dermed ikke kontroll over utvalgene. Ved å gi Fellesutvalget makt på bekostning av Holm og Studentfylkingen ville Sæteren, som var leder av fellesutvalget, få mer makt og innflytelse. Igjen kommer de samme motivene frem: ”Jeg er ikke i tvil om at en ordning som gir Studentfylkingen avgjørende innflytelse på f.eks. opptagelsen av nye studenter i dag vil føre til at universitetet blir stengt.”²⁵⁴ Rolf Holm sa i et brev til minister Schancke at han var sterk motstander av forslaget. I følge Sæteren selv gikk minister Schancke god for forslaget, men om det i realiteten stemte er vanskelig å si. Forslaget ble sendt til Schancke 1.oktober 1943, tett oppunder arrestasjoner og stengningen av Universitetet. Dermed ble ikke saken ferdig diskutert.

Oppsummering

Alle de forskjellige ideologiene omtalt av Sørensen var representert, men det er ikke noe mønster som kan overføres til de to grupperingene innad i Studentfylkingen. Det ser ikke ut til at ideologisk tilhørighet hadde noe å si for lagdannelsene innad i NSSF. Man finner nasjonalister og pangermanere med samme interesser for hvordan Studentfylkingen skulle drive politikk. Samtidig ser man at mange med tilnærmet lik ideologi hadde motsatte syn. Det virker klart at det ikke var den ideologiske tilhørigheten som var avgjørende for alliansedannelsene.

De to gruppene skiller seg mest ved strategi. Det kommer ikke frem at en av gruppene ønsket et mer humant samfunn etter krigen enn den andre. Begge grupperingene fulgte den strategien de mente ville være mest effektiv for Universitetet. De to grupperingene ville begge ha en fascistisk stat, uten demokrati og allmenne menneskerettigheter. Den største forskjellen

²⁵³ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4035 – Asbjørn B. Sæteren dok 17/2.

²⁵⁴ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4035 – Asbjørn B. Sæteren dok 17/3.

var strategien frem til målet. Det synes klart at ”de moderate” hadde et godt samarbeid med Hoel, og at han kunne benytte seg av deres lojalitet da han trengte dem. Forholdet mellom Hansen og ”de radikale” er ikke like dokumentert, men de hadde samme strategi for hvordan nyordningen skulle gjennomføres på Universitetet. Dermed kan det hevdes at splittelsen i NS-miljøet blant studentene var forårsaket først og fremst av strategiske valg. Ikke av ideologiske årsaker.

Det kommer også frem at medlemmene i NSSF var ideologisk skolert og fulgte med på strømmingene innad i partiet. De var debattanter i toneangivende aviser og tidsskrifter og hadde klare meninger. NSSF klarte aldri å skape noe egenartet miljø. De ble aldri enige om de strategiske valgene, og kjemien mellom de involverte var ikke god. Dette viser at organisasjonene ville fått store problemer i en gitt maktsituasjon etter okkupasjonen.

6: NS-studentene og utdanningspolitikk

NS-studentenes utdanningspolitikk må sees i sammenheng med NS' egen utdanningspolitikk. Det politiske programmet for NS ble stadfestet av Quisling 15.februar 1934. Punkt 23 omfatter utdanningspolitikken og vises her i sin helhet:

Bedre skoleutdannelse på kortere tid med større vekt på karakterdannelse, samfunnsånd, kroppsutvikling og det praktiske liv. En samlet skoleplan med spesialisering etter den enkelte elevs anlegg og fremtidsplaner, og etter samfunnets behov. Ved stipend koster staten den høgre utdannelse av særlig begavet ungdom. Forskningsinstitutt og fagskoler utbygges.²⁵⁵

I likhet med Hitler og NSDAP lot Quisling partiprogrammet til Nasjonal Samling være uendret under hele partiets levetid. Den delen av programmet som omfattet utdanning var kort, men samtidig klar på hvilke forandringer Quisling søkte. Det viktigste var at partiet tilstrebet en nivå delt skole, og at utdanningen skulle bli kortere. Samtidig skulle den, i større grad, utvikle samfunnsånd og skape karakter. Problemstillingen for dette kapitlet er: *Hvordan var NS-studentene sin utdanningspolitikk og i hvilken grad fulgte de partiprogrammet?* Dette er viktig da det dreier seg om NS-studentenes metoder for å nazifisere akademien. NSSF skulle være Nasjonal samlings verktøy til å nazifisere denne sektoren gjennom de datidige studentene. I dette kapitlet vil utdanningspolitikken innad på UiO behandles, dette inkluderer i tillegg opptakene til de adgangsbegrensede studiene. Videre vil NS-studentenes syn på gymnasutdanningen bli analysert. Norsk Studentsamband hadde under okkupasjonen ansvar for enkelte deler av utdanningen til norske elever. Da i form av de nazistiske Langemarckstudiene og den norske modellen med Statsgymnas. Gymnasutdanningen skulle rekruttere studenter videre inn i høyere utdanning og er således viktig for oppgavens problemstilling.

Nasjonal Samlings teorigrunnlag for utdanning

En mer detaljert instruks for NS' utdanningspolitikk gav byråsjef i Kirke og undervisningsdepartementet og NS' skolepolitiske talsmann, Johannes Norvik, i sin artikkel i *Norges Nyreisning*.²⁵⁶ Norvik mente det var demokratiet i Norge som hadde skylden for ensrettingen i skolen. Det er da paradoksalt at han fant fasiten i England. England hadde en

²⁵⁵ Nasjonal Samlings politiske program 1934. Gjengitt i Johs. Andenæs, *Det vanskelige oppgjøret*, Oslo 1980.

²⁵⁶ Johannes Norvik, "Vårt skolevesen: nutids standpunkt og framtidslinjer" i *Norges Nyreisning*, Oslo 1942, en artikkelsamling holdt som foredrag og seinere utgitt.

skolepolitikk som Norvik omfavnet og brukte som mal for partiets modell. Han bemerket imidlertid at England ikke hadde noen demokratisk skolepolitikk.²⁵⁷ Det engelske systemet var lagt opp slik at elevene ble delt i fire nivåer mellom A og D, der A var det beste. Det engelske skoleverket fordelte elevene i homogene undervisningsgrupper og gav elevene undervisning som passet deres nivå.

Norvik brukte gausskurven som teoretisk bakteppe da han utformet NS' utdanningspolitikk. Ifølge denne teorien er det en liten del som er mer intelligente enn gjennomsnittet, og en liten del som er mindre intelligente. Gausskurven er en normalfordeling basert på intelligens tester. Norvik tilsiktet et nivådelt skolevesen for Norge i likhet med England. Alle skulle gå i klasse med elever som var likestilt i intelligens. "Samfunnet har mest bruk for de intelligente; de skal bli lederne, og jo før de kan skilles ut og gis oppgaver som passer for deres intelligensstrinn, jo bedre."²⁵⁸ Det var med andre ord de flinkeste som skulle prioriteres. Intelligensen var også arvelig betinget. Det var noe lærerstanden, ifølge Norvik, var enige i. De svakere elevene skulle få oppgaver i en praktisk retning og tidlig spesifisere seg mot et yrkesfag. De evnerike skulle lære teori og styres inn mot en akademisk utdanning. Denne nivådelingen skulle starte så tidlig som mulig.

Vårt system med 7-årig uddifferensiert folkeskole kan nok forlikes med den sosiale rettferdsfølelse, som krever at likhet eller ulikhet i utdanning ikke skal avhenge av foreldrenes økonomiske status. Men den forlikes ikke med det biologiske syn som krever at de dyktigste ikke hindres.²⁵⁹

Det skulle vise seg vanskelig å starte nivådelingen så tidlig, da planen om Norges Lærersamband og tvangsinnmeldingene av skoleelever til nasjonal ungdomstjeneste slo fallitt vinteren 1942. Videre i artikkelen argumenterer Norvik for at studietiden måtte bli kortere. Norge tapte store penger, både på tapt arbeidskraft og på å holde elevene i utdanning, noe som i seg selv var kostbart. Foruten det økonomiske mistet ungdommen også ungdomstid og inntekter fra arbeid. Norvik legger i tillegg stor vekt på de rasemessige konsekvensene som fulgte av en lengre skoletid for de som studerte på høyskoler og universitet:

I nevnte samfunn har nemlig de begavede slekter ofte en belastning som tvinger dem ut i fåbarnssystem. Dette forhold er blitt særlig utpreget i privatkapitalismens tid ved de usikre kår mellomstanden er kommet inn i, og de sterke krav det stilles til den med hensyn til utdanning. Den stand som er sterkest presset slik, er den akademiske, den har derfor i alle land

²⁵⁷ Norvik 1942 s. 140.

²⁵⁸ Norvik 1942 s. 139.

²⁵⁹ Norvik 1942 s. 142.

færre barn pr. ekteskap enn andre, ekteskapsalderen er høyere og giftermålsfrekvensen lavere enn i hvilken som helst annen stand.²⁶⁰

Det at de mest intelligente måtte bruke ett eller flere år ekstra på skolebenken bidro til at de med de beste akademiske forutsetningene reproduserte seg i mindre grad enn de med lavere intellekt. Resultatet da ble at de med lavere intellekt ble flere, mens de smarteste ble færre. Dette var, ifølge Norvik et stort rasemessig problem. Norvik mente det burde legges til rette for at det ble avlet flere barn med høy intelligens. I Tyskland ble også utdanningsløpet forkortet. Grunnskolen ble kuttet fra ni til åtte år på 1930 tallet²⁶¹. Dette var dermed ikke noe NS var alene om.

Norvik mente i tillegg at for mange tok høyere utdanning, og at det dermed ble for mange akademikere. Dette resulterte, ifølge Norvik, i at det ikke fantes nok jobber for de som ble utdannet. Behovet for høyere utdanning måtte kartlegges, slik at man ikke skulle gi plass til flere enn det var behov for: ”Derved sikres de folk vi har valgt ut til å gå studievegen, arbeid, sosial trygghet og mulighet for familieliv i tidlig alder.”²⁶² For at utdanningsløpet skulle bli kortere foreslo Norvik å kutte i bredden på studiene, hans forslag var å ”skjære vekk alt unyttig lærestoff som sinker opplæringen.”²⁶³ Med det mente Norvik at elevene for eksempel ikke trengte så mye matte om de gikk på språkkursene. Han ville kutte bort alt han mente ikke var nødvendig for de forskjellige utdannelsene og seinere arbeid utdanningen siktet mot. Når det gjaldt historieundervisningen kunne ”en god del enkeltheter tas bort til fordel for det som er viktigere.”²⁶⁴ Norvik ville lage maskiner for statsapparatet. Alle skulle fra tidlige barnsben vite hvilke evner de innehadde, og på hvilken måte de skulle tjene til samfunnets beste. Dette ble kombinert med NS’ rasesyn. Han mente at raselære måtte bli en større del av historie- og geografifagene, og så snart som mulig bli et eget fag.²⁶⁵ Det var to forskjellige måter Norvik så for seg at nivådelingen skulle foregå. På landsbygda måtte man lage egne eliteskoler, der kun de mest intelligente fikk adgang til å gå. I byene og på større tettsteder kunne man dele inn i homogene klasser etter intelligens. For at dette skulle la seg gjøre måtte man ha flere parallelle klassetrinn.²⁶⁶ Elevene skulle i tillegg gå på det trinnet de

²⁶⁰ Norvik 1942 s. 148-9.

²⁶¹ R.H. Samuel og R. Hinton Thomas, *Education and Society in Modern Germany*, London 1949 s. 133.

²⁶² Norvik 1942 s. 150.

²⁶³ Norvik 1942 s. 149.

²⁶⁴ Norvik 1942 s. 149.

²⁶⁵ Norvik 1942 s. 154.

²⁶⁶ Johannes Norvik, ”Vårt skolevesen” i Halldis Neegård Østbye (red) *Det Nye Norge, annen del*, Oslo 1943 s. 146.

hadde evner til. Det ville da være naturlig at de mest intelligente hoppet over klasser, mens de med lavere intellekt måtte gå om igjen.

Det er klare paralleller mellom NS' politiske program, som ble utformet i fredstid i 1934, og Johannes Norviks artikkel om utdanningspolitikken i 1942. De programfestede løftene ble benyttet, videreutviklet og ispedd raseideologi. I politikk er det ofte langt fra ord til handling, det er derfor interessant å se hvordan teoriene ble benyttet i praksis.

NS-studentenes planer for utdanningen

Når det gjaldt nivådeling var dette i Norviks artikkel først og fremst myntet på lavere alderstrinn. NS ville lage forskjellige klasser/skoler for de som skåret høgt på intelligenstester og de som hadde en lavere skår. Dette skulle skje allerede tidlig på folkeskolen. Det kan likevel argumenteres for at nivådeling også var noe NSSF strebet etter på universitetsnivå. De ville først og fremst satse på de beste, de ville ha høgt utdannede ledere som var regimetro. Ledende personer innen studentfylkingen var tilhengere av å la NS-medlemmer og frontkjempere omgå køene på de adgangsbegrensede studiene, og dermed bli opptatt på bekostning av studenter med bedre faglige forutsetninger. Denne nivådelingen kan sees på som det motsatte, siden studentene med bedre karakterer ikke kom inn. Imidlertid er det viktig å tenke over hva NS satte høyest av faglig dyktighet og en ideologisk/åndelig intelligens og konformitet. NS' syn var at samfunnsånden var nødvendig for landet, og derfor en viktig faktor da studenter skulle utvelges til de adgangsbegrensede studiene En NS-student fra Bergen lanserte, under pseudonym, et løsningsforslag der begrensningen til høgere utdanning skulle skje allerede ved opptakene til gymnasene:

De som tar artium bør være sikret adgangen til et fortsatt studium i samme lei, om de ønsker det. Begrensningen bør foretas før artium. Ikke enhver som helst burde få adgang til å komme inn på gymnasiet: evner, resultater og personlig karakter må være det avgjørende. Bare de aller beste bør bli folkets oppdragere, lærere og vitenskapsmenn.²⁶⁷

Forfatteren ønsket en nivådeling slik at bare de med "evner, resultater og personlig karakter" kunne ta artium. Dette kan tolkes dit hen at 15 og 16 åringer måtte gå inn for nyordningen for å kunne ta gymnasiet. Slik skulle man sikre at de som søkte høgere utdanning var ideologisk konforme og at morgendagens ledere var regimetro. Alternativet var da en yrkesfaglig retning. Sitatet viser at krefter innen fylkingen ønsket at studenter med annen ideologi kunne nektes opptak til gymnasene. Dette var et radikalt utsagn som ikke ble støttet av alle innad

²⁶⁷ "Studiebegrensningen, mitt syn på saken" *Huginn* nr 7-8 1943.

blant NS-studentene, det var stridigheter innad i NSSF om å gi NS-medlemmer forrang i køene. Den moderate delen av fylkingen, med Kramer, Røer og Sæteren, synes å ha vært motstandere av denne praksisen, mens de mer radikale, som Holm og Ulf Breien, helt klart var tilhengere. Breien var den første som tok krigseksamen ved UiO, da han kom tilbake fra fronttjeneste.

Kortere utdanning og adgangsbegrensning

Det var viktig å korte ned utdannelsen i tid. NS var et lite parti med mye makt, og de trengte mange NS-medlemmer med høy utdanning til å ta på seg offentlige stillinger og arbeidsoppgaver. Det var for få NS-medlemmer, spesielt i statsforvaltningen og skolen. NS-jurister og lærere var mangelvare. NSSF var tilhengere av en kortere utdanning. De radikale innen Studentfylkingen mente tidlig at man måtte erstatte de regimekritiske i offentlig sektor med NS-tilhengere. Dette var ikke uproblematisk, og ville gi store utfordringer. Uansett hvor raskt man kunne få ungdommen gjennom utdanningen, så Studentfylkingen at de nyutdannede ville få problemer med å utføre arbeidet som krevdes for ledende stillinger, uten å inneha den nødvendige erfaringen. I huginnartikkelen ”Sett fart og kraft på studiene!”, behandles dette problemet:

Men det vi kaller korrupsjon, det er embetsmenn og statsfunksjonærer som sitter på sine stillinger, hever gasje i det nye Norge og som aktivt eller passivt, i tjeneste eller privat motarbeider og saboterer dem som de skal tjene. Det er ikke bare sabotasje og korrupsjon, det er langt verre, det er uhederlighet, svindel og utroskap. Derfor skal de også vekk og NS-kandidater og academici skal overta de vanskjøttede hverv. Det er bedre at en ung student underviser den opvoksende slekt i den nye tids ånd, enn at en stabeis av en jøssing får lov til å forkvakle de friske sinn med nøytralitet, lojalitet og andre maskerte former for sabotasje.²⁶⁸

Artikkelen viser at NS-studenten så det var brister i deres plan om å innsette nyutdannede ideologisk konforme personer til fordel for de som var kritiske mot NS. Likevel mente de at nyutdannede NS-studenter – i kraft av å tilhøre den åndelige eliten – ville gjøre en bedre jobb enn de som fra før innehadde disse posisjonene. Artikkelforfatteren grunngir dette med at NS-medlemmer hadde den rette innstillingen og gløden til å få arbeidet gjort: ”Det er tusen, titusen ganger viktigere at der i disse krevende stillinger kommer folk som i alle fall har viljen

²⁶⁸ ”Sett fart og kraft på studiene!” *Huginn* nr. 1 1942.

til å gjøre skibs arbeid”²⁶⁹. Studentene ble oppfordret til å være raske med utdanningen, slik at de kunne fylle viktige posisjoner i statsforvaltningen.

Et problem i den andre enden av skalaen var at det var problemer med for lite kvalifisert arbeidskraft. Carl-Martin Kramer mente at det i 1943 var for mange ubesatte stillinger i statsforvaltning og skolesektoren. Kramer mente det var et stort problem at mange med etterspurt kompetanse valgte bort stillinger i det offentlige pga at de ikke ville arbeide for NS. Han hadde sitt eget løsningsforslag på dette problemet. Noen av ankepunktene i rettsaken mot Kramer var nyordningsforslag han hadde foreslått som kontorsjef i Norsk Studentsamband i 1943.²⁷⁰ Han mente man måtte forlange at alle som tok eksamen juridicum måtte skrive under på at de ikke av politiske grunner ville la være å ta jobb i det offentlige, og sendte inn et lovforslag om dette til minister Schancke i departementet. Det skulle ifølge Kramers lovforslag bli satt opp en liste, der alle utdannede jurister til enhver tid måtte oppdatere hvilken jobb de hadde. På den måten kunne ledige jurister kontaktes av myndighetene og bli benyttet der det var behov for dem. Juristene hadde da en plikt til å ta arbeid på grunn av kontrakten de hadde undertegnet. Lignende tiltak var også ønskelig ved andre utdannelse. Kramer mente filologer og realister også burde underlegges de samme reglene. Disse listene skulle føres av justisdepartementet, evt. kunne Sambandet ta seg av dem. Et annet forslag var å få innsatt ferdigutdannede i statlige stillinger gjennom den nasjonale arbeidstjenesten. Noe mer om hvordan dette skulle foregå nevner ikke Kramer i brevene til minister Schancke. Lovforslagene ble sendt gjennom rektor Hoels kontor og ble stoppet der. Schancke fikk ikke greie på forslagene før Kramer purret på svar.

Forslagene ble aldri gjennomført, da verken Hoel eller Schancke støttet dem. Det er uansett interessant at NSSF i begynnelsen av 1942 ville kvitte seg med ledere og lærere som ikke hadde den rette ideologiske konformiteten, mens bare et år etter prøvde Kramer å tvinge nyutdannede, politiske motstandere inn på arbeidsmarkedet. Kanskje hadde de fortsatt tro på at vanlige nordmenn ville innordne seg etter politikken bare de kom i arbeid?

Det kom også inn forslag om å utelate store deler av utdanningsløp på debattsidene i *Huginn*. En debattant mente at man kunne utdanne lektorer til skoleverket uten at hovedfag var påkrevd. ”En er nemlig like kvalifisert som lektor enten man har hovedfag eller ikke.”²⁷¹ I følge debattanten skulle ikke lektorer uten hovedfag betraktes som mindreverdige av den grunn, og skulle stille likt med de lektorene som hadde den nødvendige utdannelsen. De

²⁶⁹ ”Sett fart og kraft på studiene!” *Huginn* nr. 1 1942.

²⁷⁰ RA: L-sak Oslo politikammer sak 3889 – Carl-Martin Kramer, dok 22.

²⁷¹ ”Diskusjonen om studieordningen” *Huginn* nr 5 1943.

skulle med andre ord ikke betraktes som adjunkter, men som fullverdige lektorer. Asbjørn Sæteren mente også at hovedfag var unødvendig for å bli lærer. Han foreslo i *Huginn* å dele filologistudiet i to. Hvor én del siktet mot en vitenskapelig stilling, med hovedfag.

Lektorutdanningen skulle kun vare fire år, og konsentrere seg mer om pedagogikk. Denne utdannelsen skulle inneholde ett år med forberedende, samt at studentene i løpet av de siste tre årene skulle gjennomgå pedagogiske kurs samt tre undervisningsfag. Sæteren var av den oppfatning at lærere i grunnen burde kunne faget godt nok etter selv å ha sikret seg artium. Det var pedagogikken som var viktig for en god lærer.²⁷² Sæteren skriver videre at han ønsket et tettere samarbeid med gymnasene og lærerne der når det gjaldt opptakene til høgere utdanning. Gymnaslærerne burde, ifølge Sæteren, få et ord med i beslutningen om hvem som var skikket eller ikke til å bli lærere eller forskere innen filologi. Opptakskravene burde dreie seg mindre om karakterer og mer om subjektivt skjønn og opptaksprøver. De som ble anbefalt en utdanning etter de skisserte opptaksreglene, skulle få denne dekket av staten gjennom stipendier. Om man ikke ble plukket ut og anbefalt til et studium kunne man fortsatt melde seg opp til det, men studenten ville da måtte påkoste det selv.

Flere utdannelser hadde adgangsbegrensninger under okkupasjonen. Foruten medisin-, farmasi- og tannlegeutdannelsene i Oslo hadde også Norges tekniske høgskole i Trondheim adgangsbegrensninger. Felles for alle utdannelsene med begrensning var at det var vanskelig å komme inn, og at det var artiumskarakterene som lå til grunn. Som det kommer frem i Sem Fures bok *Universitetet i kamp 1940-1945*, førte NS en utrettelig kamp for at deres medlemmer skulle få forrang i køene ved Universitetet i Oslo. I Trondheim mente gruppeleder i NSSF Bjørn Bjørnvold at NS-medlemmer burde komme før andre i køene fordi de hadde tatt et samfunnsansvar. Siden så mange organisasjoner var blitt tømt for mennesker idet NS tok kontrollen over dem, hadde byrden blitt desto større på de som tok ansvar for å holde ungdoms- og idrettsarbeidet oppe. De som tok dette ansvaret burde, ifølge Bjørnvold, få forrang foran de som hadde skoftet og løpt fra ansvaret. Arbeidet hadde virket inn på skolearbeidet, og hindret NS-ungdommen i å oppnå de beste karakterene. Et annet element i Bjørnvolds argumentasjon, var at NS-medlemmer ofte ble trakassert på skolene, både av lærere og medelever. Dette førte også til at de gode karakterene uteble, noe som måtte regnes med i opptakene.²⁷³

²⁷² "Det filologiske studium" *Huginn* nr 3 1943.

²⁷³ *Huginn* nr 4 1943 "Grunnlaget for opptakinga ved N.T.H."

Ingen enighet om felles løsning

På det juridiske fakultet gikk de formelt til verks. I vårsemesteret 1942 ble det nedsatt en komité som skulle se på ordningene rundt opptak og studieløp. Medlemmene av komiteen var representanter fra departementet, advokatforeningen og dommerstanden. Fra Universitetet stilte NS-professor Herman Harris Aall samt jusstudenten Paul Røer og Carl-Martin Kramer fra Sambandet. Som Sem Fure påpeker, var det ingen av komitémedlemmene som hadde reell innvirkning på hvordan undervisning og eksamen ble avvirket ved fakultetet.²⁷⁴ Uttalelsene fra komitéarbeidet kom i desember 1943, altså etter at Universitet var stengt, så det fikk ingen innvirkning på oppbygningen av studiene ved Det juridiske fakultet. Komiteen var kommet i stand etter en uttalelse fra Det juridiske særutvalg, der de blant annet krevde at studiet måtte begrenses.

Opptaksgrunnlaget må bli skjønnsmessig under hensyntagen til artiumskaracteren, tidligere utdannelse og praksis, og personlige forhold for øvrig. Ved å måtte søke om opptagelse vil studentene lære å forstå at det er et privilegium som er vist dem ved at de får adgang til det juridiske studium.²⁷⁵

Også her argumenterte NS-studentene for at andre kvalifikasjoner enn de rent faglige kunne telle under opptak til studiet. Uttalelsen fra Det juridiske særutvalget viser samtidig at de ønsket å la karakterene virke inn. Det de ønsket var trolig en mulighet til å gå rundt enkelte søkere. Jusstudiet var også det studiet som mest merket pågangen av søkere mest, etter at adgangsbegrensningene var trådt i kraft på medisin. Juss hadde, ifølge Kramer, fått et feilaktig rykte som et studium som kvalifiserte til "alt". Derfor kom mange av de som var avvist fra andre studier til jussen, uten noe egentlig ønske om å bli jurister. Kramer forsøkte både under, og spesielt etter okkupasjonen, å fremstille seg selv som en moderat NS-mann. Han hevdet hele tiden han var imot relegasjoner av politiske motstandere. Kramer mente i tillegg det var uklokt å gi NS-medlemmer særfordeler ved Universitetet, som stipendier og forrang i køene. Kramer var taktisk klok, og var en av de som så farene ved en offensiv politikk ovenfor sine politiske motstandere. Universitetet var ved flere anledninger nære ved å bli stengt, enten av tyske myndigheter, eller fra den norske motstandsbevegelsen. Derfor var det nødvendig at man ikke skapte mer uro enn nødvendig. Derfor mente Kramer og hans likesinnede at provokasjoner som relegasjoner og opptak av studenter på feilaktig grunnlag var uheldig. I en tale til studentene på et allmannamøte 26. oktober 1942 var derimot ordlyden en annen.

²⁷⁴ Sem Fure 2007 s. 173.

²⁷⁵ "Det juridiske særutvalgets uttalelse om ordningen av det juridiske studium", Oslo 1943 Forfattet av Paul Røer, Carl-Martin Kramer og Ben Thorshaug.

Hovedpunktene fra talen er gjengitt i *Huginn*.²⁷⁶ I fremstillingen lar Kramer det lyse gjennom at han ønsket de som aktivt jobbet mot nyordningen bort fra Universitetet ”så hurtig som mulig. Kramer var vel egenrådig til tider, og satte i gang forskjellige ideer og tiltak uten å diskutere dem med andre. Han var også i en særposisjon, da han fra 1942 var kontorsjef i Norsk Studentsamband. Der var han stort sett alene om avgjørelsene. Rolf Holm, som var leder for Sambandet var ofte indisponert da han gjorde fronttjeneste. Når Holm ikke var ved fronten hadde han i tillegg en rekke andre verv, blant annet som fylkesfører for Stor-Oslo og Hirdens bedriftsvern.

Det virker klart at det var uenighet blant NS-studentene om hva som var en bærekraftig utdanningspolitikk. Noen mente det var for mange som ble utdannet, og ønsket kraftige studiebegrensninger, der politisk tilhørighet var en viktig faktor for å bli tatt opp, mens andre igjen ville sikre seg at alle – uansett politisk ståsted – skulle stille seg disponible for jobber i stat og utdanning. Inntrykket man sitter igjen med er at det ikke var noen samordning i uttalelsene. Det var kun ved Det juridiske fakultet man angrep problemstillingene på en formell måte. Ved de andre fakultetene og høgskolene var det kun enkeltuttalelser i brev og avisartikler. Utdanningspolitikken var mye behandlet i *Huginn*. Norsk Studentsamband med Kramer engasjerte seg også sterkt, men det ser ikke ut til at NS-studentene kom til noen felles enighet. Landsleder Holms uttalelser i taler og artikler tar ikke for seg utdanningssituasjonen, annet enn at han ville relegere studenter som viste en antiholdning ovenfor NS-studentene og -undervisere. På den andre siden var Holm en av pådriverne for at frontkjemperne kunne gå opp til krigseksamen. Det synes klart at situasjonen rundt hvor mange akademikere NS-regimet trengte ikke var kartlagt. Det kan også se ut til at behovet for flere byråkrater økte utover i okkupasjonen, og at man derfor måtte gå tilbake på tidligere strategier.

Langemarckstudiet

Norsk Studentsamband ble ansvarlige for gjennomføringen av Langemarckstudiet. Langemarckstudiet lå under samme departement som Norsk Studentsamband, Departementet for arbeid og idrett. Minister Stang var også ungdomsfører. Dette studiet foregikk i Tyskland, der ubemidlede og evnerike ungdommer ble sendt på internatskoler for å ta artium på kort tid, da et studium tilsvarende det norske gynasiet kunne der gjøres unna på 1 ½ år. Elevene ble etter endt utdanning klarert for universitetsstudier. Det er ikke forsket så mye på

²⁷⁶ ”Til Universitetsstudentene” *Huginn* nr 8 1942.

Langemarckstudiet i Norge, men det virker klart at dette var et rent nazifiseringsprosjekt. Studiene åpnet i Tyskland i 1934 og var en del av indoktrineringen av tysk ungdom. Skolene var, for Norges del, først og fremst for de som kom fra lavere klasser, og som ellers ikke ville hatt mulighet til å ta artium og høyere utdanning. Studiet var beregnet på gutter mellom 16 og 24 år. Hans Jacob Øvrum, som var sekretær i Norsk Studentsamband, skriver i *Huginn* at studiet var for den ypperste elite av landets borgere, men at økonomi ikke hadde noen betydning.²⁷⁷ Siden dette var en eliteskole, trengte de ikke mer enn 1 ½ år på artium. Ifølge Øvrum ble Langemarckstudiet åpnet for norsk ungdom i 1942, men kildene viser at Holm arbeidet med Langemarck allerede i 1941. Om noen ble sendt ned allerede da kommer ikke frem.²⁷⁸ Hvor mange som ble sendt ned i alt er ikke klart, men Holm hevdet at det var ca 40-50 norske ungdommer som dro ut. Det er ikke funnet andre kilder som verken støtter eller går imot disse tallene. Ifølge Holm deltok både medlemmer av NSUF og ungdom uten partimedlemskap i studiene.²⁷⁹

En massiv nazifisering

Rolf Holm hevdet det kun ble undervist i vanlige gymnasfag ved Langemarckstudiene. Dette er lite trolig. Langemarckstudiet var nært knyttet til myten om Langemarck.²⁸⁰ Langemarck var en by i Flandern der, i følge myten, tyske studenter kjempet ærerikt under 1. verdenskrig, og de fleste avgikk også med døden. NSDAP brukte myten i propagandasammenheng fra midten av 20-tallet. Det at Langemarckstudiet ble kalt opp etter denne myten viser at studiet var en del av Hitlers indoktrinering av tysk ungdom. Erttertiden har imidlertid vist at avdelingene ved Langemarck ble slaktet ned grunnet dårlig trente soldater og et vaklende lederskap. I tillegg inneholdt troppene trolig ikke mer enn 20 % studenter.²⁸¹ Myten ble brukt av naziregimet i Tyskland til å lage et ideal av soldater som kjempet til siste åndedrag og døde ærefult. Det ble sagt at Hitler selv var en av de som kjempet tappert ved Langemarck, og myten er således også nevnt i *Mein Kampf*.²⁸² De falne ble dyrket som martyrer ved Langemarckinstitusjonene, og Langemarck-dagen ble hvert år feiret den 11. november med pompøse seremonier. Dette var også dagen da studenter kunne bli tatt opp som medlemmer i

²⁷⁷ "Langemarck.Studium Nansen-Studium" *Huginn* nr 2 1943.

²⁷⁸ RA – L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 41.

²⁷⁹ RA – L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 41.

²⁸⁰ Bernd Hüppauf mener at navnet Langemarck ble valgt kun fordi det har en tysk klang. Kampene foregikk i et større område rundt Ypres og var ikke konsentrert rundt Langemarck: Bernd Hüppauf, "The birth of fascist man from the spirit of the front: from Langemarck to Verdun", i Roger Griffin og Mathew Feldman (red.) *Fascism: critical concepts in political science: Fascism and culture* bind 3, London 2004.

²⁸¹ Hüppauf, i Griffin og Feldman (red), 2004 s. 265.

²⁸² Hüppauf, i Griffin og Feldman (red), 2004 s. 273.

NSDAP.²⁸³ Studentene ved Langemarck var uniformert og organisasjonsmessig tilknyttet *Hitler Jugend*. Det virker klart at ungdommene som ble sendt ned for å studere i regi av Langemarck, ble utsatt for en massiv nazistisk indoktrinering.

Det ser ut til at Holm og Norsk Studentsamband ikke har vært utelukkende positive til denne ordningen. Selv var Holm ytterst nasjonalistisk innstilt, og hadde – til tross for at han var frontkjemper og gjennom hele okkupasjonen oppfordret studentene til å gjøre krigstjeneste – en antitysk holdning. De som gikk på Langemarckstudiene hadde forpliktet seg til å fortsette studiene i Tyskland etter endt artium. Holm mente de norske ungdommene burde komme tilbake til Norge og immatrikuleres ved Universitetet og høgskolene i hjemlandet. Han hevdet han fikk omgjort regelen til at de måtte studere videre i Tyskland eller Norge.²⁸⁴ Holm mente grunnen til at de ville ha norske elever ved Langemarckinstituttene var at de skulle rekruttere norske akademikere som ville være trofaste mot Tyskland. Dette kan synes rasjonelt, da NS uten tvil hadde problemer med å omvende det norske akademia til nyordningen. Dette kan i en videre sammenheng også sees på som et middel for pangermanismen fra tyske myndigheters side.

Press om fronttjeneste

Det ble alvorlig for de Langemarckelevene som var i Tyskland i 1944. Det ble da gjort forsøk på å utskrive de norske ungdommene til tjeneste for det tyske krigsmaskineriet.²⁸⁵ Noen protesterte på utskrivningen, og sendte klager hjem til Studentsambandet. De fikk da beskjed om at de ikke trengte å bekymre seg, og at de ikke stod i fare for å bli sendt til fronten uten selv å samtykke. Det var likevel grunn til bekymring. I januar 1945 ble det enda mer alvorlig for ungdommene. I et brev fra en Langemarckelev til sin familie forteller vedkommende at kun elever fra nøytrale land fikk lov til å fortsette studiene sine, og at de som kom fra land som var allierte med Tyskland måtte ut i tysk tjeneste. Norge ble i denne sammenhengen regnet som en alliert av Tyskland og de norske Langemarckelevene ble satt under et press for å verve seg inn i det tyske krigsmaskineriet. Forfatteren av brevet ba familien ta kontakt med Norsk Studentsamband for at de skulle anbefale han til Arbeidstjenesten i Norge. Det var umulig å få utreisettillatelse om man ikke skulle jobbe for krigsmaskineriet på en eller annen måte i hjemlandet. Broren til brevforfatteren, som også var Langemarckelev, var allerede sendt til den

²⁸³ Hüppauf, i Griffin og Feldman (red), 2004 s. 274.

²⁸⁴ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 41.

²⁸⁵ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 41.

tyske marinen for å tjenestegjøre der.²⁸⁶ Norsk Studentsamband fikk også informasjon fra Tyskland om at en norsk Langemarckstudent hadde rømt og at han straks måtte sendes tilbake om han ble funnet. Norsk Studentsamband viste solidaritet med den rømte og angav han ikke, selv om de visste hvor personen oppholdt seg. Norsk Studentsamband var lojale mot sine egne, og bisto Langemarckelevene så godt det lot seg gjøre med å få utreisetillatelse.

Så seint som i mars 1945 mottok Norsk Studentsamband søknader på Langemarckstudiet. I svarbrevet fra kontorsjef Gunnar Wulff-Eng sier han: ”De fleste Langemarck studenter er i innsats på det ene eller det andre område, og undervisning drives regelmessig bare på noen få steder i Tyskland i dag”²⁸⁷ Dette sitatet viser at mange av Langemarckelevene trolig var i annen tjeneste for Tyskland. De som ikke ønsket å delta hadde store vansker med å komme seg tilbake til hjemlandet. Den samme situasjonen gjaldt forøvrig også for norske studenter i Tyskland. Rolf Holm mottok 17. januar 1945 et brev fra lederen for NS Utenriksorganisasjon Olaf Fermann der han forklarte at studentene måtte melde seg til arbeidstjeneste.²⁸⁸ Alle studier var imidlertid ikke stengt. Noen studier ble holdt åpne for at krigsskadede skulle ha anledning til å studere. Norsk Studentsamband prøvde å få de norske studentene, først og fremst NS-studentene, inn på disse studiene slik at de skulle slippe å bli kalt inn under tysk kontroll. Sambandet hadde også en alternativ plan der de skulle innkalle studentene til Hirdens bedriftsvern, slik at de kunne beordres hjem. Det var i følge Norsk Studentsamband ca 100 norske studenter i Tyskland i 1945. Det er dog uvisst om dette overslaget inkluderte Langemarckelevene.

Statsgymnas II – en norsk variant av Langemarckstudiene

Mot slutten av 1942 begynte Norsk Studentsamband planleggingen med å få opprettet en norsk versjon av Langemarckstudiene. En av grunnene var at Holm ikke ønsket å sende ungdommen til Tyskland, en annen var at det hendte svenskene nektet elevene gjennomreise. Det er også klart at det var lettere for de yngste å ta en utdanning i hjemlandet, enn å sende de til Tyskland der skolene var lokalisert. ”Vi bør jo selv kunne sørge for vår ungdoms utdanning, men her er dessverre meget forsømt under demokratiets friheter” skrev Rolf Holm i et udatert notat til Aftenposten i 1943.²⁸⁹ I begynnelsen av 1943 var planene klare for å opprette det som skulle

²⁸⁶ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 6, *Langemarck-Studiet*, brev datert 12.1.1945.

²⁸⁷ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 6, *Langemarck-Studiet*, brev datert 4.4.1945.

²⁸⁸ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 58/7.

²⁸⁹ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 58/5.

bli Nansens skolen.²⁹⁰ Langemarck fikk navnet etter en slagmark under 1.verdenskrig. Den norske skolen skulle få navnet etter polfarer og nasjonalt forbilde Fritjof Nansen. Navnet ble før opprettelsen omgjort til Statsgymnas II, da Quisling ikke godkjente at Nansen ble brukt i denne sammenhengen. Det eksisterte i tillegg et statsgymnas på Gjøvik som også hadde klare paralleller til Langemarckstudiene, disse ble nå samordnet hva navnene angikk. Statsgymnas II var lokalisert ved Sakshaug på Inderøy, i lokalene til Sund Folkehøgskole. Gunnar Groven skriver i *Sund folkehøgskole 1836-1993* at folkehøgskolen hadde vært i drift frem til skoleåret 1942/43, men at ”Sommeren 1943 kom ’høie herrer’ på befarings.”²⁹¹ Bygningene ble rekvirert og forberedelsene til statsgymnaset tok til. Lærerne ved skolen ble i stor grad hentet fra NS-studentene ved Universitetet i Oslo, men de hadde problemer med å få nok lærerkrefter. Rektor ved Statsgymnas II var Sigmund Myhra, han var NS-student og ble leder for filologenes særutvalg etter nazifiseringen høsten 1941. Elevene ved statsgymnaset på Gjøvik var i vanlig gymnasalder, eller yngre. På Statsgymnas II kunne søkerne være opptil 24 år gamle. Grunnen til at Statsgymnas II skulle ta opp eldre elever enn statsgymnaset på Gjøvik, var at frontkjempere skulle prioriteres. I et brev fra Kramer til minister Riisnæs sa han rett ut at frontkjempere fikk adgang på bekostning av andre med bedre forutsetninger: ”De frontkjempere som vi antok kunne greie å følge med i undervisningen, ble opptatt, selv om det var mange andre som lå over dem i intelligens”.²⁹² Brevet sendte Kramer fordi Riisnæs hadde klaget over at én han hadde anbefalt ikke kom med. Søkeren, som var frontkjemper, hadde ikke kommet inn på grunn av en dårlig opptaksprøve, i tillegg hadde han angivelig truet med juling om han ikke ble tatt opp. Riisnæs gikk da til Schancke for å få tvunget frontkjemperen inn på studiet. Minister Riisnæs mente man ikke kunne ta på veg over oppførselen til en som nettopp var kommet fra fronten. Det var ikke nok plasser ved statsgymnas II til alle som ville inn, og søknadstallene var høye.²⁹³ Holm bad i et brev til Schancke 27.august1943 om at det burde finnes plass til de som ikke kom inn et annet sted. Spesielt frontkjemperne måtte ifølge Holm få en utdanning.²⁹⁴ Skolen skulle være en eliteskole. Den skulle skille seg fra statsgymnaset på Gjøvik ved at det skulle være mer fagrettet, i tillegg til frontkjemperensatsningen. Søkerne burde helst ha erfaring med et yrke før de ble tatt opp. Elevene skulle så løftes fra for eksempel snekker til å bli byggingeniør. Skolen skulle utdanne ledere innen forskjellige yrker/korporater.

²⁹⁰ Må ikke forveksles med Nansens skolen på Lillehammer, som ble stengt av Gestapo i 1942.

²⁹¹ Gunnar Groven, *Sund folkehøgskole 1836-1993*, Steinkjær 1993 s. 54.

²⁹² RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 58/13.

²⁹³ Ved inntaket i 1943 ble 44 elever tatt inn. Før søknadsfristen var gått ut var det kommet inn 173 søknader. Veldig mange hadde ikke fått med seg fristen og sendte inn for seint.

²⁹⁴ RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm dok 58/13.

Statsgymnas I på Gjøvik

Som en del av prosjektet "Norge under okkupasjonen" skrev cand.philol. Ove Johnsen et prosjekt om statsgymnaset i Viken folkehøgskoles lokaler på Gjøvik.²⁹⁵ Prosjektet ble fundert på spørreskjemaer fra de som var elever ved skolen under okkupasjonen, og et kvalitativt intervju med en tidligere lærer. Johnsen fikk svar fra 23 informanter. Dette var en skole der de fleste elevene hadde tilknytning til NSUF og alle lærerne var medlemmer av partiet.

Statsgymnaset på Gjøvik var en eliteskole. NS var for å nivådele utdanningen i en tidlig fase, slik at alle kunne gå på skoler som var passende for sitt intellekt. Som nevnt over var utdanningspolitikken til NS bygd opp på teorien om gausskurven. Statsgymnaset skulle da være for den delen som i følge gausskurven var bedre enn gjennomsnittet. Videre skulle skolen være gratis og kun for de som var ubemidlede og ellers ville havnet i arbeid istedenfor å ta artium. Undersøkelsen gjort blant elevene på Viken viste også at mange var bønder, og at flertallet hadde søkt seg til skolen fordi det var gratis.²⁹⁶ Det var, ifølge Ove Johnsen, ca 100 søkere som ble innkalt til en opptaksprøve sommeren 1942. Disse møttes til en leir på Leira i Valdres der de 31 beste ble plukket ut til å begynne på Statsgymnaset. Skolen på Gjøvik var en internatskole, som hadde tette bånd til NSUF. Ungdomsorganisasjonen var stor på Gjøvik og fritidsaktivitetene ble ofte gjort sammen med dem. Det var ikke noe krav om å være NS for å bli tatt opp ved skolen, men det synes klart at det meste ble lagt til rette for et medlemskap. Det var en del elever som hevdet de aldri ble medlemmer, og også noen som sluttet pga NS-ideologien.

Elevene ved Viken ble tatt opp på grunn av sitt intellekt. Det var mange som møtte på opptaksprøvene og kun de beste fikk tilbud om skoleplass. Elevene klarte seg også veldig bra etter okkupasjonen. Av de 23 personene som svarte på undersøkelsen til Ove Johnsen var det flere professorer, direktører, advokater, leger, tannleger og også to politikere på høgt nasjonalt nivå. Olav Haukvik, som var industriminister i Nordlis regjering fra 1978 -81 hadde vært elev ved Viken under okkupasjonen. Det samme hadde Arne Haukvik, stortingsrepresentant for Senterpartiet på 1990-tallet. Bare fem av de tidligere elevene hadde gått inn i arbeid som bonde, maskinist og helsearbeider.

Undervisningen ved Viken kunne foregå på et høgt nivå siden lærerkreftene ikke trengte å ta hensyn til svakere elever. Dermed rakk de gjennom et stort pensum. Informantene

²⁹⁵ Ove Johnsen, "Statsgymnasene – et ledd i NS' skolepolitikk" Prosjektet er en del av Norgesdokumentasjon og Norge under okkupasjonen. Ledet av Jan Eidi. <http://www.norgesdokumentasjon.no/rapporter.php> (Lastet ned 3.3.2010) Fra nå omtalt som Johnsen 1996.

²⁹⁶ Johnsen 1996 s. 12-13.

svarte i undersøkelsen at de hadde hatt stort faglig utbytte av å gå på Viken.²⁹⁷ Skolen tilbød et vanlig fireårig løp, med gutter i gymnasalder, skjønt noen var også yngre. Den yngste var bare 14 år da han ble tatt opp som elev. Dette passer også med Norviks teorigrunnlag, elever skulle være på det trinnet intellektet deres passet til. Derfor skulle det bli vanlig å hoppe over klassetrinn, og også å gå om igjen eller flyttes ned et trinn. Lektor ved skolen, Johs. Myhren, som var en sentral informant i Johnsens undersøkelse, mente at skolen ikke tok opp jenter på grunn av at forholdene ikke lå til rette bygningsmessig. Myhren mente også at om to kandidater var like flinke etter opptaksprøvene, valgte de den med NS-tilhørighet.²⁹⁸ Det var i alt ca 60 elever som gikk ved Statsgymnaset på Gjøvik. Det første kullet hadde 31 elever, mens kullene fra 1943 og 1944 hadde ca 15 elever hver. I 1944 ble det første kullet, som etter at en del hadde sluttet bare var 23 elever, stengt. Grunnen til det var at da skolen skulle starte opp igjen til høsten møtte kun 10 stk. De resterende 13 hadde meldt seg til fronten. Dette kan gi en pekepinn på den politiske situasjonen på skolen. Elevene kom aldri til fronten, men ble sendt rundt på forskjellige leirer på Østlandet, i tiden som var igjen av okkupasjonen. Det var stor vilje fra deres foreldre og også NS om å holde dem unna fronttjeneste. De var unge og fåtallige. Tyskerne på sin side ville gjerne sende de ut i krigen, men NS klarte altså å forhindre det.

Johnsen nevner i sin tekst også Statsgymnas II, som han hadde fått høre om av gamle NS-medlemmer, men han konkluderte med at utdanningen mest sannsynlig aldri ble realisert. Det var planen at det skulle opprettes Statsgymnas rundt i hele distrikts-Norge, men det ble trolig med disse to. Tanken om en egen skole for ubemidlede barn fra bygde-Norge var imidlertid ikke ny. I 1914 kom det en ny landsgymnasordning som hadde som mål å bedre utdanningsnivået på bygda. Tanken om å lage en eliteskole var imidlertid helt ny. Det var også en NS-skole på Eidsvoll, denne hadde status som landsgymnas og var ikke en eliteskole. Enkelte elever som ikke kom inn på Statsgymnas II ble anbefalt av Norsk Studentsamband å søke der. Norsk Studentsamband hadde ingenting med statsgymnaset på Gjøvik å gjøre, de to skolene tilhørte forskjellige departement.

En akademisk utdanning på statsgymnaset

Reklameringsen for utdanningen på Sakshaug foregikk i aviser over hele landet der de søkte etter ”Nasjonal mannlig ungdom”.²⁹⁹ I mainummeret av *Huginn* i 1943 rykket Norsk

²⁹⁷ Johnsen 1996 s.10.

²⁹⁸ Johnsen 1996 s.12.

²⁹⁹ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 4, (*Notaer*).

Studentsamband inn med en annonse der de henvendte seg til potensielle søkere. Annonsen var en fellesannonse for Langemarckstudiet og den norske varianten, som da ikke lenge het Nansenstudiet, noe navn på undervisningen var ikke oppgitt³⁰⁰ Av annonsen kommer det frem at søkerne måtte være mellom 16 og 24 år, og ikke trengte noen annen utdanning enn folkeskolen. Altså en sjuårig utdanning. Utdanningen på Sund var gratis, dette gjaldt skolegang, reise til og fra og også klær.³⁰¹ Planene til Norsk Studentsamband var at utdannelsen skulle deles i to. Første del skulle foregå på statsgymnaset, mens den andre delen var et universitets eller høgskolestudium.³⁰² Statsgymnaset var et nazifiseringsprosjekt for å vinne ungdommen over til Nasjonal Samlings side, samtidig som det skulle hjelpe med rekrutteringen av NS-medlemmer til høgere utdanning. NS-studentene så dette som en metode for å øke antallet meningsfeller og sikre at morgendagens akademikere var positivt innstilt til nyordningen. Det er vanskelig å si hvor mye av denne strategien som var NS-studentenes egen og hvor mye som kom fra høgere hold i NS. Det som imidlertid kommer frem er at korrespondansen går mellom Sakshaug og Norsk Studentsamband. Bare unntaksvis kom det forordninger fra departementsnivå, og da dreide det seg som oftest om rene formalia som eksamensordning eller fagpensum. Schancke var delaktig i prosessen med å ekspropriere bygningsmassen, etter det er han ikke nevnt i kildene. Det ser ut til at Norsk Studentsamband og rektor Myhra styrte utdanningsinstitusjonen selv og tok strategiske valg på vegne av utdanningen.

Det var uenigheter om hvordan søknadsskjemaene til Statsgymnas II skulle utformes. Holm mente at det skulle komme frem av søknadspapirene om vedkommende søker var medlem av NS. Myhra på sin side var bekymret for at det ville senke søketallene betraktelig. I følge Myhra kom det i 1944 ca 40-50 forespørsler fra NS-medlemmer, mens det var hele 600 søkere uten partitilhørighet. Av de 40-50 NS-medlemmene visste Myhra av erfaring at ikke alle ville komme inn. Derfor ville andelen av NS-medlemmer bli lav. ”Det menes derfor at det er om å gjøre å få elever ved skolen først og fremst og siden forme dem”³⁰³ Taktikken til Myhra var at statsgymnaset skulle brukes til å forme ungdommen inn i partiets politiske syn. Holm trodde de kunne fylle opp skolen med NS-medlemmer med de rette faglige kvalifikasjonene og klarte ikke å se realitetene i det lave antallet med NS-medlemmer. Annonsene bar ikke noe NS emblem, kun en nøytral overskrift med Norsk Studentsamband.

³⁰⁰ Annonse i *Huginn* nr 5 1943.

³⁰¹ Groven 1993 s. 54.

³⁰² RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 1, (*Opplysninger om DNL*) Betenkning om Nansenstudiet s. 4.

³⁰³ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 6. (*DNL 1943-45*) Brev fra Myhra til Holm 7.3.1944.

Selv om Studentsambandet var kjent som en nazistisk organisasjon i akademiske miljøer, kan det tenkes at dette ikke var viden kjent blant det store lag av befolkningen.

En nasjonal skole

Tyske myndigheter likte ikke Statsgymnas II og forsøkte å få det nedlagt. De mente det ikke var noe behov for utdanningen, da det var mye plass på Langemarck i Tyskland. På et møte mellom NS-studenter og de tyske representantene dr. Volberg i Rikskommisariatet og dr. Gmelin som var tysk studentfører, kom det frem at tyskerne selv hadde interesser i det norske skolevesenet. Langemarckstudiene skulle utvides til Norge, og tyskerne ville med det ta kontroll over utdanningen av norsk ungdom. Dette skulle være et ledd i nazifiseringen av skoleverket i alle germanske land. Det kom klart frem på møtet at Gmelin ville legge Statsgymnas II under tysk ledelse og med tyske pedagoger. På sikt kunne norske lærere få arbeid, men måtte da være utdannet i Tyskland.³⁰⁴ Til hell for NS-studentene var Dr Volberg motstander av Gmelins plan og talte NS-studentenes sak om at de skulle ha kontrollen over skolen. Dermed måtte Gmelin oppgi sin plan om en nedleggelse av statsgymnasene.

Dette kan sees på som et ledd i nasjonalistene innen NS sin kamp for å holde germanske innflytelser på et minimum. Det kommer klart frem at ledelsen blant NS-studentene ikke var klare til å la tyske organisasjoner få råderett over en utdanning de var i ferd med å bygge opp. Møtet fant sted et par måneder før statsgymnaset skulle åpne høstsemesteret 1943, og kunne stoppet hele prosjektet. Det at møtet ble holdt uten høyere representanter fra NS tilstede viser også at de var betrodd av partiet til å gjøre en god innsats. Alternativt så ikke Nasjonal Samling noen videre nytte av utdanningen og valgte å prioritere annerledes. Tyskernes holdning til et norsk styre av statsgymnaset viser også at NS ikke var betrodd oppgaven med å nazifisere ungdommen. Tyske myndigheter gikk selv med planer om å bryte inn og ta over utdanningen. Hvor høgt i det tyske maktapparatet disse planene gikk er vanskelig å si noe om på bakgrunn av kildematerialet.

Planer om egen hird

Søknadskriteriene for Statsgymnaset var at søkerne skulle være åndelig begavet, de skulle også ha plettfri vandel. I tillegg måtte elevene ha ”full legemlig sunnhet” og være ”kroppslig velutviklet.” Det var også en stor fordel om de hadde kunnskaper og praksis i det faget de skulle utdannes i. Et annet kriterium var: ”De må være å stole på politisk. Særlig de som har

³⁰⁴ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 4 (DNL)Referat fra møtet datert 11.6.1943.

utmerket seg ved sin innsats i bevegelsen, og frontkjempere har en viss forrett dersom de fyller de øvrige betingelser.”³⁰⁵ Disse kriteriene ble nedskrevet i en betenkning om studiet forfattet av sekretær i Norsk Studentsamband Hans Jacob Øvrum, etter bestilling av Holm i januar 1943. Eventuell frontinnsats skulle gi forrett kun om de andre kriteriene var oppfylt. Som det kommer frem av Kramers brev til Riisnæs kom likevel noen frontkjempere foran i køen. Likevel var det mange frontkjempere som ikke kom inn. Delvis fordi de ikke oppfylte kravene og delvis på grunn av at den filologiske linjen ikke ble opprettet på grunn av mangel på lærerressurser. Det var kun realistlinjen som ble opprettet det første året.

Statsgymnas II var lokalisert ved Roelshøgda på Sakshaug, men lokalene til Sund folkehøgskole var ikke førstevalget til Norsk Studentsamband. Bygningene var slitt og bygningsmassen for liten. Det var ikke rom nok der for at skolen kunne vokse til sitt potensial. Rektor Myhra og Norsk Studentsamband forsøkte å ekspropriere en annen skole. På Røstad i Levanger lå det en offentlig skole for såkalt åndssvake barn, denne skolen var stor nok for Statsgymnas II, de tok derfor kontakt med ordføreren i Levanger. Svaret fra ordfører Seljelid var positivt: ”Jeg antar det ikke vil volde særlige vanskeligheter event. å flytte åndsvakeskolen til Inderøy, og stedet hvor en slik skole ligger må vel være av ganske underordnet betydning – både for skolen og for samfunnet”³⁰⁶

Holm hadde store planer for elevene ved statsgymnaset. Til NTB sa han: ”Hver eneste mann av dem vi paa denne maaten fører frem til embetseksamen maa senere i livet bli en rakrygget personlighet, en samfunnstøtte og folkefører i disse ords rette betydning.” For å nå dette målet skulle det stilles krav: ”Gjennem hardfør militant orden og gjennom disiplin vil vi gjøre de unge skikket til å fylle sin plass i samfunnet.”³⁰⁷ En av grunnene til at lokalene til Sund ble for små var at Norsk Studentsamband gikk med planer om å opprette en egen frontkjemperklasse. Dette skulle være en ekstraordinær klasse ”For frontkjempere og andre som fortjener en utdanning på skolens bekostning, men som ikke kan greie å følge med ved den 3-årige linje”³⁰⁸ Frontkjemperne skulle få anledning til å ta utdannelsen på Statsgymnas II på 4 ½ år. ½ år lengre enn et vanlig gymnas. Kramer ønsket ikke at frontkjempere som ikke var intelligente nok skulle tas opp. Det ville senke nivået på skolen ned til et alminnelig gymnas. Forsøket om å ekspropriere Røstad ble imidlertid ikke godkjent og skolen for de såkalt åndssvake fortsatte sin virksomhet.

³⁰⁵ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 1, (*Opplysninger om DNL*) Betenkning om Nansenstudiet s. 3.

³⁰⁶ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 4. (*DNL*) Brev fra A.Seljelid til Norsk Studentsamband 25.8.1943

³⁰⁷ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 1. Notat til NTB mai 1943, ytterligere dato ikke påført.

³⁰⁸ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 4. (*DNL*) Brev fra Kramer til minister Schancke 24.8.1943.

Det var fra første stund et ønske fra Norsk Studentsambands side at Statsgymnas II skulle mønstre sin egen hirdavdeling. Holm trodde skolen skulle fylles opp med ideologisk konforme partimedlemmer og ønsket å lage en egen hird ved skolen. Skolens søkere gjorde dette arbeidet vanskelig da de ikke var så ideologisk konforme som Norsk Studentsamband hadde trodd de skulle være. Det ble etter opprettelsen av statsgymnaset søkt om hirduniformer til elever og lærere. Disse skulle ha armbind med ”Statsgymnas II” brodert inn i sølv for elevene og gull for lærerne.³⁰⁹ Myhra på sin side var skeptisk til hirdplikt ved skolen, da han mente det kunne bli katastrofalt for rekrutteringen. Han mente at alle burde uniformeres, men at hirdtjenesten måtte bli frivillig. NS generalsekretariat nektet imidlertid statsgymnaset hirduniformer da så mange av elevene sto utenfor partiet.³¹⁰ Det er usikkert om noen egen hirdavdeling ble opprettet, men at det fantes militære krefter blant elevene synes klart. I april 1944 meldte halvparten av 2. klasse interesse for fronttjeneste. 2. klasse bestod da av 19 elever. Holm beordret Myhra til å la dem få søke.³¹¹ En av grunnene til at Norsk Studentsamband ville opprette en egen hirdavdeling kan være for å hindre elevene å støtte opp om Germanske SS Norge. Det ble ved ett tilfelle sendt bekymringsmeldinger til Norsk Studentsamband da de fant partiavisa til GSSN *Germaneren* ved skolen. Dette føyer seg inn i den større kampen mellom nasjonalistene og pangermanerne innad i Nasjonal Samling. Holm var, som nevnt før, nasjonalt innstilt. Selv om det også fantes pangermaske tilhengere i Norsk Studentsamband var organisasjonen nasjonalistisk utad. Minister Fuglesang førte an i kampen mot pangermanismen fra 1943 og ut krigen. GSSN var sterkt pangermansk, mens hirden i hovedsak var nasjonalt innstilt. Fuglesang var derfor interessert i å hindre GSSNs innflytelse og ønsket kontroll over organisasjonen.³¹² Holm var på denne tiden fylkesfører i Stor-Oslo og en av Fuglesang nære medarbeidere. Både GSSN og Hirden kjempet om å verve avtroppende frontkjempere til sin organisasjon. Derfor kan Norsk Studentsambands ønske om en egen hirdavdeling sees på som et forsøk på å holde pangermanismen unna Statsgymnas II. Det er uvisst hvordan rektor Myhra stilte seg til den nasjonalistiske vridningen av statsgymnaset. Myhra var gammel hirdmann, men meldte seg i 1944 inn i GSSN. Han hevdet i avhør etter frigjøringen at grunnene til innmeldingen var at han var tilhenger av den sosiale økonomiske politikken GSSN førte.³¹³

³⁰⁹ RA: L-sak Oslo politikammer stf-sak 3144 – Gunnar Wulff-Eng dok 14. Brev fra Wulff-Eng til Rikshirden 20.1.1944.

³¹⁰ RA: L-sak Oslo politikammer stf-sak 3144 – Gunnar Wulff-Eng dok 14. Brev fra Wulff-Eng til NS generalsekretariat 25.4.1944.

³¹¹ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 6. (*DNL 1943-45*) Telegramkorrespondanse april 1944.

³¹² Sørensen 1989 s. 221.

³¹³ RA: L-sak Skien politikammer sak 3828 – Sigmund Myhra. dok 16, avhør av Myhra 26.6.1945.

Forskjellige strategier?

Det kommer frem at det var forskjellig strategi for opptak til Universitetet og til Sakshaug. På de adgangsbegrensede linjene ved Universitetet var den rådende politikken at NS-studentene skulle få forrang fremfor bedre kvalifiserte søkere uten medlemskap. På Statsgymnas II gikk Norsk Studentsamband inn for at opptaksprøvene skulle telle fremfor partimedlemskap. I det første kullet som ble tatt opp høstsemesteret 1943 var det sju som hadde frontkjemperbakgrunn.³¹⁴ Det ble i alt tatt opp 44 elever ved dette inntaket. For å forklare denne forskjellen er det viktig å se på aktørene. Carl-Martin Kramer var, i sin rolle som kontorsjef for Norsk Studentsamband, sterkt delaktig med å utforme opptaksbegrunnelse ved statsgymnaset. Kramer mente at det ville være uheldig å inngå kompromisser med eliteskoleprinsippet for å gi frontkjempere plass ved utdanningen. Derfor ville han opprette en særskilt linje for denne gruppen. Kramer hadde det daglige ansvaret for Statsgymnaset i tiden fra opprettelsen og til han trådte tilbake fra sin stilling som kontorsjef i Norsk Studentsamband ved årsskiftet 1943-44. Rutinene var trolig satt da Gunnar Wulff-Eng tok over etter Kramer. Rolf Holm hadde det øverste ansvaret, men ut fra korrespondansen å dømme var han lite involvert. Kramer var kontorsjef og sto for den daglige driften av Sambandet. Kramer var motstander av at NS-medlemmer skulle gå foran i køene ved Universitetet også. I et brev til Schancke skriver han at det til vårsemesteret 1944 kun var to søkere med NS-medlemskap til medisinstudiet. Den ene hadde så gode karakterer at han ikke ville ha spesialbehandling, mens den andre hadde så dårlige karakterer at Kramer anbefalte på det sterkeste at han ikke måtte tas opp.³¹⁵ Likevel prøvde Schancke å få studenten med de dårlige karakterene inn. Dette viser at de moderate kreftene ikke var sterke nok ved Universitetet, men at de nok hadde større innflytelse ved Statsgymnas II. Rolf Holm trodde også at søkermassen til statsgymnaset ville inneha en større andel av NS-medlemmer enn det som var realistisk. Derfor var det lite trolig, for Holm, at det ville bli noe problem på Sakshaug. Rektor Sigmund Myhra var tilhenger av at søkerne ikke skulle oppgi NS-medlemskap i søknadspapirene. Myhra mente det var best å ta inn de mest intelligente for så å forme dem inne på skolen. Det er ingenting som tyder på at ikke skolen hadde et NS preg, de som ble tatt inn fant fort ut det ved personlig oppmøte.

³¹⁴ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 4. (DNL) Brev fra Kramer til kirke og undervisningsdepartementet 13.8.1943.

³¹⁵ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 1. (*Det medisinske fakultetet*) datert 11.10.1943.

Stipendier

Etter nedleggelsen av Universitetet i november 1943 hadde Norsk Studentsamband en god del stipendmidler til overs. Noe gikk til utenlandsstudenter. Mange, også fra ledelsen i NSSF Oslo, dro etter stengningen til Tyskland for å studere der. Stipendene til denne gruppen satt løst, og mange fikk støtte for å studere. Av fremstående NS-studenter kan Carl-Martin Kramer og ”Kalle” Kristiansen nevnes. De dro begge utenlands med stipender for å studere henholdsvis juss og medisin. Noen av de kvinnelige NS-studentene dro også ned til Tyskland for å studere. Det manglet heller ikke på stipendier for elever ved Langemarckstudiene og Statsgymnas II. Det var vanlig at elevene ble oppfordret til å søke stipender.³¹⁶ NSSF ville knytte til seg ungdommen, og stipender var en god strategi i så måte.

Struktur – aktør

De strukturelle føringene for utdanningspolitikken var formelle og nedskrevet i partiprogrammet. I tillegg lå det føringer i Norviks tekst som ble utgitt i 1942. Likevel ser det her ut til at NS-studentene har hatt en god del innflytelse. På Universitetet i Oslo var det mange forskjellige løsningsforslag på hvordan målene skulle nås. Dette kan tyde på at det ikke var utarbeidet noen mal for hvordan utfordringene skulle løses. Derfor kan det se ut til at NS-studentene fikk frihet til å selv forme deler av utdanningspolitikken. Dette temaet er også spesielt siden NS-studentene ikke var enige om hvilken politikk som skulle føres. Noen ønsket at NS-medlemmer skulle prioriteres foran nasjonalt innstilte studenter med bedre kvalifikasjoner, mens andre ville ha inntak basert på karakterer. Minister Schancke var selv tilhenger av å gi NS-medlemmer forrang. Det var Schancke som var øverste sjef for utdanningen. Slik sett var det også han som dannet den strukturelle rammen. På den annen side var rektor Hoel tilhenger av å ikke provosere unødig med å gi NS-medlemmene fortrinn. Sund folkehøgskule var ikke Norsk Studentsambands førstevalg. Bygningsmassen Sambandet ønsket seg lå på Røstad og var tilholdssted for såkalt åndssvake elever. Det at Nasjonal Samling ikke satset mere på statsgymnasene enn institusjonen som allerede lå på Røstad åpner opp for en tolkning om at prioriteringen til utdanningen var lav, sett fra Nasjonal Samlings side. Dette kan være en av grunnene til den relativt høye graden av selvbestemmelse Norsk Studentsamband hadde i sin utdanningspolitikk. Det at de to norske statsgymnasene ikke lå under samme departement viser at de strukturelle rammene enda ikke var satt.

³¹⁶ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 6. (*Langemarckstudiet*) diverse korrespondanse.

Konklusjon

NS-studentene var tro mot partiprogrammet fra 1934. Forslagene som ble nedfelt der og videreutviklet av Norvik ble forsøkt fulgt av NSSF og spesielt av Norsk Studentsamband. NS-studentene var enige i at studietiden burde kortes ned. Dette kunne ha fremtidige positive konsekvenser for Nasjonal Samling, da det ville få folk hurtigere gjennom utdannelsen, og ut i arbeid. Utdannelsene skulle også bli mer spisset inn mot arbeidslivet. Det var ikke nødvendig å lære mer enn det som var nødvendig for å utføre arbeidet. Dette er en filosofi som passer sammen med en totalitær stat. Arbeiderne måtte være dyktige i sitt arbeid, men skulle også indoktrineres til å mene det samme som maktapparatet. NS tilstrebet en smalere livsanskuelse hos folket. En kortere utdanning var, for Norvik, også viktig av rasemessige årsaker. Den norske rasen var tjent med at de mest intelligente fikk flere barn. Statsgymnas II må også kunne karakteriseres som en fagskole, noe som også var i tråd med partiprogrammet

NS-studentene var sterkt delaktige i opprettelsen av Statsgymnas II på Sakshaug. Dette var en eliteskole, som baserte opptaket på opptaksprøver. Frontkjempere ble i noen tilfeller foretrukket foran andre som var bedre faglig kvalifisert, men i de fleste tilfeller var det resultatene av opptaksprøvene som telte. Alle som mente noe om utdanningspolitikk blant NS-studentene var tilhengere av en nivådelt skole, men de var ikke enige i hvordan nivådelingen skulle foregå. Noen ønsket en deling etter ideologi, mens andre ville dele etter intellekt.

Johannes Norviks teorier forutsatte en større tilslutning til Nasjonal Samling. Derfor var Universitet et dårlig sted å prøve ut teoriene. Det lyktes aldri NS å få gjennomslag for sine ideer på Universitetet og tilslutningen til partiet var altfor beskjeden. Statsgymnasene gir et bedre bilde av hvordan NS så for seg skolestrukturen. Her hadde NS en søkerskare som var langt større enn antall plasser, og mange av søkerne var ideologisk konforme. Derfor kan dette sees på som en modell av hvordan elitedyrkelsen av de med best intellekt skulle foregå.

Norsk Studentsambands bestrebelse med eliteskolene vitner også om en strategi for å nazifisere høgere utdanning. Planene var å bygge opp eliteskoler rundt om i hele Norge, dermed ville man kontrollere skolene som rekrutterte til høgere utdanning. Slik ville man sikre seg at studentene som ble immatrikulert allerede var tilpasset nyordningen.

Mange av NS-studentene forsøkte å legge til rette for at medlemskap skulle telle positivt ved opptak til høgere utdanning, men ikke alle. Noen ønsket ikke å gå på akkord med elitepreget de mente norsk utdanning skulle ha og ville isteden nazifisere elevene og studentene etter de hadde begynt utdanningen. NS og også NSSF ønsket en nivådeling i skolen, der de flinkeste elevene skulle dyrkes frem til å bli morgendagens ledere. Norvik

ønsket nivådeling allerede i folkeskolen. Dette systemet var som nevnt inspirert av først og fremst England, der det i stor grad fortsatt er gjeldende skolepolitikk. Det kan derfor ikke sees noe spesielt nazistisk i denne nivådelingen. Norviks ispedde rasetenkning var dog ikke noe han hadde hentet fra England. Gausskurven og normalfordelingen er formelt avskaffet i i den norske skolen i dag, men blir fortsatt benyttet både i grunnskole, videregående og i høgere utdanning. Dermed kan man si at elitedyrkingen av elever ikke først og fremst var noe enestående for nazismen, men snarere noe som brøt sterkt med den norske skolestrukturen.

7: Kvinnelige NS-studenter

I dette kapittelet vil kvinnenes plass i NSSF diskuteres. Kvinnenes plass i Nasjonal Samling har blitt viet lite plass i forskningen rundt okkupasjonshistorie og fremstår fortsatt som nokså utforsket. I de verkene som omtaler NS Studentfylking er ikke kvinnelige NS-studenter nevnt. Kvinnene omtales også veldig lite i kildene NSSF etterlot seg, men noen få navn kommer frem i brever eller i *Huginn*. Derfor er det klart at de fantes. Dette kapittelet vil ta for seg kvinnenes stilling i NSSF og problemstillingen er: *Hvilken rolle hadde NS-kvinnene ved Universitetet, hva var deres målsetninger og i hvilken grad ble disse målsetningene oppnådd?* Det er interessant å finne ut av denne problemstillingen av flere grunner. For det første er kvinner i NS er et område som har blitt viet altfor lite oppmerksomhet. For det andre vil verken NSSFs eller NSKs historie bli tilstrekkelig uten å medberegne de kvinnelige NS-studentene. Å finne ut hvordan NSSF behandlet kvinnene kan i tillegg være et bidrag til å forstå hvordan organisasjonen opererte, og hva som var viktige prioriteringer både i forhold til samfunn og akademia.

Nasjonal Samling Kvinneorganisasjon

Historiker Kjersti Brathagen skrev i sin hovedoppgave: ”Ledelsen av NS Kvinneorganisasjon for retten”, om kvinnenes plass i Nasjonal Samling.³¹⁷ Brathagen viser her at kvinnene gjorde krav på en viss innflytelse ovenfor riksledelsen i Nasjonal Samling og at de opprettet en kvinneorganisasjon (NSK) etter samme mønster som mennene i partiet.³¹⁸ NS Kvinneorganisasjons sjef Olga Bjoner var deltager på møter i riksledelsen og innehadde der en rådgivende funksjon. Kvinnene hadde med andre ord en representant som kunne observere og kommentere politikk på helt øverste nivå innen NS, men de hadde aldri stemmerett. I følge Brathagen var Bjoner en frittalende kvinne med meningers mot, som ved anledning snakket Terboven midt imot.³¹⁹

Mange av de ledende kvinnene i NSK hadde store planer for sitt virke i partiet og samfunnet generelt. På 1930-tallet hadde flere kvinner tilegnet seg innflytelsesrike posisjoner i partiet, og NS virket å være et parti som tok kvinnene på alvor. Om man sammenligner med nazi-Tyskland var kvinners stilling en annen. Tyske kvinner skulle konsentrere seg om

³¹⁷ Brathagen 2004.

³¹⁸ Brathagen 2004 s. 33.

³¹⁹ Brathagen 2004 s. 29.

hjemmet, produksjon av barn og oppdragelse. De skulle ikke være aktive i samfunnsdebatten. Dette kvinnesynet var i tysk sammenheng ikke spesielt for NSDAP, tyske kvinners plass var tradisjonelt i hjemmet, og NSDAP videreførte således bare den tyske samfunnsstrukturen. Dette kan illustreres ved at det var stor motstand mot kvinnelige studenter også før NSDAPs maktovertakelse i 1933. Verken den mannsdominerte offentligheten, eller deres mannlige studentkollegaer ønsket kvinnelige studenter velkommen.³²⁰ Norske kvinner hadde på sin side vært med på kvinnekampene i flere tiår allerede, og NS-kvinnene tok med seg denne tradisjonen inn i partiet. Kvinnenes rettigheter var også nedfelt i partiets program fra 1934. I punkt 20 heter det: ”*Familien og heimen vernes. Vyrnaden for kvinnens virke i heimen og for morskallet høynes. Politisk, rettslig og yrkesmessig likestilling mellom mann og kvinne. Barnetrygd gjennomføres og folketrygd for gamle og uføre.*”³²¹ Som Brathagen viser kom likestillingen likevel aldri så langt som kvinnene selv ønsket. Partiet fikk aldri kvinnelige ministre, ordførere eller fylkesførere.³²² Kvinnene i partiet bygget opp en parallell organisasjon til Nasjonal Samling, NSK, der Olga Bjoner var landsleder. Denne var ikke parallell i den forstand at det var en fristilt organisasjon, men NSK styrte de organisasjonene som var forbeholdt kvinner. NSK hadde egen kvinnehird, egne ledere i NSUF, jentehird og kvinnelige fylkesførere. Det ble også opprettet en bondekvinneavdeling og egen husyrkeavdeling. Arbeidsoppgavene til NSK var typisk kvinnearbeid; sanitet og forpleining var viktige faktorer her. NSK deltok også i politisk arbeid. Bjoner startet en storstilt innsamlingsaksjon av metall som skulle brukes i krigføringen. I 1942 tok NSK også over ansvaret for frontkjempernes pårørende.³²³ Noe som i realiteten innebar at de skulle se til at familiene til soldatene hadde det de trengte av klær, mat og støtte.

NS-kvinnene hadde også en klar nazifiseringsmisjon. NS-kvinnene skulle verve andre kvinner. Kvinnene skulle drive opplysningsarbeide mot venninner og andre kvinner de kjente ved å invitere dem på møter hjemme hos seg selv. Der skulle de besøkende bli politisk overbevist og selv invitere andre venninner hjem til seg. Slik skulle ideologien spre seg fra hjem til hjem gjennom kvinnene.³²⁴ Det kan tenkes at dette var særdeles viktig med bakgrunn i at kvinnene også hadde hovedansvaret for barnas oppdragelse. Nasjonal Samling brukte her Tyskland som forbilde. Under NSDAPs regjeringstid var familien og spesielt mødrene viktige i indoktrineringen av barnas politiske sinnelag. Olga Bjoner skrev om familiens betydning i

³²⁰ Stephenson, 1975 s. 130.

³²¹ Partiprogrammet for Nasjonal Samling. 1934. Hentet fra: Andenæs 1980.

³²² Brathagen 2004 s. 34.

³²³ Brathagen 2004 s. 20.

³²⁴ Brathagen 2004 s. 32.

artikkelen *Heim og Samfund*: ”Det er klart at samfunnet tar form og farge av alle hjemmene, og at slik som hjemmene er, slik blir derfor samfunnet, fordi det bygger på hjemmene. Sterke gode hjem skaper det sterke gode samfunn, mens dårlige hjem skaper det svake samfunn.”³²⁵ Forskjellen fra Tyskland var at kvinnene i NS skulle være bevisste på hva som foregikk i samfunnet rundt dem: ”En må følge med i (...) hvordan fellesskapet utnyttes, hvordan administrasjonen er, hvilke lover blir gitt og hvilke sosiale tiltak settes ut i livet.”³²⁶ De skulle med andre ord være opptatte av og reflektere rundt samfunnsstyringen i en større grad enn sine tyske medsøstre. Dette vitner om at ledelsen i NKS var pådrivere for at kvinnene i Nasjonal Samling ikke bare skulle være hjemmевærende og upolitiske, men være deltagende i samfunnslivet. Likevel viser deres levninger og beretninger ingenting om hvor kvinnelige akademikers plass var i NS.

Dårlig organiserte kvinnelige NS-studenter

NS-kvinnene var godt organisert rundt i landet, men på Universitetet kan det se ut til at de aldri fikk særlig fotfeste. I mine kilder har jeg kommet over ca 10 kvinnelige NS-studenter, og i forbindelse med dette kapitlet har jeg gjennomgått landssviksakene til fem av disse. Ved denne gjennomgangen er det lite som peker i retning av en reell organisering av kvinnene innad på Universitetet. Det begynte imidlertid bra for de kvinnelige NS-studentene. Under overtagelsen av fellesutvalget og særutvalgene høsten 1941 ble to kvinner utnevnt til å representere Det matematisk-naturvitenskapelige fakultetet. Ruth Dahnsen ble ordinær representant, mens Ellisiv J ble utnevnt til suppleant/vara.³²⁷ Begge var realister. Dahnsen var kandidat til en magistergrad i kjemi, var faglig dyktig og ble anbefalt til videre studier av vitenskapelige ansatte som var hennes politiske motstandere. For eksempel Kristine Bonnevie gav Dahnsen gode skussmål som akademiker under okkupasjonen. Om Ellisiv J finnes det ikke mye informasjon annet enn at hun var interessert i rasebiologi. Det er imidlertid usikkert om utnevnelsen til utvalgsrepresentanter ble foretatt på bakgrunn av at det ikke fantes andre alternativer, eller om de ble utnevnt for at de ble sett på som en styrke for NSSF. Det er på det rene at dette fakultetet hadde problemer med få NS-studenter og hadde vansker med å fylle opp særutvalget med NS-medlemmer. NSSF trengte i utgangspunktet fem studenter i hvert utvalg. I følge listen som ble presentert i kapittel 4 var det i 1943 bare tretten NS-studenter

³²⁵ Bjoner, Olga, ”Heim og samfund” i *Den norske kvinne og den nye tid i Heim og Samfund*. s. 3. Udatert artikkelsamling i brosjyreformat utgitt av NKS propagandaavdeling.

³²⁶ Bjoner i *Den norske kvinne og den nye tid i Heim og Samfund*. s. 5.

³²⁷ ”Notiser” *Huginn* nr 1 1942.

ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet. Likevel viser utnevnelsen til minister Schancke at også kvinner kunne bidra på Universitetet, det kan derfor se ut til at kvinnenes deltagelse i politisk arbeid var godtatt, sett fra riksledelsens side.

Det er ytterst få av kildene NSSF etterlot seg som omtaler kvinner. Det er av den grunn også umulig å anslå antallet NS-kvinner som studerte ved UiO. Brathagen viser til at ca 1/3 av alle NS-meldemmer under krigen var kvinner.³²⁸ I tillegg var, i følge Ugelvik Larsen, hele 37.7 % av kvinnene under 25 år da de ble medlemmer i Nasjonal Samling.³²⁹ Dermed var mange kvinner i studiealder. Det er likevel lite trolig at antallet var så stort blant akademikerne, da kvinnene fortsatt var i et klart mindretall i høyere utdanning. Sannsynligvis var antallet mye lavere. I kildene som har vært tilgjengelig er det ikke funnet noe spor av NS-kvinner som var aktive i NS Studentergruppe på 1930-tallet. Dette var symptomatisk for hele DNS. Selv om kvinner forekom, også i ledende posisjoner, var Det Norske Studentersamfund som en mannsbastion å regne. Det er derfor lite trolig at kvinnelige NS-studenter hadde vært organisert ved Universitetet før okkupasjonen var et faktum. Således var det heller ingen tradisjon for kvinner i studentpolitisk arbeid.

Det ble sendt et brev til Ruth Dansen, sannsynligvis i 1942, fra to andre kvinnelige NS-studenter. I brevet kommer det frem at de to var i ferd med å kartlegge hvor mange NS-kvinner det fantes på Universitetet. Dahnsen var realist og hadde tilhold på Blindern. Der hadde de to lite informasjon om forholdene, og de lurte i tillegg på om Dahnsen kjente til flere som ville bli med på et møte. Dahnsen ble bedt innstendig om å møte, da de to var meget interessert i hvordan hun organiserte sin studiehverdag, og hvilke problemer NS-kvinnene på Det matematisk-naturvitenskapelige fakultetet på Blindern hadde. Det viktigste på dagsordenen var at de ville drøfte mulighetene for å få en kvinnelig tillitsmann inn i styret til NSSF.³³⁰ Dette brevet viser at det var interesse blant NS-studentene å ta en aktiv del i NSSFs virke. Det viser også at kvinnene med NS-tilhørighet var veldig dårlig organisert og at de før 1942 ikke hadde hatt noen felles møter. Hva som kom ut av møtet vites ikke, men at kvinnene aldri fikk representanter i de styrende organene til NSSF synes klart.

Hvordan var så situasjonen i Tyskland? Kvinnelige studenter i NSDAP fikk allerede i 1927 sin egen studentorganisasjon, *Arbeitsgemeinschaft der nationalsozialistischen Studentinnen* (ANSs) Til å begynne med var det ikke mange medlemmer i denne

³²⁸ Brathagen 2004 s. 23.

³²⁹ Stein Ugelvik Larsen, "The Social Foundation of Norwegian Fascism 1933 – 1945: An analysis of Membership Data", i Stein Ugelvik Larsen, Bernt Hagtvogt og Jan Petter Myklebust (red) *Who were the Fascists: Social Roots of European Fascism*, Oslo 1980 s. 606.

³³⁰ RA: L-sak Rogaland og Stavanger politikammer sak 1723 – Ruth Dahnsen. Udatert brev.

organisasjonen, men mot slutten av 1930-tallet var ca 75% av alle kvinnelige studenter registrerte medlemmer.³³¹ Tyskland hadde, som nevnt over, et anstrengt forhold til kvinnelige studenter. Kvinnene ble regnet som dyktige lærere, men var ikke tilgodesett å studere utfordrende studier som kjemi, matte og fysikk. Dette synet endret seg i takt med et økende behov. Etersom Tysklands forsvar ble fritt for restriksjonene i 1935 ble det stadig færre menn som søkte seg til høgere utdanning. Dermed fikk landet et underskudd på studenter og kvinnene fikk innpass i større grad. Etersom verdenskrigen nærmet seg ble stadig flere menn tatt ut til forsvarstjeneste, og antallet kvinner ved Universitetene fikk en kraftig vekst. Dette førte til at kvinnelige studenter fikk et bedre renommé og at deres innsats ble verdsatt i større grad.³³² ANSs hadde, i likhet med NSK, ansvar for typiske kvinneoppgaver, til tross for at dette var en studentorganisasjon. Arbeidsoppgavene deres bærer preg av at dette var en gruppering NSDAP kunne benytte til arbeid som gagnet partiet. Jill Stephenson nevner ikke studentrelaterte arbeidsoppgaver når hun beskriver organisasjonen, men veldedighet- og velferdsarbeid, sanitet og logistikk i forbindelse med flyangrep, og andre såkalte kvinneoppgaver. De ble også benyttet som vikarer i jordbruk og industri, slik at kvinnene som jobbet der til daglig kunne få lønnede fridager.³³³ Dette arbeidet var, i følge Stephenson, ”frivillig”. Selv om de kvinnelige studentene hadde tilknytning til en organisasjon hadde ikke denne organisasjonen noe politisk innflytelse. Likevel var de tyske kvinnelige studentene tilhørende i en særorganisasjon, i motsetning til de norske.

En mannsbastion?

Hva var så grunnene til at de kvinnelige NS-studentene ikke ble aktive i NS-organisasjonene på UiO? En del av grunnen kan ligge i at de var få og dårlig organiserte. Det er imidlertid mer sannsynlig at det var strukturelle forutsetninger som gjorde at de ikke klarte å danne en parallell organisasjon til NSSF, eller at de ikke fikk inn en representant i NSSFs tillitsmannsapparat. Som nevnt før finnes det veldig lite om kvinnelige NS-studenter i kildene. En kilde som dog er bevart er et brev fra to mannlige NS-studenter til styret for NS-studentheim.³³⁴ Det kommer her frem at kvinnelige NS-studenter ikke lengre hadde tilgang på studenthjemmet. Da hjemmet ble opprettet i 1941 var det tilgjengelig for begge kjønn. NS-Studentheim var imidlertid bare åpent for mannlige NS-medlemmer våren 1943.. Mennene

³³¹ Stephenson 1975 s. 140.

³³² Stephenson 1975 s. 144.

³³³ Stephenson 1975 s. 142.

³³⁴ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 6 (*kontrakter*)Brevet er datert 27.5.1943.

trengte forøvrig ikke være studenter for å bo der. Brevet var sendt på grunn av at avsenderne bad styret revurdere utestengningen av jentene. Det hadde blitt mer uro og rot der etter at jentene hadde forsvunnet. Siden heimen var full av ikke-studenerende var det også lite fokus på det faglige. Noe som, i følge avsenderne, smittet over på NS-studentene. Grunnen til at kvinnene ble utestengt i første omgang kommer ikke frem i brevet, men en av grunnene kan ha vært at det ble sett på som usømmelig at ugifte gutter og jenter bodde under samme tak. NSK var selv opptatt av at jentene skulle vise sømmelighet.³³⁵ Uheldig omgang med menn før giftemålet ble ikke tolerert. Studentheimen var, som nevnt i kapittel 3, et av få steder frontkjemperne kunne bo uten å bli sjikanert da de var hjemme på permisjon. Frontkjemperne var høgt i NS-hierarkiet, og ble ofte tilgodesett med utdanning, bolig og annet. Dette kan også ha vært medvirkende til at kvinnene ble presset ut av NS-studentheim. Uansett årsak fikk ikke NS-kvinnene innpass på studentheimen. Dette viser at de ikke hadde de samme forutsetningene som mennene i samme organisasjon. Det var, som vi så over, mannlige NS-studenter som tok initiativ til at de kvinnelige NS-studentene burde få flytte inn på hjemmet igjen. Dette viser igjen at det trolig ikke var noen front mellom mennene og kvinnene i NSSF. Det er ikke funnet noe som tyder på at mannlige NS-studenter behandlet kvinnene noe annerledes enn det som var vanlig i samfunnet ellers. Menn ble foretrukket fremfor kvinner i politiske stillinger, så vel som i andre maktposisjoner.

NSK var representert i hele Norge, hadde relativt stor oppslutning og kvinnene fylte en nyttig del av partiets oppgaver. Likevel var kvinnenes virkeområder typisk kvinnerelaterte. Arbeidsoppgavene var omsorg, sanitet, husarbeide og familie. Selv om kvinnene også skulle være politisk skolerte omfattet deres plass i partiet først og fremst tradisjonelle kvinneyrker. En illustrasjon på at et tradisjonelt kvinnesyn rådet i partiet var at Halldis Neegård Østbye til slutt tok avstand fra NSK siden likestillingen uteble.³³⁶ Neegård Østbye som var en av NS' viktigste ideologer i tiden før okkupasjonen, ble fratatt alle sine verv i begynnelsen av okkupasjonen, og ble skjøvet ut av partiets sentrum. Historikeren Ivo de Figueiredo peker på at Neegård Østbye ikke hadde de politiske kvalitetene som var nødvendig for å overleve i et parti som Nasjonal Samling.³³⁷ Rikard Andre Toftesund har en annen tilnærming enn de Figueiredo. I sin hovedoppgave om Halldis Neegård Østbye viser han et annet bilde.³³⁸ Toftesund vedgår at Neegård Østbyes personlige egenskaper kan være en del av

³³⁵ Brathagen 2004 s. 23.

³³⁶ Brathagen 2004 s. 24.

³³⁷ Ivo de Figueiredo, "Langs historiens blindspor – et portrett av Halldis Neegård Østbye" Oslo 2001 <http://www.ivodefigueiredo.no/Artikler/Langs%20historiens%20blindspor.htm> (15.3.2010).

³³⁸ Toftesund 2001 s. 62.

forklaringsmodellen. Likevel legger han større vekt på at NS, ved tyskernes inntog, forandret synet på kvinner i fremskutte posisjoner. Tyske tradisjoner ble overført til Nasjonal Samling. Statsråd Hagelin var svært tysklandsvennlig etter lange perioder i landet, og sørget, i følge Halldis Neegård Østbye, for at de tyske nasjonalsosialistenes kvinnesyn fikk innpass også i Nasjonal Samling. Hagelin og Neegård Østbye fikk et anstrengt forhold og Hagelin var i form av sin posisjon overlegen i makt. I følge Toftesund trakk Neegård Østbye seg tilbake til beste for partiet og Quisling, som hun forøvrig viste en total lojalitet.³³⁹ Videre mener Toftesund at Neegård Østbye ikke mistet påvirkningskraft over NS, men at hun måtte skape og anvende andre kanaler.

Neegård Østbye var før okkupasjonen en av ideologene i partiet og så, til tross for at hun ikke hadde høgere utdanning, på seg selv som en intellektuell. Kanskje innehadde hun en posisjon som virket truende på mennene i partiet? De kvinnelige NS-studentene var ambisiøse og ofte dyktige i fagene sine. Som studenter var de i teorien sidestilt med sine mannlige kollegaer. Åge Conradi satte tidlig standarden for kvinners plass blant NS-studentene: ”Mannens faglige dyktighet er avgjørende sammen med hans innstilling til staten.”³⁴⁰ I denne propagandaartikkelen nevnes ikke kvinnenes betydning for NSSF overhode. Kvinnene var ikke en fremtidig del av studentpartiets elitestyre. Ordene falt i partiavisa *Fritt Folk*, Neegård Østbye hadde året i forveien mistet stillingen som redaktør, etter å ha vært primus motor for utgivelsene da partiet lå nede i årene før 2. verdenskrig. Hun hadde nesten egenhendig holdt avisa i drift med økonomiske, redaksjonelle og skriftlige bidrag. Norsk Studentsamband viste gjennom sin befatning med Langemarckstudiene og Statsgymnas II, liten interesse for å gi jenter den beste utdannelsen. I annonsene for Statsgymnas II søkte Norsk Studentsamband etter ”Nasjonal mannlig ungdom”³⁴¹ Heller ikke til Langemarckstudiene ble det rekruttert jenter. Johs Myhren, som var lektor på Statsgymnas I på Gjøvik, hevdet at jentene ikke fikk plass ved skolen på grunn av at boligmassen ikke var tilrettelagt for det. Denne årsaken er plausibel da lokalene på Gjøvik ikke var tilpasset slik at ungdom av samme kjønn skulle bo der. Også på Sakshaug var lokalene små, men både gutter og jenter hadde bodd der samtidig i tiden før 2. verdenskrig.³⁴² Statsgymnas II ønsket å finne større lokaler for å utvide elevmassen. Det var imidlertid ikke jentene som skulle inn på utdanningen, men frontkjemperne.

³³⁹ Toftesund 2001 s. 63.

³⁴⁰ *Fritt Folk* 31.1 41; RA: L-sak Oslo politikammer dom 6399 – Åge Johan Conradi, dok 42.

³⁴¹ RA: PA 780 Norsk Studentsamband – Eske 4, (*Notaer*).

³⁴² Groven 1993 s. 47.

NSSF – et blivende sted for ambisiøse kvinner?

Det eneste kjente tilfellet der en kvinnelig NS-student var i aksjon sammen med sine mannlige kollegaer var under møtet i Bygdø allé etter arrestasjonene 15. oktober 1943. Der ble en kvinnelig filolog innkaldt for å være med på å bestemme skjebnen til de arresterte.³⁴³ De to nevnte kvinnelige NS-studentene på Det matematisk-naturvitenskapelige fakultetet ble ikke lenge på Universitetet. Ruth Dahnsen hadde planlagt en magistergrad, men sluttet å studere etter høstsemesteret 1942.³⁴⁴ Hun ville da vie tiden sin til politikk på heltid og ble propagandasjef i landsledelsen for kvinnehirden. Ellisiv J sluttet studiene for å arbeide gratis ved Arvebiologisk institutt på Vinderen.³⁴⁵ Det å arbeide med rasebiologi på Vinderen, var i disse kretsene betydningsfullt og neppe ett skritt ned fra det å studere. Dahnsen ble rikspropagandaleder for kvinnehirden, også en ettertraktet stilling. Det faktum at de to sluttet kan likevel være med på å illustrere at kvinner ikke fant meningsfulle oppgaver ved Universitetet. Dahnsen og Ellisiv J var begge ideologisk konforme og ivret etter å gjøre en innsats for Nasjonal Samling. Det var liten entusiasme for kvinners engasjement innad i NSSF og det synes klart at de ikke vant frem i kampen med guttene. Det kan se ut til at ambisiøse NS-kvinner ikke fant nok relevante/organisatoriske utfordringer ved Universitetet og derfor søkte seg ut. Kvinnelige akademikers plass i NS er et område det er forsket lite på, men ut ifra kildene som ligger til grunn for dette kapitlet ble de ikke tatt vare på og dyrket frem. Samtidig må dette sees i sammenheng med Nasjonal Samlings utdanningspolitikk, der utdanningene skulle bli kortere og ideologisk konforme personer skulle innta viktige arbeidsoppgaver. Slik sett kan deres avsluttede studier ha vært til det beste både for parti og individ.

Som beskrevet over, var de kvinnelige studentene i Tyskland tilknyttet en organisasjon. Selv om de ikke hadde noen innflytelse på skolepolitikken, er det plausibelt å anta at de skapte et samhold og en tilhørighet gjennom deres organisasjon ANSs. De kvinnelige NS-studentene var ingen samlet gruppe, i alle fall ikke fram til 1942. Det er ingenting som tyder på at de ble det seinere heller. I de sakene som er gjennomgått av kvinnelige NS-studenter, foruten brevet til Dahnsen, er det ingenting som gir inntrykk av at de hadde organisatorisk kontakt med kvinner fra andre fakulteter. For de mannlige NS-studentene og i Nasjonal Samling forøvrig var kameratskapet noe som ble etterstrebet. Dette kameratskapet ser ut til å ha vært mangelfullt hos jentene. I alle fall hos jentene som én

³⁴³ RA: L-sak Oslo politikammer forelegg Anr.9211 – Kari K.

³⁴⁴ RA: L-sak Rogaland og Stavanger politikammer sak 1723 – Ruth Dahnsen. dok 18.

³⁴⁵ RA: L-sak Oslo politikammer: forelegg Anr. 8605 – Ellisiv J. dok 6.

gruppe. Det er ingen grunn til å anta at de ble fryst ut av mennene i sosiale sammenhenger, men de manglet trolig organisasjonstilhørighet og bestemmelsesrett.

Struktur – aktør

Det synes klart at kvinnes plass i NSSF, eller snarere mangel på sådan, var et resultat av strukturelle årsaker. Likestilling var ikke utbredt i Norge på denne tiden og kvinnekampen var bare så vidt i gang. NS var ikke noe unntak her, selv om de i 1934 programfestet politisk, rettslig og yrkesmessig likeverdighet mellom kjønnene i partiprogrammet. Formuleringen i partiprogrammet gav andre lovnader og assosiasjoner i 1934 enn den ville gjort i 2010. Likevel skal det sies at kvinner hadde større innflytelse i Nasjonal Samling i 30-årene enn de fikk etter at den sterkt tyskpåvirkede Albert Viljam Hagelin overtok innenriksdepartementet og innførte tyske perspektiver på kvinnelige ledere. De kvinnelige NS-studentene var ikke fravikende i forhold til andre NS-kvinner, med tanke på likestilling. Organisasjonsarbeid var først og fremst for menn, og det var lite kvinnene kunne gjøre fra eller til.

Oppsummering

Det synes klart at de kvinnelige NS-studentene ved Universitetet hadde store vansker med å nå frem til medbestemmelsesrett i NSSF. Kvinnene gjorde noen forsøk på å organisere seg og bli kjent på tvers av fakultetene, men ingenting skjedde. Det virker som om kvinnene var ideologisk formet av partiet og gikk inn for nyordningen med konformitet. Likevel var det ikke plass til dem i de mannsdominerte styrende organer. De mannlige NS-studentene var ikke interessert i å rekruttere flere NS-kvinner inn i akademia gjennom eliteskolene, selv om kvinnene sto for ca 1/3 av alle partimedlemmene under krigen og hele 37.7 % av disse ble medlemmer i studiealder eller yngre. Potensialet for en større andel NS-studenter ved Universitetet ble ikke benyttet. Statsgymnasene og Langemarckstudiene var forebeholdt gutter. Det var de som skulle hjelpes inn i akademia og dermed dominere lederstillingene i det nyordnede Norge. Dette kvinnesynet var ikke noe NS var alene om i Norge. Likestillingen mellom kjønnene var enda bare i startfasen og Norge var et samfunn styrt av menn.

8: Avslutning

I denne oppgaven har målet vært å belyse problemstillingen som ble presentert i innledningen og som gjentas her: *Hvordan organiserte NS-studentene ved UiO seg, hvordan fungerte organisasjonene, og hva var deres planer og strategier for å nazifisere akademia?* Nedenfor følger en konklusjon der jeg har brutt ned problemstillingen i tre deler. Til slutt vil jeg ta med en bolk om videre forskning, der jeg nevner noen temaer som kan være aktuelle for videre forskning angående NS-studentene.

Hvordan organiserte NS-studentene ved UiO seg?

På 1930-tallet var NS Studentergruppe og ”Den nasjonale opposisjon” avhengige av demokratiske prosesser når de forsøkte å oppnå makt i Det Norske Studentersamfund. Det var dermed om å gjøre å rekruttere så mange sympatisører som mulig. I tillegg var det nødvendig å få dem til å møte opp på to møter slik at de ble stemmeberettiget for semesteret. Videre var det også avgjørende at alle holdt ut til avstemningen var, noe som i de fleste tilfeller ikke var før Mot Dag var sikre på å ha flertallet i salen, en gang midt på natten.

NS Studentergruppe ble opprettet bare måneder etter Nasjonal Samling ble stiftet. Det synes klart at DNS var en arena NS anså som viktig. Organisasjonen før okkupasjonen var bygget opp som et helt ordinært studentparti, som sammen med Gymnastgruppen skulle være en arena for ungdommene i Nasjonal Samling.

Under okkupasjonen var situasjonen en annen. NS var det eneste legale partiet, dermed var NSSF i utgangspunktet rådende på Universitetet. NSSF ble opprettet høsten 1940, etter initiativ fra NS-studentene selv. Til tross for at NS-studentene tilhørte det eneste lovlige partiet og all politisk motstand dermed var forbudt, fikk de aldri noen stor oppslutning. NS-studentene forble en gruppering for de få. DNS var nedlagt, og NSSF måtte ta til takke med å overta utvalgene på fakultetsnivå. Felles- og særutvalgene var i utgangspunktet sammenslutninger av faglig innhold og hadde aldri vært en arena for politikk.

Rolf Holm, som gjennom hele sin tid som landsleder var den ubestridte lederen for NS-studentene, var arkitekten bak Norsk Studentsambands opprettelse sommeren 1942. Sambandet skulle fremstå som et upolitisk organ. Beslutningen om den upolitiske framtoningen kom delvis på grunn av lærerstriden som hadde satt Nasjonal Samling tilbake samme året. Norges Lærersamband måtte gå tilbake på sin politiske linje vinteren 1942. Dette

ville Holm unngå. Norsk Studentsamband var et forsøk nr to på å opprette et korporat for norske studenter. Ved en upolitisk linje håpte Holm at studentene ville slutte seg til organisasjonen. Det virker helt klart at Norsk Studentsamband ble opprettet for å gi NS-studentene større handlingsrom. Holm hadde store visjoner med Sambandet, som skulle bygges ut og dekke alle norske studenter i Norge og utlandet. Studentsamskipnaden i Oslo var opprettet kun kort tid i forveien, og var i drift hel til Universitetet ble stengt i november 1943. Holm kunne bygget ut Samskipnaden istedenfor, men han valgte å opprette en egen organisasjon, mens Studentsamskipnaden i Oslo skulle fortsette som før. Ansvarsområdene til de to organisasjonene var i stor grad overlappende. En annen årsak til at landsleder Holm ønsket en ny organisasjon var at formannen i Fellesutvalget samtidig var styreleder i Samskipnaden. Fellesutvalget var organisert slik at det sto ansvarlig overfor rektor Hoel. Holm hadde ingen formell råderett over utvalgene, og kom dårlig overens med Hoel. Formannen i fellesutvalget var Carl-Martin Kramer, Kramer var tilhenger av en annen politisk strategi enn det Holm selv var og var isteden lojal mot Hoel. Derfor var det hensiktsmessig for Holm å opprette en ny organisasjon. Holm lyktes med å tilføre Norsk Studentsamband store budsjetter, mens Studentsamskipnaden stadig mistet midler. NS-studentene utvidet sitt handlingsrom med å opprette Norsk Studentsamband.

Det samme mønsteret kommer også fram da nazifiseringen av studentmassen viste seg å være fånyttet. Holm søkte ut av Universitetet for å opprette nye maktposisjoner. Denne gangen gjennom nazifiseringen av gymnaselever. NS-studentene var ivrige etter å bidra for Nasjonal Samling og viste en stor kreativitet i å oppsøke handlingsrom når gamle prosjekter hadde strandet.

Hvordan fungerte organisasjonene NS-studentene opprettet?

NSSF skulle være Nasjonal Samlings nazifiseringsverktøy på Universitetet. Slik gikk det ikke, selv om økningen i antall medlemmer var markant gjennom okkupasjonen. Høsten 1940 var det mellom 10 og 20 NS-studenter. Sommeren 1943 var det minst 131 menn som var medlemmer av organisasjonen, damene kom i tillegg. Selv om dette prosentvis var en formidabel økning, var antallet NS-studenter altfor lavt til at nazifiseringen kunne kalles en suksess. NSSF hadde full råderett på Universitetet, men på grunn av at de ble isolert og boikottet av de nasjonalt innstilte studentene, hadde de likevel liten påvirkning. Alle seire de klarte å opparbeide seg, som for eksempel at noen NS-studenter klarte å snike i køene til adgangsbegrensede studier, kostet dyrt. Motstanden mot NS var stor på Universitetet, et Universitet det ikke hadde lyktes NSSF å temme. Det er plausibelt å anta at dette også er en

medvirkende grunn til splittelsen innad i NSSF og Norsk Studentsamband. NS-studentene møtte motstand og hadde forskjellige strategier for å løse problemene knyttet til manglende oppslutning og popularitet. NSSF overtok fakultetsutvalgene, men dette var en forholdsvis ubetydelig seier hva nazifiseringen angikk. NSSF hadde, sammen med rektor Hoel, kontrollen over Fagutvalget, og dermed også Studentsamskipnaden i Oslo. Samskipnaden hadde et årlig beløp som skulle deles ut i stipendier. NSSF fikk dermed innflytelse over hvem som skulle motta stipendier. Samskipnadens øvrige styre var derimot ikke nazifiserte. Det ble kun i liten grad utdelt politisk begrunnede stipendier fra Samskipnaden.

Det er likevel viktig å ikke glemme de momentene NSSF faktisk lyktes med som organisasjon. NS. Studentheim var et viktig grep å ta av Åge Conradi. Her kunne NS-studentene danne et samhold og et godt kameratskap. Dessuten var Conradi Dyktig med å bygge ut organisasjonen, både i Norge og Tyskland. De organisatoriske evnene i NS-studentene ser ut til å ha vært bra. De arbeidet flittig gjennom hele okkupasjonen, i et til tider ganske tungrodd byråkrati. Det var populariteten som hindret NSSF i å bli en vellykket organisasjon ved UiO.

Det er grunn til å påstå at Norsk Studentsamband ble opprettet blant annet på bakgrunn av at NSSF ikke hadde lyktes med nazifiseringen av UiO. Med Norsk Studentsamband skaffet NS-studentene seg flere arbeidsoppgaver og flere påvirkningskanaler. Sambandet åpnet i tillegg for et samarbeid med departementet for Arbeidstjeneste og idrett og ungdomsfører Stang. Siden Norsk Studentsamband ble nok en NS-organisasjon med kun et fåtall medlemmer, var denne organisasjonens gjennomslagskraft liten. Jorunn Sem Fure viste at det var en viss oppslutning om Sambandet før det for alvor ble klart at dette var en NS-organisasjon. Dette viser at det var et behov for denne type organisasjon. Innad på Universitetet ble heller ikke Norsk Studentsamband gjeldende i stor grad. I likhet med NSSF ble organisasjonen marginalisert og boikottet. Sambandet hadde langt større budsjetter enn Samskipnaden. Dermed hadde de også mye penger til stipendier. I Norsk Studentsamband la man heller ikke sjul på at utbetalingene gikk til NS-medlemmer og sympatisører.

Den arenaen hvor Norsk Studentsamband gjorde seg mest gjeldende, var utdanningspolitikken, nærmere bestemt for gymnasene. Her var det et vakuum etter at Norges Lærersamband hadde måtte gå tilbake på nazifiseringen av skoleverket. Norsk Studentsamband valgte en annen tilnæringsmåte enn Norges Lærersamband. De ville opprette skoler som skulle ha en klar politisk profil for så å få ungdommen til å komme til dem.

Man kan se en rød tråd gjennom måten NS-studentene har tenkt på for å skaffe seg innflytelse og makt helt fra 1930-tallet og gjennom okkupasjonen. På 1930-tallet ønsket "Den nasjonale opposisjon" å danne et alternativ til DNS, da de ikke klarte å overta formannskapet med demokratiske midler. Siden "Den nasjonale opposisjon" var en samling der demokratiet ikke nødvendigvis ble sett på som den beste løsningen, var dette et uproblematisk valg for de tre studentpartiene. Etter at NSSF hadde mislyktes med nazifiseringen av Universitetet, ble boikottet og fryst ut, dannet de Norsk Studentsamband. Da prøvde de å lokke studentene med velferdsgoder og en politisk nøytral organisasjon. NS-studentene forsøkte gjentatte ganger å åpne DNS igjen, det kan argumenteres for at dette også var et forsøk på å danne en organisasjon "sumpen" kunne gå god for. DNS var allerede en kjent instans for studentene, en instans som i tillegg hadde gitt de nasjonalt innstilte studentene stolte øyeblikk under okkupasjonen. Alle forsøkene innad på UiO var fånyttede. NS-miljøet var lite og oversiktlig. Det var ingen mulighet for at NS-studentene kunne åpne en organisasjon som skulle vinne en større oppslutning blant studentene. Løsningen ble å rette seg mot gymnastene gjennom Langemarckstudiet og Statsgymnas II.

Det var imidlertid ikke bare dårlig oppslutning som var til hinder for NS-studentene ved UiO. En annen grunn til at organisasjonene ikke klarte å gjøre seg mer gjeldende var indre splid og polarisering. Ettersom okkupasjonen gikk uten at NS-studentene klarte å nå sine målsetninger, dannet det seg etter hvert to klare motpoler blant NS-studentene. De moderate ønsket å føre en forsiktig politikk overfor sine politiske motstandere, mens de radikale så en konfronterende linje som den beste løsningen. Grunnene til denne splittelsen var ikke, som først antatt, ideologisk betinget. Årsakene var rent strategiske. Til tider var det store uenigheter mellom de to grupperingene. Forskjellene kulminerte med Sæterens forsøk på å frata NSSF makt over opptakene på de adgangsbegrensede studiene til fordel for utvalgene han selv var formann i. Konflikten mellom Sæteren og Holm illustrerer de sterke motsetningene som var mellom de to gruppene. Det er ingen tvil om hvem som var den sterkeste av de to. Sæteren ble tvunget ut i periferien, og mistet sin medbestemmelsesrett høsten 1943. Dette fulgte en trend som ble startet mot slutten av 1942. Ved begynnelsen av 1942 var de fleste av maktposisjonene i NSSF besatt av moderate NS-studenter, men disse ble sakte med sikkert erstattet av mer radikale. Holm manglet bare Sæteren, han ble skjøvet ut høsten 1943. Carl-Martin Kramer hadde sagt opp sin stilling i Norsk Studentsamband og Paul Røer var heltidsstudent uten andre verv enn leder i særutvalget på juss.

Den sterke lederen blant Universitetets NS-studenter var Rolf Holm. Selv var Holm en innbitt nasjonalist, og tilhørte minister Fuglesangs innerste krets i Oslo. Fuglesang var, fra

slutten av 1942, den i regjeringen som var den største pådriveren for en nasjonal linje i et eventuelt etterkrigssamfunn. Til tross for at rektor Myhra ved Statsgymnas II var pangermaner, var det aldri tvil om i hvilken ideologisk retning skolen skulle bevege seg mot. Holm og Norsk Studentsamband prøvde å opprette en egen hird ved skolen, og det ble rapportert tilbake til Oslo da personalet ved skolen fant det pangermanske tidsskriftet *Germaneren* i skolens lokaler. Dette er et interessant funn, da det viser at de forskjellige ideologiske retningene også forsøkte å få innpass på NS-skolene. Den ideologiske knivingen var tilstede i alle ledd av partiorganisasjonen. Fra regjeringen og ned til ungdommen.

Som vi så i kapittel 7, vant aldri de kvinnelige NS-studentene innpass blant i NS-organisasjonene på Universitetet. Det ser ikke ut til at det var noen konflikter med bakgrunn i kjønn, men kvinnene fikk ikke delta i bestemmende prosesser og fikk ikke tillitsverv. Det var fra partiets opprettelse og ut mot slutten av 1930-tallet en mulighet for kvinner å nå frem i de innerste kretsene rundt Vidkun Quisling. Halldis Neegård Østbye og Olga Bjoner er eksempler på det. Etter den tyske okkupasjonen ble tyske tradisjoner overført til Nasjonal Samling, og det ble vanskeligere for NS-kvinnene å tilegne seg makt. Dette var nok også personavhengig. Olga Bjoner hadde fortsatt mye innflytelse under okkupasjonen, mens Neegård Østbye ble skjøvet ut i periferien. Likestillingen NS programfestet i 1934, gav i tillegg andre assosiasjoner i sin samtid, enn det gjør om vi leser programmet med nåtidens øyne. NSSF ser ut til å ha vært i takt med sin tid ved å ikke tillate kvinner i avgjørende stillinger. De kvinnelige NS-studentene var i tillegg dårlig organiserte. Dette var noe NSSF kunne bidratt til å hjelpe til med om de hadde sett noe nytte i det. De kvinnene som ville bidra politisk måtte inn i NSKs organer, siden de ikke klarte å opprette sin egen organisasjon på UiO.

Hva var NS-studentenes planer og strategier for å nazifisere akademien?

Oppgaven har vist at å nazifisere studentmassen var det overordnede målet for NS-studentene ved Universitetet i Oslo. Slogordet på plakatene deres var ”Slutt deg til NS-studentfylking”, og det var deres ønske at flest mulig gjorde nettopp det. Selv om mange etter hvert så realitetene i øynene og modererte sine krav, er det ingen tvil om at NSSF ønsket seg en nærmest fulltallig oppslutning blant studentene. Årsaken til at de ønsket en stor oppslutning kan deles i to. En kortsiktig konsekvens av en høy oppslutning ville vært at de kunne etablert seg som en reell elite på Universitetet. De ville etablert et korporat som de selv var lederne av. Slik situasjonen var under okkupasjonen var de en elite uten tilhengere. Om NSSF hadde blitt

mere populære kunne NS-studentene fridd seg fra boikott og kuldefront. NS-studentene var isolerte i flere år, noe som forandret deres sosiale liv totalt fra tiden før okkupasjonen. De ville heller ikke trenge å kjempe så hardt for hver eneste sak de ønsket gjennomslag for.

De langsiktige ønskene for en stor oppslutning ville vært at academia hadde blitt nazifisert, og Universitetet kunne blitt en bærer av den nye tids politiske tankegods. Det ville betydd at de hadde lyktes med sin oppgave. NS-studentene var ivrige etter å nazifisere utdanningen. De lyktes i liten grad med dette på Universitetet. Derfor oppsøkte de nye fora der de kunne gjøre seg gjeldende. Norsk Studentsamband gikk aktivt inn for å gi nazifisert eliteungdom et alternativ. Slik ville de sørge for et tilsig av kompetente og ideologisk konforme studenter til høyere utdanning. De første forsøkene var med Langemarckstudiene. Et prosjekt som var drevet fra tysk hold. Holm var skeptisk til det tyske studiet, da han så det som en metode tyske myndigheter benyttet for å spre sitt germanske budskap. Oppgaven viser at Holm ville lage et norsk alternativ der landets nasjonalsosialistiske eliteungdommer kunne få seg den beste utdannelsen i Norge. Dermed ville de slippe å bli påvirket av pangermanismen. Dette gikk ikke helt etter planen, da det viste seg at frontkjempere og andre NS-medlemmer ikke var intellektuelt overlegne annen ungdom. Rolf Holm hadde sett for seg en stor søkning av elever som både var mer intelligente enn gjennomsnittet og hadde en politisk innstilling som passet den nye tid. Statsgymnas II fikk mange søkere og kunne etablere en eliteskole. Problemet var at ikke alle var tilhengere av nyordningen. Det oppsto et dilemma. Om man ville satse på en eliteskole ville man få en utvannet skole, med tanke på partitilhørighet. Om man satset på kun de som var ideologisk konforme ville skolen miste sitt elitepreg. Valget falt på en eliteskole, der enkelte NS-medlemmer, spesielt frontkjempere fikk sjansen om de holdt et visst faglig nivå. Statsgymnas II gikk i tillegg med planer om å opprette en egen frontkjemperlinje som skulle legge til rette for artium på 4 ½ år. Et halvt år mer enn normal progresjon. Denne linjen ble aldri opprettet på grunn av plassmangel, og vilje fra Nasjonal Samlings side til å gi skolen en mer egnet bygningsmasse.

Strategiene for å nazifisere academia forandret seg i løpet av okkupasjonen. Åge Conradi var tilhenger av en kompromissløs linje for å markere seg på Universitetet. Conradi møtte mye motstand. De nasjonalt innstilte studentene var det første okkupasjonsåret mer mottagelige for provokasjoner enn de seinere skulle bli. Conradis linje viste seg imidlertid ikke å være heldig, og han ble upopulær, både blant sine motstandere og blant partifellene. Rolf Holm fortsatte i samme kompromissløse stil, men han hadde bedre rammer og et større handlingsrom. Holms harde linje vakte harme, både hos de politiske motstanderne, innad i NSSF og hos rektor Hoel. Det dannet seg etter hvert to motpoler. En moderat og en radikal

del. Deres forskjeller var først og fremst på det strategiske plan. De radikale ville føre en kompromissløs linje, med relegasjoner av motstandere og fordeler til tilhengere av nyordningen. Denne strategien mente de var den beste for NS og den beste ovenfor Rikskommissariatet. De trodde Terboven ville stenge Universitetet om ikke en hard linje ble ført overfor motstanden NSSF møtte. De moderate var tilhengere av en linje uten de store konfrontasjoner. De mente NS ville være best tjent med et rolig og mest mulig harmonisk Universitet.

Struktur – aktør

For å oppsummere forholdet mellom strukturelle føringer og et fritt handlingsrom for NS-studentene, vil *divergerende* langt på veg være et dekkende begrep. Som nevnt over var NS-studentenes ledere dyktige og kreative i sin søken etter å utvide handlingsrommet. Under Conradi hadde NSSF lite rom for egne prosjekter. NSSF møtte en dyktigere strateg i Didrik Arup Seip. Rektor Seip dannet her en stram strukturell ramme NSSF ikke klarte å omgå. NS-studentene klarte, ved hjelp av minister Schancke å overta utvalgene ved Universitetet. Holm kom inn som en sterk leder, men viktigst av alt var at Seip ble avsatt under unntakstilstanden. Under unntakstilstanden viste dessuten okkupasjonsmakten sitt sanne ansikt med henrettelsene av Wickstrøm og Hansteen. Motstanden innad på Universitetet ble med dette mindre konfronterende, noe som gav Holm mere handlingsrom. NS-studentene fikk allikevel ikke realisert sine planer. Dette var dels på grunn av dårlig oppslutning, men en god del av grunnen var også et trangt handlingsrom. Et eksempel er at de ikke fikk gjenopprette DNS. Rolf Holm skaffet seg sommeren 1942 nye samarbeidspartnere i Stangs departement. Han var i utgangspunktet taktisk da han opprettet Norsk Studentsamband, det var sterkt behov for en velferdsorganisasjon, da mange studenter levde under meget trange kår. Når det viste seg at heller ikke Norsk Studentsamband klarte å leve opp til forventningene, flyttet de fokuset ut fra Universitetet og til gymnasene i Langemarck og ved Statsgymnas II. Her fant de et vakuum de kunne fylle, og selv om Statsgymnaset nok ikke fikk høy prioritering hos NS-toppene, skapte de seg her en arena hvor de kunne bedrive en nokså velfungerende nazifiseringspolitikk. Norsk Studentsamband holdt skolen gående helt til frigjøringen

Måten de hele tiden fant nye fora for sitt nazifiseringsprosjekt viser at de selv hadde evnen til å forandre de strukturelle rammene som ble pålagt dem. Uten denne kreativiteten ville arbeidet NS-studentene bedrev mest sannsynligvis stagnert helt. De klarte å opprettholde driften av både *Huginn*, NSSF og Norsk Studentsamband etter at Universitetet ble stengt.

Dette var mye på grunn av at organene også hadde grupper og forgreininger i andre byer, men det skyldes også at de hele tiden oppsøkte nye fora.

Hva er nytt?

Opprettelsen av Statsgymnas II på Sakshaug og anstrebelene Norsk Studentsamband viste for å holde skolen nasjonal er viktige bidrag til okkupasjonsforskningen. For det første bygger oppgaven videre på Ove Johnsens oppgave om Statsgymnas I på Gjøvik. Dette var de to første Statsgymnasene NS skulle opprette. Trolig ble ingen flere opprettet. Om det skyldtes mangel på interesse fra NS-ledelsens side, eller at NS rett og slett ikke hadde tid til å opprette flere før frigjøringen er vanskelig å svare på. Det virker ikke som om Statsgymnasene var høgt prioritert mot slutten av okkupasjonen. Tyskland var på retrett og det virket lite sannsynlig at krigslykken skulle snu. Statsgymnasene var eliteskoler. Statsgymnasene bekrefter at partiprogrammet til Nasjonal Samling ble fulgt under okkupasjonen. NS tilstrebet en nivådelte skole som skulle være gratis og utdanningen skulle skje over en kortere tidsperiode. Elevene og studentene skulle raskere ut i arbeidslivet og det skulle legges til rette for at de med det beste arvematerialet skulle få flere barn.

Kampen mellom de pangermanske og nasjonale kreftene på Sakshaug viser at disse ideologiske skillelinjene var høyst reelle også blant grasrota i partiet og den oppvoksende slekt. Dette bygger videre på mye av okkupasjonsforskningen som er gjort de to siste tiårene, og er med på å underbygge arbeidet som ble startet med Øystein Sørensens bok *Hitler eller Quisling*. De samme ideologiske forskjellene var til stede på Universitetet, men der var det ikke ennå begynt en kamp mellom de to ideologiene. Den kampen ville høyst sannsynlig kommet om Tyskland hadde vunnet krigen, og kunne blitt interessant med tanke på hvilken retning utdanningspolitikken ville tatt.

Dette er første gang NS-studentene har blitt forsket på som en helhet, dermed er store deler av oppgaven som nybrottsarbeid å regne. Oppgaven viser historien til NS-studentene ved Universitetet fra 1933 og ut krigen. Struktur – aktørperspektivet kan i tillegg si noe om i hvor stor grad de forskjellige særorganisasjonene hadde anledning til å forme sin egen politikk. NS-studentene klarte å finne nye arbeidsoppgaver når strukturelle føringer hindret dem.

Videre forskning

I forkant av denne oppgaven var det foretatt lite forskning på Nasjonal Samling Studentfylking og Norsk Studentsamband. Organisasjonene har vært nevnt i mange fremstillinger av Universitetet under okkupasjonen, men NS-studentene har ikke gjennomgått noen egen analyse. Det første jeg vil peke på i denne delen av avslutningen er at denne oppgaven kun konsentrerer seg om forholdene ved UiO. NSSF hadde avdelinger ved alle større høgere utdanningsinstitusjoner i Norge, samt flere lokallag i Tyskland. Å omfatte hele organisasjonen ville ha overskredet rammene for dette prosjektet, men det finnes kildemateriale for å dekke hele organisasjonen.

Utdanningspolitikken til Nasjonal Samling er et meget spennende tema der mye fortsatt står uutforsket. Denne oppgaven har avdekket mer om dette aspektet ved Nasjonal Samlings politikk, men her er det mye som ikke er klargjort. Å finne ut mer om NS' planer for utdanningen av norsk ungdom vil gi ytterligere kunnskaper om samfunnet partiet etterstrebet. De to eliteskolene som hadde tilhold på Gjøvik og Sakshaug skulle være de to første av mange. Koblingen til det tyske Langemarckstudiet som denne oppgaven viser er også interessant. Da det forteller oss at elementer innen det tyske riket hadde planer for å ta over utdanningen av norske barn og ungdommer. Utvidelsen av Langemarckstudiene var neppe begrenset til kun å gjelde Norge.

Landssvikoppgjøret etter okkupasjonen var spesielt ved UiO. *Det akademiske kollegium* opprettet en komité som skulle ta for seg oppgjøret blant daværende og kommende studenter etter frigjøringen. *Studentenes granskningskomité* ble opprettet for å holde NS-menn og -kvinner borte fra Universitetet. For å unngå granskning måtte man som søker ha med erklæringer fra to offentlige tjenestemenn, f.eks en politimann eller prest. Tidligere komitémedlem Eivind Grieg Roll kalte dette en ”attest for nasjonal holdning”.³⁴⁶ Om man ikke kunne skaffe disse dokumentene til veie ble man gransket av Studentenes granskningskomité. Om man av granskningskomiteén ble funnet skyldig i landssvik, anbefalte komiteens medlemmer Det akademiske kollegium, som var rektor og dekanene, å relegere søkeren fra Universitetet. Relegeringsperiodene kunne variere fra ½ år til livstid. Arkivet etter Studentenes Granskningskomité finnes på Riksarkivet. Målet til komiteén var å hindre tidligere NS-medlemmer og medløpere å studere, derfor består arkivet av stort sett kompromitterende materiale. I komiteén satt jus-studenter som enda ikke hadde fullført utdannelsen og mange av dem var tidligere fanger av den tyske okkupasjonsmakten, det var derfor en veldig subjektiv komité uten den nødvendige kompetansen. Studentene i

³⁴⁶ Eivind Grieg Roll i brev til Jorunn Sem Fure 14.10.2004, i forfatterens eie.

granskningskomiteén fikk vide fullmakter i sitt arbeid og foretok blant annet avhør av studenter eller søkere de mente burde nektes tilgang eller relegeres. Mitt inntrykk er at dette, sett med ettertidens øyne, var en uheldig måte å løse etterkrigsoppgjøret ved UiO på. Uten å dvele mer med denne delen av NS-studentenes historie vil jeg sitere lederen for komiteén Bernt Aug. Jensen ca 10 år etter dens nedleggelse: ”Etter normale tiders straffejuss var samtlige medlemmer av Studentenes Granskningskomité sterkt inhabile i denne etterforskning” Grunnene til inhabiliteten var at mange i komiteén hadde blitt arrestert under aksjonene i oktober 1943, og dermed var direkte involvert som ofre i hendelsene de nå skulle etterforske. Jensen fortsetter: ”La det tale til unnskyldning at etterforskningen skjedde etter pålegg fra Universitetet og med henblikk på relegasjon av suspekte studenter fra Universitetet”³⁴⁷

Det siste jeg vil nevne under feltet *videre forskning* er kvinnes plass i NSSF. Her var ikke kildegrunnlaget sterkt nok til at det kunne trekkes klare konklusjoner, men oppgaven viser at kvinnene i NSSF ikke fikk innpass i organisasjonslivet og var langt fra beslutningsmulighet i forhold til politiske og ideologiske prioriteringer innad på Universitetet. Kvinner i Nasjonal Samling er et felt som generelt har blitt viet lite forskning og alle bidrag her vil være kjærkomne.

³⁴⁷ RA: L-sak Oslo politikammer, påtaleunntatelse nr 1158 – Ulf B, dok 5. Brev fra Bernt Aug. Jensen datert 28.08.1962.

Bibliografi

Litteraturliste

- Andenæs, Johs. *Det vanskelige oppgjøret, Rettsoppgjøret etter okkupasjonen*. Tanum-Norli. Oslo 1980
- Arentz, Erik. *Blinden studenthjem 25 år*. Oslo 1950
- Aune, Arnt Ove. "NS Riksledelse 1940 – 1945: Organisasjon og rekruttering". Hovedoppgave i historie. Universitetet i Bergen 1974
- Bogen, Olav Christoffer. "Fremst i fylkingen: Germanske SS Norge, organisasjonens historie, skoleringsvirksomhet og ideologi". Masteroppgave i historie. Universitetet i Oslo 2008
- Blom, Ida. "Unge Hoire – mellom konservatisme og fascisme". i Rolf Danielsen og Stein Ugelvik Larsen (red.) *Fra idé til dom*. Universitetsforlaget. Oslo 1976
- Brandt, Willy. *Oslouniversitetet i kamp*. Utenrikspolitiska institutet. Stockholm 1943
- Brathagen, Kjersti. "Ledelsen av NS Kvinneorganisasjon for retten: NSK-ledelsen og det rettslige oppgjøret 1945-49". Hovedfagsoppgave i historie. Universitetet i Oslo. 2004
- Bratholm Anders. "Studentenes motstandskamp 1940 – 45". i Jorunn Sem Fure (red.) *Universitetet under hakekorset*. Unipub. Oslo 2004
- Breien, Ulf. "Kamp og idé...: Streif av Den norske legions saga" i *Legionsminner*. Viking forlag. Oslo 1943
- Brevig, Hans Olav og Ivo de Figueiredo. *Den norske fascismen, Nasjonal Samling 1933-1940*. Pax forlag A/S. Oslo 2002
- Brunstad, Hallvor. "Nasjonalsosialismens stefedre?: En ideologisk analyse av Friedrich Naumanns Demokratie und Kaisertum (1900) og Oswald Spenlers Preußentum und Sozialismus (1919)". Hovedoppgave i historie. Universitetet i Bergen 2006
- Collett, John Peter. *Historien om Universitetet i Oslo*. Universitetsforlaget. Oslo 1999
- Dahl, Hans Fredrik. *Hva er fascisme?: et essay om fascismens historie og sosiologi*. Pax forlag A/S. Oslo 1972
- Emberland, Terje. *Religion og rase: Nyhedenskap og nazisme i Norge 1933 - 1945*. Humanist forlag. Oslo 2004
- Emberland, Terje og Bernt Roughvedt, *Det ariske idol: Forfatteren, eventyreren og nazisten Per Immerslund*. Aschehoug. Oslo 2004
- Fure, Jorunn Sem. *Universitetet i kamp: 1940 – 1945*. Vidarforlaget A/S. Oslo 2007

- Goebbels, Joseph. *Dagbok, 1942 – 1943: annet bind*. Oslo 1948
- Groven, Gunnar. *Sund folkehøgskole 1836-1993*. Steinkjær 1993
- Heggen, Leif. ”Motstandsproblematikken ved Universitetet fra september 1941 til november 1943”. Hovedfagsoppgave i historie. Universitetet i Bergen 1972
- Hoel, Adolf. *Universitetet under okkupasjonen*. John Grieg. Oslo 1978
- Holm, Rolf. ”Fra forfall til en ny æra i norsk idrett” i Halldis Neegård Østbye (red). *Det nye Norge, bind 2*. Blix forlag. Oslo 1943
- Hüppauf, Bernd. ”The birth of fascist man from the spirit of the front: from Langemarck to Verdun”. i Roger Griffin og Mathew Feldman (red.) *Fascism : critical concepts in political science: Fascism and culture* bind 3. Routledge. London 2004.
- Kjelstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den engang var: En innføring i historiefaget*. Universitetsforlaget. 2. opplag. Oslo 2000
- Kvamme, Elling ”Arrestasjonen av studentene og fangenskapet i Tyskland”. i Jorunn Sem Fure (red.) *Universitetet under hakekorset*. Unipub. Oslo 2004
- Kramer, Carl-Martin. *Grunnlovens ideer*. Norsk Studentsambands småskriftserie. Oslo 1943.
- Kramer, Carl-Martin. *Stat og arbeidsliv*. Norsk Studentsambands småskriftserie. Oslo 1943
- Langfeldt, Knut. ”To årtider fram til 1940” i John Elden (red.) *Det Norske Sudentersamfunn gjennom 150 år*, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard). Oslo 1963
- Larsen, Stein Ugelvik ”The Social Foundation of Norwegian Fascism 1933 – 1945: An analysis of Membership Data”. i Stein Ugelvik Larsen, Bernt Hagtvet og Jan Petter Myklebust (red.) *Who were the Fascists: Social Roots of European Fascism*, Universitetsforlaget. Oslo 1980
- Myklebust, Jan Petter. ”Hvem var de norske nazistene?: Sammenheng mellom sosial, økonomisk og politisk bakgrunn og medlemskap i Nasjonal Samling”, Hovedoppgave i sosiologi. Universitetet i Bergen. 1974
- Nielsen, Håvard. ”Harald Schjelderup og aksjonsutvalget”. i Jorunn Sem Fure (red.) *Universitetet under hakekorset*. Unipub Oslo 2004
- Nordhus, Alf. ”Juristforeningen i okkupasjonstiden”, i Trygve Krogdahl og Tom Syrdahl (red.) *Føll i Fest*. Nasjonaltrykkeriet. Oslo 1962
- Norvik, Johannes. ”Vårt skolevesen” i Halldis Neegård Østbye (red) *Det Nye Norge, bind 2*. blix forlag. Oslo 1943

Norvik, Johannes. ”Vårt skolevesen: nutids standpunkt og framtidslinjer”. i *Norges Nyreiseing*. artikler om kulturelle og politiske spørsmål, holdt som foredrag i serien ”Norges nyreiseing”. Gunnar Stenersens forlag. Oslo 1942,

NS Årbok. Rikspropagandaledelsen. Oslo 1942

Ottosen, Rune, Lars Arve Røssland og Helge Østbye. *Norsk pressehistorie*. Det Norske Samlaget. Oslo 2002

Oredsson, Sverker. *Lunds universitet under andra världskriget: Motstningar, debatter och hjälpinnsatser*. Lunds universitetshistoriska sällskap. Lund 1996

Rieber-Mohn, Hallvard: *Carl von Ossietzky. En studie i sivil mot*, Aschehoug, Oslo 1974

Samuel, R.H. og R. Hinton Thomas. *Education and Society in Modern Germany*. Routledge and Kegan Paul Ltd. London 1949

Seip, Didrik Arup. *Hjemme og i fiendeland: 1940 – 45*. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo 1946

Selvig, Kaare. ”Studenterhjemmet under krigen”. i Alf Kinge. (red) *Studenterhjemmet 1875-1950*. Eget forlag. Oslo 1950

Spangelid, Gordon. “Studentenes kamp: Den indre motstandskampen blant studentene ved Universitetet i Oslo under de 2. verdenskrig”. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo 1994

Steen, Sverre ”Universitetet i ildlinjen” i Sverre Steen (red) *Norges krig bind 3*. Gyldendal. Oslo 1950

Stephenson, Jill. *Women in nazi society*. Barnes & Noble. New York 1975

Storhaug, Leif. *Nazist og landssviker? 1 Okkupasjon*. Landbrukets bokklubb. Oslo 1981

Sørensen, Øystein. *Hitler eller Quisling: Ideologiske brytninger i Nasjonal Samling 1940 – 1945*. J.W. Cappelens forlag A/S. Oslo 1989

Sørensen, Øystein. *Verdenskrig og velferd: Britiske, tyske og norske sosialpolitiske planer under annen verdenskrig*. J.W. Cappelens forlag A/S. Oslo 1993

Toftesund, Rikard Andre. ”’Da allt folket skulde tro løggen’: Halldis Neegård Østbye – Antisemittisk ideolog i Nasjonal Samling”. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Bergen 2001

Internett

de Figueiredo, Ivo. ”Langs historiens blindspor – et portrett av Halldis Neegård Østbye” Oslo 2001:

<http://www.ivodefigueiredo.no/Artikler/Langs%20historiens%20blindspor.htm>

Kvalvaag, Hilde. "Norges skitne rulleblad" *Hubro* nr 1, 2009: <http://hubro.uib.no/hubro1-2009/hubro1-2009.pdf> 24.03.09

Johnsen, Ove. "Statsgymnasene – et ledd i NS' skolepolitikk" Prosjektet er en del av Norgesdokumentasjon og Norge under okkupasjonen. Ledet av Jan Eidi:
<http://www.norgesdokumentasjon.no/rapporter.php>

Norsk krigsleksikon 1940 - 1945: <http://mediabase1.uib.no/krigslex/k/k3.html#kommisariske>

Virksomme ord, side med nedlastbare taler, Universitetet i Bergen:
<http://virksommeord.uib.no/taler?id=320>

Aviser, brosjyrer og tidsskrifter

Aftenposten 23.9.1943

Fritt Folk 3.10.1940; 31.1.1941

Germaneren nr 34 1943

NS månedshefte nr 8. 1942; nr 9. 1942

Huginn 1941-1945

Bjoner, Olga. "Heim og samfund" i *Den norske kvinne og den nye tid i Heim og Samfund*. Udatert artikkelsamling utgitt av NKS propagandaavdeling.

"Det juridiske særutvalgets uttalelse om ordningen av det juridiske studium", Oslo 1943

Schjelderup, Harald. "Universitetet og frihetskampen". i *Samtiden* hefte 2. 1946

Arkivmateriale

RA: PA: 780 Norsk Studentsamband

RA: L-sak Oslo politikammer dom 6399 – Åge Johan Conradi

RA: L-sak Moss politikammer sak 383 – Jan Thorbjørn Jansholt

RA: L-sak Oslo politikammer sak 4044 – Rolf Holm

RA: L-sak Oslo politikammer sak 4035 – Asbjørn Sæteren

RA: L-sak Oslo politikammer sak 3985 – Klaus Hansen

RA: L-sak Oslo politikammer domsforelegg nr 692 – Karl Johan Kristiansen

RA: L-sak Oslo politikammer stf-sak 3144 – Gunnar Wulff-Eng

RA: L-sak Fredrikstad politikammer politisak 744 – Ulf Breien
RA: L-sak Oslo politikammer sak 4115 – Paul Røer
RA: L-sak Oslo politikammer sak 3889 – Carl-Martin Kramer
RA: L-sak Rogaland og Stavanger politikammer sak 1723 – Ruth Dahnsen
RA: L-sak Oslo politikammer: forelegg Anr. 8605 – Ellisiv J
RA: L-sak Oslo politikammer forelegg Anr.9211 – Kari K
RA: L-sak Oslo politikammer, påtaleunntatelse nr 1158 – Ulf B
RA: L-sak Oslo politikammer sak nr 2931 – Petter Borch Giæver
RA: L-sak Skien politikammer sak 3828 – Sigmund Myhra.

RA= riksarkivet
PA= privatarkiv
L-sak= landssviksak

Utrykte kilder

Roll, Eivind Grieg. brev til Jorunn Sem Fure 14.10.2004, i forfatterens eie

Røer, Paul. ”Minner fra krigstiden”. 2004

Muntlige kilder

Samtale med Johan Myrdahl 11.12.2009. Oppsal i Oslo